Вестник

Российско-Армянского

Университета

гуманитарные и общественные науки

ISSN 1829-0450

Издательство РАУ

N 1/2019

Հայ-Ռուսական համալսարան

Լ Ր Ա Բ Ե Ր

ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ

ՍԵՐԻԱ`

ՀՈՒՄԱՆԻՏԱՐ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(31)

ՀՌՀ Հրատարակչություն

№ 1/2019

Российско-Армянский университет

Печатается по решению
Ученого Совета РАУ

Вестник РАУ

(серия: гуманитарные и общественные науки)

(31)

Издательство РАУ

N 1/2019

Журнал входит в перечень периодических изданий, зарегистрированных ВАК РА и РИНЦ

Российско-Армянский университет, 2019г.

ISSN 1829-0450

СОДЕРЖАНИЕ

Статьи

Юриспруденция

Политология

Экономика и менеджмент

Психология

Проблемы образования

Журналистика

Искусствоведение

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПООЩРИТЕЛЬНЫХ НОРМ ОТНОСИТЕЛЬНО ПОСРЕДНИКА ВО ВЗЯТОЧНИЧЕСТВЕ

С.Ш. Цагикян, А.В. Акопян

УДК 343

Поступила: 20.03.2019г.
Сдана на рецензию: 22.03.2019г.
Подписана к печати: 17.04.2019г.

Российско-Армянский университет
anush.hakobyan@rau.am

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются некоторые проблемы освобождения от уголовной ответственности посредника во взяточничестве на основании добровольного сообщения о совершенном преступлении, проводится сравнительно-правовое исследование законодательного закрепления данной поощрительной нормы в уголовном законодательстве РА и РФ.

Ключевые слова: поощрительные нормы, посредничество во взяточничестве, освобождение от уголовной ответственности.

Посредничество во взяточничестве, как самостоятельное преступление, было предусмотрено впервые в декрете СНК РСФСР от 16 августа 1921г. «О борьбе со взяточничеством». В период развития законодательства о взяточничестве развивалась и норма о посредничестве во взяточничестве, и в настоящее время данная норма закреплена в УК РФ (ст. 291.1) и в УК РА (ст. 313).

Посредничество во взяточничестве, согласно статье 291.1 УК РФ, представляет собой непосредственную передачу взятки по поручению взяткодателя или взяткополучателя (физическое посредничество) либо иное способствование взяткодателю и (или) взяткополучателю в достижении либо реализации соглашения между ними о получении и даче взятки в значительном размере (интеллектуальное посредничество).

Если в случае с физическим посредничеством момент окончания преступления не вызывает споров в научной литературе, иначе обстоит при квалификации интеллектуального посредничества, где определение момента окончания преступления зависит от толкования соответствующих действий:

способствование взяткодателю или взяткополучателю в достижении соглашения о получении взятки и способствование реализации соглашения [1].

Можно выделить три основных подхода относительно момента окончания интеллектуального посредничества в виде способствования в достижении соглашения о даче-получении взятки.

Так, представители первого подхода считают оконченным преступлением действия по способствованию достижению соглашения – независимо от их результативности [2].

Согласно второму подходу: «…если лицо не добилось заключения соглашения между сторонами организуемой им «коррупционной сделки», например, оно договорилось с владельцем ценностей о передаче взятки должностному лицу, а с чиновником не успело или не сумело договориться, поскольку тот отказался принимать взятку, то его действия подлежат квалификации как покушение на посредничество во взяточничестве» [3].

Согласно представителю третьего подхода: «Интеллектуальное посредничество в виде способствования достижению соглашения между взяткодателем или взяткополучателем не может считаться не только оконченным преступлением, но и покушением на преступление, если соглашение о коррупционной сделке не достигнуто ни с одной из сторон. Но если указанная деятельность успешна, т.е. согласие хотя бы одной из сторон будущей коррупционной сделки получено и, соответственно, возникла фигура взяткодателя или взяткополучателя, содеянное представляет собой оконченный состав интеллектуального посредничества в виде способствования взяткодателю и (или) взяткополучателю в достижении соглашения между ними о получении и даче взятки» [4].

Мы согласны с мнением М.А. Любавиной, отдающей предпочтение первому подходу, согласно которому законодатель придал статус самостоятельного оконченного преступления любой форме физического посредничества, а обещание или предложение посредничества во взяточничестве, которые предшествуют способствованию заключению коррупционной сделки и, по сути, образуют приготовление, в частности, к интеллектуальному посредничеству, в ч. 5 ст. 291.1 УК РФ признал оконченным преступлением именно в момент предложения или обещания посредничества [5].

В соответствии с примечанием к ст. 291.1 УК РФ, лицо, являющееся посредником во взяточничестве, освобождается от уголовной ответственности, если оно активно способствовало раскрытию и (или) пресечению преступления и добровольно сообщило о совершенном преступлении органу, имеющему право возбудить уголовное дело.

В научной литературе дискуссионным является вопрос о добровольности заявления посредника во взяточничестве при сообщении о совершенном преступлении органам, имеющим право возбудить уголовное дело, когда посредник имеет определенный процессуальный статус при расследовании другого уголовного дела. Как справедливо отмечает ряд авторов, в данном случае сообщение посредника во взяточничестве о совершенном преступлении будет иметь добровольный характер, если при расследовании иного преступления органам следствия либо дознания не было известно о факте взяточничества и у них не было возможности раскрыть данное преступление без добровольного заявления о совершенном преступлении [6].

Так, например, апелляционным определением судебной коллегии по уголовным делам Московского городского суда от 22 марта 2017 года по делу N 10-4883/2017 приговор суда в отношении С. в части осуждения по ч. 4 ст. 291.1 УК РФ по преступлению, связанному с посредничеством в передаче взятки С. установленным лицам, отменен. На основании примечания к ст. 291.1 УК РФ, в соответствии с ч. 2 ст. 75 УК РФ, ч. 2 ст. 28 УПК РФ, уголовное дело в отношении С. по указанному преступлению прекращено.

Как следует из материалов дела, после задержания С. по преступлению, связанному с посредничеством в передаче взятки Л. установленному лицу, он (С.) в ходе допроса в качестве подозреваемого 5 декабря 2015 года сообщил о посредничестве в передаче взятки С. следователю Д. по М. области, о котором ранее не было известно следственным органам, при этом дал подробные показания о своем непосредственном участии в преступной деятельности, сообщил следователю роль и степень участия установленного лица в преступлении, в отношении которого, а также других соучастников преступления, впоследствии, 29 декабря 2015 года было возбуждено уголовное дело по ч. 6 ст. 290 УК РФ.

О том, что С. сообщил о совершенном совместно с установленным лицом преступлении, ранее неизвестном следствию, а также об активном способствовании раскрытию данного преступления, следует из представления заместителя прокурора города Москвы об особом порядке проведения судебного заседания и вынесения судебного решения по уголовному делу. При этом судебная коллегия отметила, что то обстоятельство, что о совершенном преступлении С. сообщил после его задержания по аналогичному преступлению, на что сослался следователь в своем постановлении от 17 июня 2016 года, не влияет на выводы судебной коллегии о добровольном сообщении о преступлении, которое ранее следственным органам известно не было.

С учетом изложенных обстоятельств, принимая во внимание, что С. добровольно сообщил органу, имеющему право возбуждать уголовное дело, о совершенном преступлении, активно способствовал раскрытию преступления, судебная коллегия пришла к выводу о том, что имеются все основания для применения в отношении С. примечаний к ст. 291.1 УК РФ, в связи с чем отменила приговор в части осуждения С. по преступлению, предусмотренному ч. 4 ст. 291.1 УК РФ, связанному с посредничеством в передаче взятки С. установленным лицам, и прекратила уголовное дело в этой части на основании ч. 2 ст. 28 УПК РФ, ч. 2 ст. 75 УК РФ [7].

В примечании к ст. 291.1 УК РФ законодатель говорит об активном способствовании пресечению преступления. Несмотря на то, что Пленум Верховного суда РФ в постановлении от 9 июля 2013г. «О судебной практике по делам о взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях» определяет понятие активного способствования раскрытию или расследованию преступления, о пресечении преступления в указанном постановлении ничего не говорится. Под активным способствованием пресечению преступления мы понимаем добровольное участие посредника во взяточничестве в прекращении совершаемого или подготавливаемого преступления.

Отличительной чертой способствования пресечению преступления от способствования раскрытию преступления является то фактическое обстоятельство, что раскрытие осуществляется по уже оконченному преступлению, а пресечение – по подготавливаемому. То есть если посредник получил предмет взятки от взяткодателя для передачи его взяткополучателю, но еще не передал его последнему, а добровольно сообщил об этом органам власти и своими действиями способствовал пресечению преступления, то он освобождается от уголовной ответственности. Но о способствовании пресечению преступления может идти речь лишь при физическом посредничестве, но никак не при интеллектуальном посредничестве.

Как верно отмечает ряд авторов, нельзя пресечь уже совершенное преступление. Так, например, Г.Л. Минаков выразил следующее предположение: «Следует обратить внимание на некорректную законодательную формулировку... В нем, на наш взгляд, заложено избыточное требование пресечения преступления посредником, поскольку оно практически невыполнимо. Из смысла примечания следует, что оба условия освобождения от уголовной ответственности выполняются после совершения преступления. А если преступление совершено, то пресечь его уже невозможно. В данном случае возможно только деятельное раскаяние» [8].

Согласно верному замечанию В.Н. Боркова, учитывая, что речь идет об основаниях освобождения от ответственности именно за посредничество во взяточничестве, получается, что субъект пресекает совершенное им же преступление. Пресечение преступлений осуществляется на стадии покушения или в период развития его объективной стороны. Пресечение может быть направлено на недопущение общественно опасных последствий, их минимизацию. Поэтому говорить о пресечении уже совершенного посягательства не вполне корректно [9].

В случае же интеллектуального посредничества во взяточничестве вполне корректно говорить о способствовании пресечению преступления, но не о пресечении преступления посредничества во взяточничестве, как на это указывается в примечании к ст. 291.1 УК РФ, так как оно уже состоялось, а о пресечении преступления дачи или получения взятки.

Иную проблему представляет вопрос об освобождении от уголовной ответственности лица, обещавшего или предложившего посредничество во взяточничестве (ч. 5 ст. 291.1 УК РФ). Ввиду того, что данное лицо пока не является посредником во взяточничестве, так как посредничество предполагает совершение действий, указанных в диспозиции ч. 1 ст. 291.1 УК РФ, оно не может быть освобождено от уголовной ответственности на основании обсуждаемой поощрительной нормы. По мнению В.Н. Боркова, отмеченный недостаток может быть восполнен в процессе правоприменительной деятельности [10]. Иного мнения придерживается О. Капинус, согласно которому здесь речь идет как об уже совершенном преступлении в виде посредничества во взяточничестве, в том числе предусмотренном ч. 5 ст. 291.1 УК РФ, так и о готовящемся преступлении других лиц – взяткодателя и (или) взяткополучателя [11].

По нашему мнению, в целях устранения противоречий в правоприменительной деятельности, необходимо внести соответствующие изменения в примечание ст. 291.1 УК РФ, и изложить поощрительную норму следующим образом: «Лицо, совершившее преступление, предусмотренное данной статьей, освобождается от уголовной ответственности, если оно активно способствовало раскрытию и (или) пресечению дачи или получения взятки и добровольно сообщило о совершенном преступлении в государственные органы, органы местного самоуправления, либо в общественные организации».

Считаем необходимым также подчеркнуть положительные нововведения в проекте нового уголовного кодекса РА, касающиеся посредничества во взяточничестве. Впервые в уголовно-правовом законодательстве Республики Армения законодатель предусмотрел возможность внедрения поощрительной

нормы, освобождающей от уголовной ответственности посредника во взяточничестве.

Поощрительная норма может быть применена к лицу, добровольно заявившему о совершенном посредничестве во взяточничестве органам, осуществляющим уголовное преследование, которым не было известно о преступлении, либо суду, в течение трех дней после совершения преступления и содействовавшему раскрытию преступления.

Учеными-правоведами неоднократно поднимался вопрос о включении в Уголовный кодекс РА поощрительной нормы, освобождающей посредника во взяточничестве от уголовной ответственности. Данная поощрительная норма установлена в уголовных кодексах таких зарубежных стран, как Российская Федерация, Республика Беларусь, Кыргызская Республика, Республика Узбекистан, Эстония, Латвия, и др.

Таким образом, указанная норма является управомачивающей, а не обязывающей, что не препятствует нам сделать вывод о развитии института поощрительных норм в борьбе со взяточничеством в УК РА наблюдается положительный сдвиг. Несмотря на положительные нововведения в проекте нового Уголовного кодекса РА, считаем необходимым подчеркнуть, что нововведения в армянском законодательстве создают почву для злоупотреблений со стороны правоприменителя, неимоверно увеличивая вероятность коррупционных рисков при разрешении вопроса об освобождении посредника во взяточничестве от уголовной ответственности.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Любавина М.А.* Квалификация взяточничества (ст.290, 291, 291.1, 291.2 УК РФ) С. 129.
2. *Ображиев К., Чашин К.* Криминализация посредничества во взяточничестве: поиск оптимальной модели // Уголовное право. 2013. № 6. СС. 30–35.
3. *Ткачев И.* Проблемы реализации уголовной ответственности за посредничество во взяточничестве // Уголовное право. 2012. № 2. СС. 64–70.
4. *Яни П.С.* Интеллектуальное посредничество во взяточничестве: начало и окончание // Законность. 2014. № 12. СС. 23–29.
5. *Любавина М.А.* Указ. Соч. С. 131.
6. *Սարգսյան Գ.Մ.* Կաշառակերության հակազդման հիմնախնդիրները. Եր.: «ՀՀ դատախազության դպրոց» ՊՈԱԿ, 2012. էջ 97:
7. Апелляционное определение судебной коллегии по уголовным делам Московского городского суда от 22 марта 2017 года по делу N 10-4883/2017 [Эл. ресурс]: URL: http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&cacheid
8. *Минаков Г.Л.* Проблемы квалификации посредничества во взяточничестве // Вестник государственного и муниципального управления № 1 2013. СС. 75–78.
9. *Борков В.* Новая редакция норм об ответственности за взяточничество: проблемы применения // Уголов. право. № 4. 2011. СС. 9–14.

10. Там же. С. 13.
11. *Капинус О.* Изменения в законодательстве о должностных преступлениях: вопросы квалификации и освобождения взяткодателя от ответственности. Уголовноеправо. 2011. № 2. СС. 21–26.

SOME ISSUES OF APPLICATION OF INCENTIVE NORMS RELATING TO THE MEDIATOR IN BRIBERY

S. Tsaghikyan, A. Hakobyan

ABSTRACT

The article discusses some issues of exemption from criminal liability of an intermediary in bribery on the basis of a voluntary report on the crime committed, and a comparative-legal analysis of criminal legislation of the RA and RF is conducted.

Keywords: incentive norms, mediation in bribery, exemption from criminal liability.

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРАНСПЛАНТАЦИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ОРГАНОВ В РА, РФ И В РЯДЕ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Т.Л. Мартиросян

УДК 347

Поступила: 31.03.2019г.
Сдана на рецензию: 02.04.2019г.
Подписана к печати: 16.05.2019г.

Российско-Армянский университет
tatevik-martirosyan@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена проблеме гражданско-правового регулирования трансплантации человеческих органов и тканей в РА, РФ и в ряде зарубежных стран. Рассматривается проблема вопроса в целом, предлагается механизм их решения. Исследование проведено на основе законодательства РА, РФ, а также на опыте ряда зарубежных стран.

Ключевые слова: Правовое регулирование, трансплантация, орган, донор, реципиент, медицинское учреждение.

Правовое регулирование трансплантологии, то есть науки по пересадке человеческих органов и тканей человека, взятых из других организмов путем совершения хирургических операций, является достаточно актуальной и наименее решенной проблемой как в РА, так и в РФ. Их законодательное закрепление и защита составляют фундамент социальной политики государства и отношения к жизни и здоровью граждан. Статистические данные свидетельствуют о том, сотни тысяч людей умирают, спасение которых напрямую зависит от замены нефункционирующего органа здоровым, взятым у донора (живого или посмертного), а ведь государство располагает громадным ресурсом донорских органов, которые можно получить от умерших, правильно организовав данный процесс. Необходимо отметить, что медицинские аспекты пересадки органов человека в ряде развитых зарубежных странах, несмотря на высокий уровень достижений в этой области, продолжают увеличивать инвестиции в эту область, чтобы найти более простые, практически-применимые методы трансплантации с использованием новейшего технического оборудования и научных открытий в области медицины. Вынуждены отметить, что трансплантология, как наука и как практическое медицинское направление в РА и РФ, не получает того должного внимания и, конечно же,

финансовых вложений, которые необходимы для повышения уровня медицинского образования, приобретения современного медицинского оборудования для соответствующих медицинских учреждений. Отсутствуют детально проработанные нормативно-правовые акты, которые могли бы регулировать правовые отношения и обязанности субъектов, участвующих на всех этапах трансплантации, а отдельные группы отношений не имеют достаточной правовой регламентации.

Целью данного исследования является разработка конкретных рекомендаций, которые направлены на дальнейшие совершенствование и регулирование законодательства относительно трансплантации человеческих органов и тканей человека, обеспечивая соблюдение требований к безопасности, качеству и эффективности человеческого материала для трансплантации и процедур трансплантации в условиях уважения достоинства реципиентов и доноров.

Для достижения указанной цели были поставлены следующие **задачи**:

• выявление пробелов в законодательстве РА и РФ, регулирующих пересадку органов методом проведения сравнительного анализа зарубежного и национального опыта;

• установка и конкретизация структуры правоотношений, которые возникают при трансплантации человеческих органов и тканей, при этом – рассмотрение соблюдения требований к безопасности, качеству и эффективности человеческого материала для трансплантации и процедур трансплантации в условиях уважения достоинства реципиентов и доноров;

• разработка конкретных предложений для внесения дополнений и изменений в законодательные акты в РА и РФ, которые регулируют пересадку органов и тканей человека.

Правоотношения в трансплантологии не регулируются только одной отраслью права. Они регулируются как нормами Конституции и действующего законодательства (гражданского, трудового, административного, уголовного и т.д.), так и деятельностью других отраслей (Минздрав, научно-исследовательские институты, изучающие и развивающие трансплантологию, институты и организации по изобретению и производству медицинского оборудования, необходимого при трансплантации и т.д.). Однако основу данного типа правоотношений составляют правоотношения между пациентами (донорами, реципиентами) и лечебными учреждениями: центрами трансплантации, которые по своей природе являются гражданско-правовыми, поскольку основаны на возмездном оказании медицинских услуг (ГК РА. 3 ст.777, п.2 ст. 779 ГК РФ) [1].

Предложение о заключении договора на оказание медицинских услуг по трансплантации органов осуществляются по инициативе пациента. При этом

офертой к заключению договора подобно рода необходимо считать заявление пациента о направлении его на получение квалифицированной медицинской помощи в области трансплантации.

Сегодня в мире существует два официальных способа получения донорских органов для пересадки: безвозмездное получение от родственников больного донорских органов и безвозмездное изъятие органов умерших людей [2].

Необходимо отметить, что изъятые из организма донора органы приобретают статус вещей, которые, естественно, ограничены в обороте и могут являться только объектами гражданско-правовых отношений между донором и реципиентом (в учет берутся только осознанные, добровольные отношения последних). После изъятия и до имплантации больному (реципиенту) формально (ст. 218 ГК РФ) орган принадлежит центру трансплантации, осуществившему операцию по его эксплантации. После имплантации орган уже становится не вещью, а частью организма, но уже не донора, а больного (реципиента) [3].

Представленные в данной работе выводы можно сформулировать следующим образом. Содержание правоотношений между донором и реципиентом регулируются условиями договора дарения.

Изучение опыта РА, РФ и ряда зарубежных стран в области трансплантаций органов человека позволяет сделать вывод, что ни одна из религиозных организаций, включая Армянскую Апостольскую церковь, Русскую Православную церковь и Исламские конфессии, не имеют возражений против донорства человеческих органов. Большинство христианских церквей и религиозных групп приветствуют донорство крови и органов, рассматривая его как проявление христианской любви к ближнему. «Посмертное донорство органов и тканей может стать проявлением любви, простирающейся и по ту сторону смерти», – формулирует это мнение Русская Православная церковь. Аналогичную позицию занимает и Римская Католическая церковь. Одобряет донорство буддизм, считающий пожертвование собственной плоти другим людям важной заслугой. Одобряют донорство крови и органов (как от живых, так и от умерших доноров) большинство мусульманских богословов. Однако в исламе из-за значительного разнобоя во мнениях авторитетов отношение к донорству органов у различных групп верующих отличается. В исламе можно встретить полный спектр мнений от одобрения трансплантации, в том числе и органов немусульман, если это необходимо для спасения жизни, до отказа от трансплантации. Категорическими противниками трансплантологии являются лишь североамериканские индейцы и синтоисты, и это связанно с их определенными религиозными предпочтениями.

В настоящее время почти прекратились споры о том, какая юридическая модель изъятия органов умерших для трансплантации лучше – основанная на «испрошенном согласии» или «презумпции согласия». Никто не сомневается в превосходстве первой с позиции морально-этической и практической, поскольку дает значительно больше возможностей для спасения жизни больных путем трансплантации донорских органов.

Например,

• Закон о трансплантации органов ФРГ (Германии) предусматривает регулярный опрос всех, кто имеет медицинскую страховку с 16 лет, о том, готовы ли они после смерти пожертвовать свои органы.

• По законодательству Нидерландов проблема прав на изъятие органов умерших решается по принципу презумпции донорства. То есть, независимо от прижизненной воли покойного и его родственников, если есть показание к донорству, то медицинское учреждение имеет право для изъятия органов.

• Минздрав Украины предлагает сделать изъятие органов умерших в стационарах больных обязательным. Повысить доверие к сфере трансплантологии они решили с помощью установления презумпции донорства. Все совершеннолетнее дееспособное население Украины автоматически становится донорообязанным: в случае установления факта смерти мозга при работающем сердце и вентиляции легких органы человека можно забирать без дальних формальностей [4].

Такое правовое поле позволяет постоянно пополнятьдонорскую базу, медицинскому персоналу выигрывать время, которого порою просто нет, а реципиенту дает больше веры на спасение.

Отметим, что в 2016 году были внесены поправки в Закон и, согласно ст. 8-ой Закона, в целях трансплантации не допускается изъятие органов умершего только в том случае, если он при жизни письменно уведомил о несогласии быть донором после смерти. Однако, согласно ст. 8-ой, изъятие органов и (или) тканей у трупа не допускается, если учреждение здравоохранения на момент изъятия поставлено в известность о том, что его близкие родственники или законный представитель заявили о своем несогласии на изъятие его органов и (или) тканей после смерти для трансплантации реципиенту. Что касается законодательства РА относительно данного вопроса, то здесь так же, т.е. в статье 7-ой Закона 2002г. «О трансплантации человеческих органов и тканей», указано, что изъятие органов умершего для трансплантации возможно только в том случае, когда он при жизни письменно не уведомил о своем несогласии.

Необходимо также отметить, что в РФ есть коллизии между двумя федеральными законами: во-первых, закон «О трансплантации органов и (или)

тканей человека» и, во-вторых, «О погребении и похоронном деле» в части, регулирующей посмертной органное донорство. В связи с этим, в стране изъятие органов умершего для трансплантации без согласия его родственников или законных представителей в настоящее время является незаконным и влечет за собой юридическую ответственность медицинского учреждения, которая определена ст. ст.151 и 1099 гражданского Кодекса РФ. Однако следует учитывать, что замена «презумпции согласия» на «испрошенное согласие» приведет к резкому, не менее чем в пять раз, уменьшению количества донорских органов, что может послужить причиной смерти многих больных, которых можно было бы спасти путем трансплантации органов.

Таким образо,м вышеизложенное дает основание утверждать, что законодательства РА и РФ в области трансплантации органов и (или) тканей человека имеет существенные проблемы.

1. До сих пор в РФ не устранена коллизия двух вышеуказанных федеральных законов, что мы считаем наиболее существенным, которое требует скорейшего восполнения пробелов. Предлагается путем внесения дополнения в ст. 5 Закона РФ «О погребении и похоронном деле» устранить коллизию норм и узаконить «презумпцию согласия». Мы предлагаем внесение дополнения в статью 5 Закона РФ «О погребении и похоронном деле» в виде пункта 4: «4. В случае, если учреждение здравоохранения на момент смерти человека не поставлено в известность о том, что при жизни данное лицо, либо лица, указанные в пункте 3 настоящей статьи, заявили о своем несогласии на патологоанатомическое вскрытие или изъятие органов и (или) тканей из тела умершего для трансплантации, указанные действия производятся с разрешения главного врача учреждения здравоохранения и, при необходимости, судебно-медицинского вскрытия – дополнительного разрешения судебно-медицинского эксперта с уведомлением прокурора» [5].

2. Отсутствие признания человеческих биоматериалов гражданско-правовыми объектами обуславливает необходимость закрепления в ГК РА и РФ такого положения, в связи с чем необходимо внести существенные измененияи дополнения в Законы РА и РФ «О трансплантации человеческих органов и тканей» (далее: Закон).

• понятия правового статуса органов, изъятых у умерших для трансплантации;

• понятия правового статуса человеческих органов и тканей человека, предоставленных донорами для трансплантации;

• не установлен запрет на любые возмездные сделки с изъятыми органами, кроме купли-продажи, которые предоставляются донорам органов [6].

3. Предлагается внести в Закон статью, определяющую ответственность за куплю-продажу донорских органов.

4. В ст. 7 главы 2-ой Закона внести изменения относительно письменного согласия родственников и допускать изъятие органов умершего в целях трансплантации – вне зависимости от мнения родственников, поскольку право больного человека на жизнь должно стоять выше волеизъявления и прав родственников умерших, потенциальных доноров. Предлагаемое дополнение позволит медицинскому персоналу более своевременно и шире выполнять клятву Гиппократа, а у медицинских учреждений будут законные основания для проведения патолого-анатомических вскрытий и изъятия органов для трансплантации в случае отсутствия волеизъявления умершего либо лиц, указанных в пункте 3 статьи 5 Закона РФ «О погребении и похоронном деле».

5. Согласно пункту 4-го статьи 10-ой, главы 3-ей Закона «не допускается вывоз человеческих органов и тканей за пределы РА». Необходимо в законодательстве определить конкретный механизм, регулирующий вопросы сотрудничества с развитыми медицинскими учреждениями зарубежных стран, что положительно отразится и на обмене опытом между специалистами, но при этом затрагивать не только вопрос вывоза, но и ввоза человеческих органов и тканей.

6. В законодательстве РА необходимо определить механизм, регулирующий вопрос распределения расходов, возникающих на всех этапах трансплантации. В развитых странах операции данного рода осуществляются за счет страхового полиса.

7. Необходимо в законе предусмотреть пункт, в соответствии с которым, после успешной трансплантации, каждому пациенту будет прикреплен врач-интернист за счет средств государства до полной реабилитации, так как без дальнейшего наблюдения пациента операции данного рода теряют смысл.

8. Есть необходимость включить в закон статью, которая будет устанавливать порядок и условия взаимосвязи реестра данных трансплантации, в режиме он-лайн, со всеми медицинскими учреждениями стран, а в будущем между медицинскими учреждениями РА и РФ, и со странами являющимися стратегическими партнерами.

9. Предлагается включить в закон статью, которая будет предусматривать право донора на получение компенсации на восстановления его здоровья в связи с донорством и пособия по временной нетрудоспособности в размере ста процентов заработка на период, пока он не работает, то есть приравнять инвалидность донора к инвалидности, вызванной трудовым увечьем или отдельной, новой ка-

тегорией. Внести в Закон право на предоставление адекватных льгот для лиц, выразивших желание стать донорами как при жизни, так и после. В настоящее время такие льготные условия закреплены в законодательстве Ирана.

Подводя итоги, следует отметить, что, начиная с 2002 года, после принятия Закона РА «О трансплантации человеческих органов и тканей» правительством РА было принято 5 решений о трансплантации, но устранение вышеуказанных проблем так и не имело места, тогда как медицина в РА и РФ занимает далеко не последнее место в мире.

В РА, начиная с 2002 года, были проведены всего лишь несколько операций по трансплантации. В РФ в год проводятся 1300 операций, причем в России показатель составляет 11 операции на миллион человек (140 млн.), а в странах Европы – 40–65 операций (740 млн.) [7].

ЛИТЕРАТУРА

1. Гражданский кодекс Российской Федерации от 30.11.1994 N 51-ФЗ (ред. от 22.10.2014) //www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_170142/?frame=277
2. Закон Российской Федерации «О трансплантации органов и(или) тканей человека» // «Российская газета». 22.06.2000г. Сб. 1.1.
3. Гражданский кодекс Российской Федерации от 30.11.1994 № 51-ФЗ (ред. от 22.10.2014). //www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_170142/?frame=277
4. http://ria.ru/radio_brief/20150706/1117442443.html
5. Закон РФ «О погребении и похоронном деле» // Ведомости Федерального Собрания Российской Федерации. 1996. 3. ст. 33. 1.1.
6. Закон РА «О трансплантации человеческих органов и тканей» 16.04.2002г. с поправками 19.03.2009г.
7. http://medportal.ru/mednovosti/news/2014/04/02/015donation/

CIVIL-LAW REGULATION OF TRANSPLANTATION OF HUMAN ORGANS IN ARMENIA, RUSSIAN FEDERATION AND FOREIGN COUNTRIES

T. Martirosyan

This artical focuses on the issue of civil regulation of transplantation of human organs in Armenia, in Russian Federation and otherforeign countries. We consider general problems of the issue and suggested solutions. The study was conducted on the basis of the legislation of the Russian Federation, the Republic of Armenia as well as the on the experience of European countries.

Keywords: Legal regulation, transplantation, organ donor, recipient, medical institution.

ПОЛИТОЛОГИЯ

THE SPREAD OF THE DISCOURSE ON THE ARTSAKH REPUBLIC RECOGNITION IN THE PERIOD OF THE APRIL WAR AND POST-APRIL POLITICAL DEVELOPMENTS

N. Baghdasaryan

УДК 327

Дата поступления 27.05.2019
Отдана на рецензию: 28.05.2019
Подписана к печати 27.06.2019

Artsakh State University
nelli.baghdassaryan@gmail.com

ABSTRACT

The article under consideration covers issues pertaining to the fact of Artsakh Republic recognition conditioned by the April war. In fact, the NKR international recognition as a deterrence lever has coordinated both foreign and domestic policy, as well as military-political processes. In the issue being considered, the security component is prioritized, while recognition is regarded as a deterrence lever to prevent conflict escalation.The article addresses the discourse of recognizing the Artsakh Republic by the Republic of Armenia, the significance of the Artsakh Republic recognition in the international response to the April war with respect to regional stability and policies adopted by the Azerbaijani political realm around the recognition process.
Keywords: Republic of Armenia (RA), Artsakh Republic/AR/, international recognition, April war, deterrence lever.

Containment as used in the international relations is commensurate with easing tension. Therefore, conditioned or bound by the existing political realities it can smoothly switch from discourse level to the practical scope.

Given the pressing military threat, the parties to the conflict apply containment instruments, which, standing the test of time, take on either prime or marginal significance.

Military-political containment policy towards Azerbaijan as party to the Karabakh conflict is maintained both by the NKR and Armenia to mitigate the threat of launching hostilities against Nagorno-Karabakh. Here, the recognition of the NKR by the Republic of Armenia is among the containment instruments as a foreign policy and military-political strategy.

The policy of containment towards Azerbaijan is also pursued by Armenia to reinforce its own safety in the context of the announcements by Azerbaijan's military-political leadership threatening to launch military strikes on the entire territory of Armenia.

Proclaiming the NKR as an independent state is consistent with the principles of the International Law; it is compatible with the traditional attributes of statehood and invulnerable concerning its legitimacy.

The fundamental principles of the International Law, "Law of the Union of the Soviet Socialist Republics on Procedure for Resolving Questions Connected with a Union Republic's Secession from the USSR" adopted on 3 April 1990, the Declaration on Proclamation of the Nagorno-Karabakh Republic adopted on 2 September 1991, the results of the Referendum conducted in the Nagorno-Karabakh Republic on 10 December 1991 whereby the people of Nagorno-Karabakh expressed their free will to build an independent state, and the 6 January 1992 Declaration on State Independence of the Nagorno-Karabakh Republic form the basis of the Nagorno-Karabakh Republic Independent statehood.

Nagorno-Karabakh is characterized under International Law as "an unrecognized state" with international recognition among its political priorities [1].

The existence of the NKR statehood was reaffirmed by the Nagorno-Karabakh Republic Constitution adopted on 10 December 2006 ensuring the irreversibility of the termless agreement on ceasefire and the 1994 cessation of hostilities, the territorial designations and boundaries fixed under the agreement. Article 142 of the 2006 Constitution states: "Till the restoration of the state territorial integrity of the Nagorno-Karabakh Republic and the adjustment of its borders, public authority is exercised on the territory under factual jurisdiction of the Republic of Nagorno-Karabakh"[2]. The International Recognition of Artsakh is a question of military diplomacy and falls into the basket of military-political measures aimed at deterring the adversary.

In fact, the Armenian side has been implementing the policy of containment with varying levels of efficiency since May 1994, when the termless ceasefire was enforced. The policy has been prompted by the militaristic rhetoric and fuelling arms race by Azerbaijan as party to the conflict.

The Armenian side has actually managed to make great strides at the military level as compared to its diplomatic gains. This is due to the fact that shadows of resuming large-scale hostilities are dispelled by an arms race as a containment measure; therefore, we deal with diplomacy entailed by military realities.

The recognition of the NKR has always figured high on the Republic of Armenia foreign policy agenda. The issue was brought up at the legislate level, but the

motion was overruledwith the justification that it would lead to a stalemate in the negotiation process and impede the OSCE Minsk Group activities.

It is noteworthy that as part of military-political diplomacy exercised throughout the years of the Karabakh conflict and necessitated by it (the conflict), the Republic of Armenia, in pursuit of its foreign policy, has set out for itself the clear-cut role of discussing the process of the NKR international recognition at a realistic level to deter potential military action.

In this context, the statement made by then President of the Republic of Armenia Serzh Sargsyan at the 7th OSCE Summit of Heads of State or Government on 2 December 2010 assumes significance in terms of building upon and enhancing the discourse of the NKR recognition and using it as a military-political instrument. This marked a decisive turning point, a watershed episode in the issue under discussion.

The President put forward inter alia: "… In case Azerbaijan resorts to military aggression, Armenia will have no other choice but to recognize the Nagorno-Karabakh Republic de jure and to employ all its capabilities to ensure the security of the people of Artsakh."

In fact, the President of Armenia signaled to the international community that the political processes following acts of international recognition have higher priority in terms of promoting the security of the Nagorno-Karabakh population.

Accordingly, the issue of recognition evolved into a containment instrument in terms of heading off war and consolidating the ceasefire.

The recognition of Nagorno-Karabakh by the Republic of Armenia as a containment instrument for preventing war switched from discourse level and resurfaced on the official agenda again on 2-5 April 2016 when Azerbaijan unilaterally launched an unprecedented large-scale offensive along the entire line of contact between the armed forces of Nagorno-Karabakh and Azerbaijan.

The recognition of Nagorno-Karabakh by the Republic of Armenia and vesting Nagorno-Karabakh with international legal personality would be the ultimate response to the Azerbaijani aggression. The discussion of the issue on the political stage was perceived in the Armenian diplomatic milieu as a containment instrument in the "creeping conflict".

Then President of the Republic of Armenia Serzh Sargsyan's statement at the meeting with the Ambassadors of the OSCE Participating States on 4 April 2016 demonstrated that he remained true to his previous statements as part of official political discourse. The President stressed, in particular:

• the adherence of the Republic of Armenia to the 1994 Ceasefire Agreement as a party to it and its consistent steps to fully implement its obligations to ensure the security of the people of NagornoKarabakh;

• the imperative of elaborating an agreement on mutual military assistance between the RA and the NKR.

The President also pointed out: "… And here I would like to state what I have declared on many occasions – should military actions continue and escalate into larger scales, the Republic of Armenia will recognize the independence of Nagorno-Karabakh."[3].

In his remarks the President signaled the vulnerability of an all-out war in case of further escalation of the military actions, which, according to him, would diminish the security and stability not only in the South Caucasus but also in Europe on whole.

Thus, besides internal containment measures to prevent war, the RA President also targeted the regional and European actors responsible for security.

The remarks made by the RA President demonstrated that

• the outbreak of the military conflict will precipitate the political meltdown of Azerbaijan if Armenia recognizes the independence of Artsakh;

• the recognition of the NKR by the Republic of Armenia entails a stalemate in the negotiations process, changing the format of the OSCE Minsk Group into Stepanakert-Baku, that is restoring the full-fledged negotiations' format with the participation of Artsakh in all the stages of the peace talks, which, in its turn, entails indirect recognition of the NKR by Azerbaijan.

Following the Russia-mediated verbal ceasefire agreement reached between the Armenian and Azerbaijani sides on 5 April 2016, the members of the Armenian Parliament Zarouhi Postanjyan and Hrant Bagratyan co-authored and launched on 6 April 2016 a legislative initiative for approving the draft law "On Recognizing the Nagorno-Karabakh Republic", guided by the RA foreign policy priorities and the imperative to meet the security challenges.

The authors of the draft law justified their measure with the rationale for the draft law, namely, the outcome of the discussions on the issue between the representatives of Armenia and Karabakh and the constraints posed by external factors.

The Government of Armenia made concluding remarks on this draft law which says: "The adoption of the draft law presented to the Armenian Government is agreed based on the discussion results between Armenia and Artsakh taking into account the future developments and the external factors."

It is stated in the draft law inter alia: "The Republic of Armenia formally recognizes the de facto status quo of the Republic of Artsakh given the fact that the Republic of Artsakh gained its independence and became a sovereign state in compliance with the International Law and the fact that the Republic of Artsakh is an established independent state today. The adopted law will serve as the basis for the

regulation of relations between the Republic of Armenia and the Republic of Artsakh stemming from the formal recognition of the Artsakh Republic, shedding light on the rights and obligations of the Republic of Armenia in guaranteeing and enhancing the security of Artsakh, in defining Armenian national interests and public policy, in mapping out Armenia's involvement in post-conflict reconstruction."[4].

The draft law was not adopted and within the context of the political discourse the following substantiation for the rejection was presented:

• in this stage the recognition of the NKR by the RA is not expedient/or is not appropriate for the given period of time;

• the RA has already recognized the NKR de facto. By now both states are equal in rights and the presence of more than a hundred treaties signed by them was particularly mentioned to testify to that fact;

• the negotiation process will reach a deadlock which, in its turn, will lead to the end of the Minsk Group format;

• in the status quo breach scenario it is an acknowledgement of one's own share of guilt which also presupposes international isolation.

After the dismissal the NKR recognition draft developed by the RA legislative body the NKR National Assembly factions presented a joint statement highlighting that in the created situation the legal recognition of the NKR will allow to provide security for its people and stability for the region [5].

Compelled by the April war the Armenian political field used its military-political toolset and the international community was not indifferent to it. Research shows that the significance of the international recognition as a containment lever in military actions was evidently comprehended on this platform as well.

In the international discourse the recognition issue was conferred at an unprecedented level in Strasbourg, at the April 12 2016 session of the European Parliament. During the hearing on the escalating military aggression, when it came to finding the ways out of the created situation accusations were directed against Azerbaijan. Thus Frederica Mogherini, the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy of the European Commission, Frank Engel, a Luxembourgish politician and MEP (Member of the European Parliament), Jaromir Stenina, a MEP for the Czech Republic, Mavridis Kostas and Eleni Theocharous, MEPs for Cyprus, Charles Tannock, a MEP for Britain, MarekYurek, a MEP for Poland, Cristian Silviu Busoi, a MEP for Romania addressed the session. In her speech EleniTheocharous, the MEP for Cyprus, called on the European Union to impose sanctions on Azerbaijan for its unruly military actions. She particularly stated: "The European Union must support the Nagorno-Karabakh people who

struggle for their freedom. We must recognize the Nagorno-Karabakh Republic and impose sanctions on Azerbaijan. This will bring us closer to the establishment of peace.” Frank Engel, the Luxembourgish MEP also delivered a speech in support of the Nagorno-Karabakh recognition. Therefore, he emphasized the following: “The only thing that can eventually happen in this case is to recognize the independence of NagornoKarabakh.” Later in his speech Engel said: “Azerbaijan remains an aggressor today like it was an aggressor 24 years ago.It has kept violating the ceasefire on low scale for a very long period of time and it does so because it is convinced that everything and everyone Armenian in the region must disappear.” Engel characterized the position of Azerbaijan to be destructive and stressed the fact of Ramil Safarov’s elevation to the level of a national hero. In his speech the MEP outlined the legal basis of the declaration and particularly its full accordance with the Soviet Constitution applicable at that time [6].

The international mass media quite actively responded to the issues of the Nagorno-Karabakh recognition. It is noteworthy that it also referred to the issue as a containment factor in the conflict solution. Therefore, the Austrian Die Presse published the article of Christoph Benedikter, the scientific worker of Ludwig Boltzman Institute for Research on War Consequences in which the author mentioned inter alia that in fact the Western countries had no pressure lever to attain the conflict solution taking into account the interests of both parties to the conflict. Thus he states: “The issue becomes still more seriously complicated as effectivemodels of solution aren’t applicable exactly from the western democratic perspectives.” Christoph Benedikter puts forward the following variants of the given conflict solution: “On the one hand the claims of Azerbaijan for including the former Soviet autonomous region into its territory doesn’t contradict to the International law, on the other hand Nagorno-Karabakh’s free will to be independent is legal, too, mostly because it was never controlled by Azerbaijan after the independence proclamation. “Benedikter also brings to light the fact that Nagorno-Karabakh is considered to be a democratic state where free elections are held regularly. In its turn Azerbaijan is perceived as an authoritarian state and is on the same level or grade with Saudi Arabia or Iran in the present democratic freedom measuring scales”. [7].

It needs to be mentioned that against the background of post-April political developmentsthe perspective for the recognition of the Nagorno-Karabakh Republic by the European family was considered to be more realistic than that by the Republic of Armenia. Jaromir Stenina, the MEP for the Czech Republic, emphasized the same viewpoint in an interview when he visited Artsakh with the mission of Constitutional referendum observation. The MEP stated that the historical truth belongs to Armenia and Artsakh and the neglecting of that fact means rejecting the historical

division of Southern Caucasus. Here is an extract from his interview: “I see one problem. It is twenty years Artsakh has been an independent state though no country, even Armenia has recognized it. In spite of all that Artsakh has its own policy, democratic system, successful economy. Artsakh is indeed an individual state and, I believe, the recognition process of Artsakh should be started...Actions need to be undertaken to attain the recognition of Nagorno-Karabakh by the European countries. That will be a very serious circumstance.” [8].

In the Armenian official political discourse the NKR also took to effective steps in the solution of the mentioned issue. Amongst the most significant post-April developmentsand in the NKR international recognition process a special importance was attached to the speech delivered by the NKR former Prime Minister Arayik Harutyunyan at the USA Congressional hearings on Karabakh. Thus the former Prime Minister stressed such momentous facts as the recognition of Karabakh by seven U.S. states, the U.S. annual official financial aid to Karabakh, the address of the Congressmen denouncing the policy lead by Azerbaijan, the importance of the U.S. role as a Co-Chair Country of Minsk Group in Karabakh issue. The NKR former Prime Minister said: “The USA is the only foreign country that allocates an annual financial aid of millions of dollars to Karabakh. That humanitarian aid made it possible to save numerous lives and rebuild a number of infrastructures.” The former Prime Minister drew parallels between the Artsakh and American democratic values. Jacky Speier and Adam Shiff from the U.S. Congress had encouraging speeches and Brad Sherman (a Congressman) highlighted the political significance of the U.S. financial aid to the people of Karabakh. Thus he marked: “When some people wonder if the direct financial aid to Nagorno-Karabakh isn’t equal to its indirect recognition, I state in my mind that it is, indeed, recognition.” Congressman Frank Pallone who had visited Artsakh for many times and stated the de facto existence of Karabakh noted that in spite of the claims of Baku for Karabakhas an Azerbaijanian territory, it is de facto independent. “On my every visit to Karabakh it becomes obvious for me that it has all the realities for an independent state-territory, people and factual democracy”, said Pallone [9].

From the contemplations on the NKR former Prime-Minister’s visit to the USA we come to the following:

• The Prime Minister’s speech at the Congress and the message in the speeches of the U.S. Congressmen indicate that the NKR known as “self-declared” in the International Law and having all the characteristic features for a democratic state is indirectly recognized by that superpower.

• The absence of any obstacles in delivering a speech at the U.S. Congress, the legislative body of the Co-Chair country of the OSCE Minsk Group confirms the willingness of the mediator country to have a broad knowledge of the issue.

• The recognition of the NKR independence by several U.S. states was neither hampered nor condemned by the White House and the Department of State, even no impeding lever was implied in the visible political field. This is a signal that in case of the favorable geographic political developments, the NKR recognition by the USA is quite possible.

The parliamentary diplomacy also greatly contributed to the issue of Artsakh international recognition. In the outcome of the April war and the post-April politicaldevelopmentsthe role of the parliamentary diplomacy became still greater. From this standpoint we need to mention the impact of the December 13–14, 2016 visit paid by Ashot Ghulyan, the President of the Parliament of the Artsakh Republic to Paris and his meetings with the France-Karabakh Interparliamentary Friendship Faction[10].

In France, the Co-Chair country of Minsk Group, the recognition scale of Artsakh became larger which positively affected the process of Karabakh conflict regulation. At the anniversary of the April war the ultimate need of the Nagorno-Karabakh international recognition was accentuated by the France-Karabakh Interparliamentary Friendship Faction. The latter presented a direct and strict announcement criticizing the unprecedented violation of the ceasefire since the 1994 armistice and the brutal acts against the civilians. Francois Rochebloine, a member of the National Assembly of France and the Friendship Faction mentioned: “So this is why it is more crucial to create all the conditions for the international recognition of the Artsakh Republic and its return to the table of negotiations rather than to use hypothetical and theoretical means for the establishment of long lasting peace in the region.”[11]. In fact the Deputy with good reputation in the French political circles (France-the Co- Chairman of Minsk Group) expressed an opinion that completely differed from the format set by Minsk Group and allows coming to the thought that the alternative ways out from the created situation are, nevertheless, discussed.

The April war and the post-April political developmentshave eventually catalyzed the Artsakh Republic recognition process. Thus the process of the statehood recognition piloted by the President of the republic and Ministry of Foreign Affairs acquired new direction and tempo. It is noteworthy that Azerbaijan did not refrain from the official speeches on the international recognition of the Artsakh Republic or on the ongoing political developments in the RA. Azerbaijan's reaction was quite predictable taking into account the fact that in the April war and post-April political discourse obvious support and sympathy were demonstrated for Artsakh on rather

high levels. It needs to be mentioned that only Turkey and Pakistan had statements on the territorial integrity of Azerbaijan. A number of announcements full of panic dominated in the Azerbaijanian field of the April war and post-April political discourse. Here are the most frequently employed arguments,

• Armenia can recognize the independence of Karabakh. Induced by the Armenian political elite different political parties annually update the issue of the recognition of Karabakh occupational regime. They even make it an object of revision for the Government and the Parliament.

• The Armenian government realizes that the recognition of Karabakh will terminate the negotiating process. The official Baku will never have talks with Armenia if it recognizes the independence of Karabakh. That will ultimately lead to war.

• In case Armenia recognizes Karabakh, it will lose the support of the international community, particularly that of Russia. Azerbaijan will raise that problem at the UNO where the issue of the Azerbaijanian territorial integrity will be considered of foremost importance.

• Karabakh is a political burden for Armenia hindering its political and economic development.

• In case Karabakh acquires international recognition, the world precedents will stop to work, as it will be a violation of the territorial integrity of Azerbaijan. The latter contradicts to the basic principles of the International Law.

It is remarkable that the fears of Azerbaijan were allayed to some extent after the speech of Lavrov, the Foreign Minister of the Russian Federation. In his May 4 2016 interview given to “Russia Today”.Thehead of the foreign department said the following: “As far as it concerns the issue of Nagorno-Karabakh recognition, it has been proposed by two members of the parliament and not Armenia. They have already pacified the passions and explained to everyone that in accordance with the law the Armenian Government must prepare the conclusion for that draft law. Being in Yerevan, I had a telephone talk with my opposite number E. Nalbandyan. After thedevelopmentsin April, when I was back in Moscow, Yerevan affirmed its disposition to the peaceful regulation of the issue. This implies that the status quo of Karabakh should be established within the context of common agreement.” [12].

In fact the speech of Lavrov proceeded from the general logics of the events connected with the issue, the role of Russia as a Co-Chair of Minsk Group, the fundamental approach shaped towards the issue. Thus it can be distinguished as a clear message to the political elite of the RA and the NKR.

Here is a passage from one of the Azerbaijanian articles of the period in question: “The Russian diplomat directly keeps back Yerevan from thoughtless actions and calls it to responsibility. The situation can run out of control at any moment and

make Azerbaijan solve the crisis on his own. Lavrov doesn't speak of it openly but he alludes to it." [13]. The research of the official websites of Azerbaijan allows stating that in the political developments of April war and post-April period Azerbaijan had unprecedentedly great fears concerning the spread of the NKR recognition process. And this most likely became a containment factor for the country which had started the wide-scale aggression. The discourse on the NKR international recognition was also widely touched upon during the official meeting of the President of Azerbaijan Ilham Aliyev. During his meeting with the Council of his Ministers in October 2016 he voiced the following opinion: "Considerable pressure is being exerted upon us for the recognition of the Nagorno-Karabakh. As we are to follow certain diplomatic rules, we are not going to reveal many details. However the campaign of the western countries to blacken Azerbaijan with the assistance of different non-governmental organizations as well as the "the fifth column" aim at receiving the agreement of Azerbaijan on the Nagorno-Karabakh independence. Azerbaijan will never accept that." Though Aliyev indirectly points to the fact of the pressure from the western countries, the issue belongs to the sphere of secret diplomacy. That is why we can only have a supposition that some western countries, no doubt, use the recognition issue as a pressure instrument for putting forth certain political and economic constraints for Azerbaijan [14].

The President of Azerbaijan IlhamAliyev stated the same idea for the second time in his interview to Al-Jazira TV Company: "Azerbaijan will never agree to recognize the Independence of Nagorno-Karabakh. No country in the world including Armenia that committed genocide against Azerbaijan will ever recognize Nagorno-Karabakh as an independent republic." [15].

The official Baku actually still denies that the NKR is a principal international subject. The only compromise that Azerbaijan does make is its agreement to continue the consultations on Karabakh problem with Armenia [16].

In fact in the given case the ongoing political process in the Republic of Artsakh gives evidence to quite another thing. 104 international observers from more than 30 countries including the representatives of Minsk Group Co Chair countries carried their mission during the February 20, 2017 Constitutional Referendum. These figures imply that democratic Artsakh which is not recognized "de jure" is quite interesting for the international community.

• The international recognition of the Artsakh Republic is not merely an ambition. The security element dominates in the issue and if the Republic acquires recognition, it (the security) should be fixed with the guarantee at an international level. It is remarkable that the indicator of the viability of the Artsakh Republic is

its ability to provide safety to its people without external help. That is almost certainly the most essential characteristic feature of a state.

• The Artsakh Republic ultimately follows the principle according to which the legal existence of any state depends on the consolidation of the characteristic features of a state set by the International Law and not on its recognition by other states. For the present, compelled by its status quo the Artsakh Republic builds relations with the other countries in case of its necessity and this does not contradict the international law principles.

• The delay of the Artsakh Republic recognition process by the RA is a mechanism of political-diplomatic containment which can be put into practice if the security of Artsakh, one of the parties to the “creeping conflict” is endangered. Conditioned by the military-political realities the international recognition process is one of the priorities of the AR and the RA. The process is carried on with the assessment of geographical and political realities and changes.

• In the April and post-April military political developments Azerbaijan suffered a diplomatic defeat as the political discourse on the international recognition of the Artsakh Republic was on an unprecedentedly high level.

• It is noteworthy that in the political discourse the necessity of the Artsakh Republic international recognition was clearly emphasized mostly by European states.

• The use of the Artsakh Republic international recognition as a containment mechanism has regulated the external and internal political, military-political functions.

REFERENCES

1. *Минасян С.* Сдерживание в карабахском конфликте, Ер., 2016, СС. 225.
2. Արցախի Հանրապետության Սահմանադրություն, 2017թ., փետրվար 20, (http://www.nankr.am/hy/1838)
3. Նախագահը հանդիպում է ունեցել ԵԱՀԿ անդամ երկրների դեսպանների հետ 04.04.2016, (http://www.president.am/hy/press-release/item/2016/04/04/President-Serzh-Sargsyan-meeting-with-Ambassadors-of-OSCE-states/)
4. P-*987-06.04.2016*- AH-*010/0/*http://www.parliament.am/search.php?lang=arm&what= %D4%BC%D5%A5%D5%BC%D5%B6%D5%A1%D5%B5%D5%AB%D5%B6+%D5%B2%D5%A1%D6%80%D5%A1%D5%A2%D5%A1%D5%B2+%D5%B3%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%B9%D5%B8%D6%82%D5%B4&where=whole
5. ԼՂՀ Ազգային Ժողովի խմբակցությունների համատեղ հայտարարությունը 07.04.2016 (http://www.nankr.am/hy/1595)
6. Debates/12.04.2016 – Strasbourg/(http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20160412&secondRef=ITEM-015&format=XML&language=EN/)
7. *Бенедиктер К.* Die Presse. Нагорный Карабах: поиск выхода, 21.04.2016 (http://old.memo.ru/d/264295.html)
8. ԵՄ երկրները պետք է ճանաչ են Արցախը. Չեխ պատգամավոր18.07.2016(http://artsakhpress.am/arm/news/69849/)

9. Ամերիկյան օգնությունը Ղարաբաղում կյանքեր է փրկում՝ Արայիկ Հարությունյան 08.12.2016 (https://www.amerikayidzayn.com/a/3627279.html/)
10. ԼՂՀ ԱԺ նախագահի աշխատանքային այցը Փարիզ. 14.12.2016 (http://www.nankr.am/hy/1902/)
11. La reconnaissance internationale de l'Artsakh conditionne la paix au Sud Caucase http://www.france-artsakh.fr/2017/04/13/la-reconnaissance-internationale-de-lartsakh-conditionne-la-paix-au-sud-caucase/ 13 AVRIL 2017 PA.
12. Из интервью Министра иностранных дел России С.В. Лаврова МИА «Россия Сегодня», М., 4.05.2016 (http://www.mid.ru/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra//asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2267661)
13. *Мамедов Ф.* Азербайджан: «признание Карабаха – путь к войне», Подробности: https://regnum.ru/news/polit/2129431.html
Любое использование материалов допускается только при наличии гиперссылки на ИА REGNUM. 7.05.2016(https://regnum.ru/news/polit/2129431.html/)
14. *В. Гасанов, И. Алиев.* Азербайджан не согласится на независимость Нагорного Карабаха. 7.10.2016 (/https://ria.ru/world/20161007/1478745442.html)
15. *Алиев И.* Азербайджан не согласится на независимость Нагорного Карабаха. 17. 02. 2017 (http://www.infoaz.org/new/index.php/ru/manset-rus/48963-bgfdgf/)
16. *Կարապետյան Հ.* Անվտանգության քաղաքական պրոբլեմներ. ԽՍՀՄ Երկարացում-Ղարաբաղ, հայաստան, Անդրկովկաս-Աֆղանստան, Եր., 2009, էջ. 122–123:

РАЗВЕРТЫВАНИЕ ДИСКУРСА ПРИЗНАНИЯ РЕСПУБЛИКИ АРЦАХ В ПЕРИОД АПРЕЛЬСКОЙ ВОЙНЫ И ПОСЛЕАПРЕЛЬСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГОРАЗВИТИЯ

Н.Э. Багдасарян

АННОТАЦИЯ

В данной статье раскрываются обусловленные Апрельской войной проблемы признания статуса Республики Арцах. Фактически, внешне- и внутриполитические, а также военно-политические процессы скоординированы международным признанием Республики Арцах. Вопрос признания рассматривается как механизм сдерживания, основывающий на предотвращении эскалации конфликта. В статье затрагивается дискурс признания Республики Арцах со стороны Республики Армения, акцентируется внимание на вопросе признания Республики Арцах с точки зрения региональной стабильности и резонанса международного сообщества, выделяются и описываются особенности выработки на политическом поле Азербайджана вокруг международного процесса признания Арцаха.

Ключевые слова: Республика Армения, Республика Арцах, международное признание, Апрельская война, механизм сдерживания.

ЭКОНОМИКА И МЕНЕДЖМЕНТ

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ РА

Л.А. Мнацаканян, Д.В. Каримян

УДК 336

Поступила: 02.03.2019г.
Сдана на рецензию: 03.03.2019г.
Подписана к печати: 20.03.2019г.

Российско-Армянский университет
lida.mnatsakanyan@rau.am, iosfan123@gmail.com

АННОТАЦИЯ

После глобального финансово-экономического кризиса банковская система Армении претерпела ряд фундаментальных изменений. Данные изменения оказали значительное воздействие на экономическое развитие страны. В данной статье делается анализ динамики основных показателей банковской системы РА с целью выявления сложившихся тенденций.

Ключевые слова: финансовый сектор экономики, банковский сектор, кризис, экономическое развитие

Глобальный финансово-экономический кризис привел к значительным структурным изменениям в банковском секторе экономики. Кризис выявил существенные недостатки, приводящих к чрезмерному кредитованию и принятию рисков, не подкрепленных адекватными буферами капитала и ликвидности. Последствия кризиса сильно повлияли на экономический рост, финансовую стабильность и банковскую систему страны.

Данные изменения коснулись также банковского сектора экономики РА. С целью выявления сложившихся тенденций банковской системы РА после мирового финансово-экономического кризиса проанализируем основные количественные показатели функционирования банковской системы РА.

За всю историю становления и развития банковская система Армении пережила ряд потрясений и изменений, оказавших существенное воздействие на ее становление.

Период становления современной банковской системы Армении можно разделить на 5 этап этапов [1]. *Первый этап* связан с формированием советской денежно-кредитной системы, претерпевшей многочисленные изменения и реформы. *Второй этап (1991-1999гг.)* характеризуется реформами после приобретения независимости. *Третий этап (2000-2006гг.)* считается началом

капитальных реформы банковской системы, отличающееся значимыми нововведениями и изменениями в банковское законодательство. *Четвертый этап (2007-2014гг.)* знаменателен переходом ЦБ РА на режим таргетирования инфляции. За этот период внесены значительные изменения в деятельность коммерческих банков на территории Армении. *Пятый этап (2015-настоящее время)* связан с решением ЦБ о повышении минимального размера общего капитала коммерческих банков до 30 млрд. драмов (в 6 раз).

Как следствие выявленных в кризисный период проблем и согласно решению Совета ЦБ Армении 30 декабря 2014 года было принято решение относительно увеличения нормативного капитала с 5 млрд. AMD до 30 млрд. AMD. Данное решение было направлено на укрепление финансовой стабильности банковской системы в долгосрочной перспективе, а также на повышение устойчивости к шокам и гибкости в различных экономических ситуациях. Благодаря высокому уровню капитала банки смогут брать на себя большие риски: более высокий уровень капитала предполагает расширение кредитования банками, особенно в плане долгосрочных и крупных кредитов.

На сегодняшний день количество действующих на территории страны банков сократилось с 21 до 17. После вступления в силу данного решения рынок банковских услуг покинули такие банки, как *Армянский Банк Развития (слияние с Араратбанком), Прокредит Банк (Армения) (объеденение с Инекобанком), Арексимбанк (произошло слияние с Ардшинбанком), БТА Банк (объеденение с Армэкономбанком).*

Рассмотрим динамику общих активов и пассивов банковской системы Армении за период с 2007-2017гг.

Рисунок 1. Динамика активов и пассивов банковской системы РА (% от ВВП)

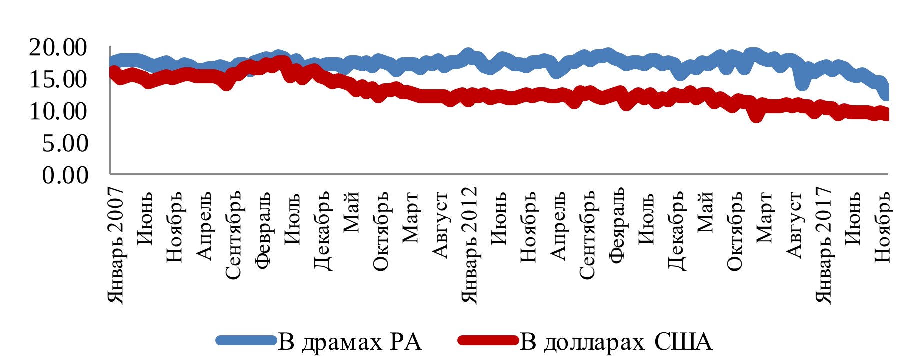

Источник: База данных ЦБ РА, https://www.cba.am

Как видно из представленных данных активы банковской системы РА в период с 2007-2017гг. имеют положительную тенденцию роста, которое свидетельствует о развитии банковского сектора. Небольшой спад наблюдается в 2015г., что обусловлено региональным кризисом 2014-2015гг. В развитых странах данный показатель находится на уровне 120% и по сравнению с ним и, наша страна пока отстает. Что касается кредитов по отношению к ВВП, то до мирового финансового кризиса их доля составляла в среднем 7,9% от ВВП. С 2007 года мы видим стремительный рост кредитных вложений, и к концу 2017 года их доля составила 45,1%.

Рассмотрим, как отразился мировой финансовый кризис на ставках по кредитам и по депозитам.

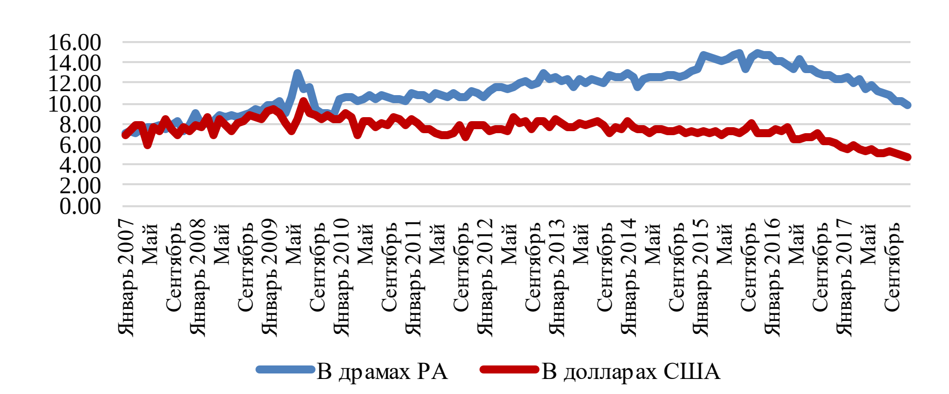
Рисунок 2. Динамика процентной ставки по кредитам

Источник: База данных ЦБ РА, https://www.cba.am

На рисунке 2 представлена динамика изменения процентной ставки по кредитам за период 2007-2017 гг. Ставки по кредитам в драмах находятся в пределах 15-16 %, а долларах 8-9% [2]. В период с 2008-2009 гг. значения процентных ставок по кредитам находились практически на одном и том же уровне. Как следствие кризиса процентные ставки по кредитам в долларах начали снижаться. После вступления в силу закона о нормативе уставного капитала наблюдается тенденция снижения процентных ставов по кредитам в национальной валюте.

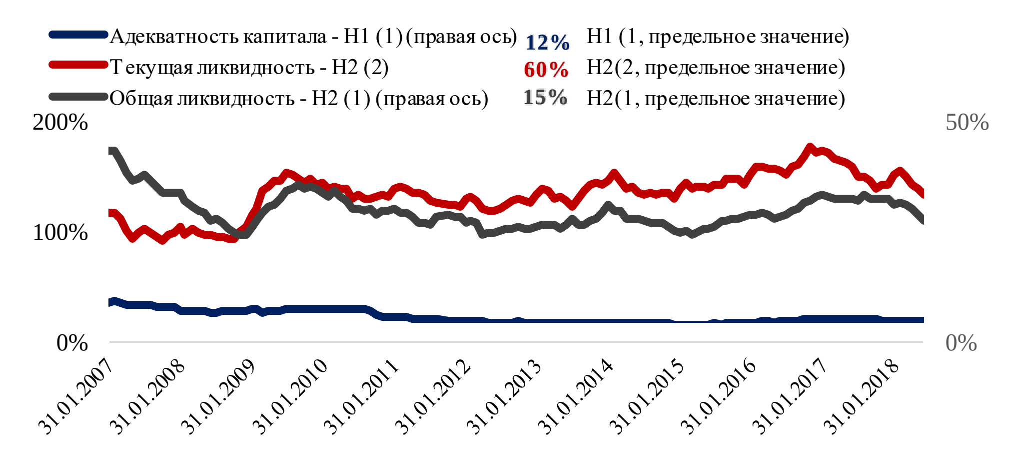
Рисунок 3. Динамика процентной ставки по кредитам

Источник: База данных ЦБ РА, https://www.cba.am

Рассмотрим процентные ставки по депозитам. Начиная с 2007 года до кризиса 2015 года наблюдается тенденция роста процентных ставок по депозитам. После 2017 года наблюдается снижение как ставок в драмах, так и в долларах. Данное снижение приведет к сокращению спроса на депозиты. Снижение ставки по депозитам свидетельствует о стабильности банка.

Рисунок 4. Динамика нормативов адекватности капитала и ликвидности

Источник: База данных ЦБ РА, https://www.cba.am

Проанализируем динамику основных показателей ликвидности и адекватности капитала. В период 2007-2017 гг. все три норматива превышали минимальный допустимый уровень. Самые низкие значение по показателям лик-

видности и адекватностикапитала наблюдались в конце мая 2015 года. Достаточность капитала отражает платежеспособность банка, а также то, насколько капитал покрывает риски. Высокий уровень достаточности капитала при прочих равных условиях имеет положительную корреляцию с высокой ликвидностью. Доля высоколиквидных активов в общих активах с 2009 года имеет тенденцию роста. В настоящее время средний показатель составляет 29%. Текущая ликвидностьН2 (2) армянской банковской системы превышает норматив в 2 раза. После2017 года все три показателя падают, что связано также с последствиямирегионального кризиса 2014-2015 гг..

Рисунок 5. Динамика ROA и ROE в банковской системе Армении

Источник: составлено автором на основе данных ЦБ РА, https://www.cba.am

На рисунке 5 представлена рентабельность капитала и активов банковской системы РА. Рентабельность активов показывает, насколько эффективно банк распределяет активы и генерирует доход. В 2009 года рентабельность активов сократилась с 2,8 до 1,1. В 2010 году данный показатель вырос, но после снова начал падать. Значительное падение по данному показателю было в 2014-2015 гг. Рентабельность капитала армянских банков достаточно волатильна. Увеличение ROEпроисходит в двух случаях: когда банк получает больше прибыли и когда добавляется больше левериджа в структуру капитала. Резкое сокращение данного показателя мы наблюдаем в кризисные периоды: в 2009 году и в 2014 году. На данный момент значение показателя составило 5,1.

Из последних тенденций банковской системы также следует отметить принятое ЦБ РА решение в декабре 2017 года о повышении нормативной

ставки обязательного резервирования банковских обязательств в иностранной валюте с 12 % до 24% с условием размещения резервов в ЦБ исключительно в драмах с целью укрепления армянского драма. Позже ЦБ РА пересмотрел норму резервирования и опустил ставку с 24% до 20%, что действовало вплоть до октября 2016г., когда норму опустили до 18%, действующих по сей день. Таким образом, банковской системе предъявлено требование резервировать в драмах дополнительно порядка 170 млрд. драмов, всего по состоянию на сентябрь 2016г. – 532 млн. USD (около 5% к ВВП страны), из коих более 350 млн. USD – дополнительное требование драмового резервирования по сравнению с действующим до декабря 2014г. нормативом[2].После повышения нормы обязательного резервирования банки начали с помощью РЕПО и ломбардных кредитов ЦБ приобретать драмы для выполнения требований по повышенным обязательным резервам в драмах. Поэтому в декабре 2014г. произошел беспрецедентный рост РЕПО сделок. Как следствие данного решения впервые за последние 16 лет 6 банков из двадцати действующих в Армении завершили 2015г. со значительными убытками [3].

Таким образом, в результате проведенного анализа можем выделить следующие особенности банковской системы Армении. Банковская система Армении является динамично развивающейся отраслью экономики страны. По многим показателям она опережает соседние страны. Функционирующая в РА система банковского надзора является одним из наиболее результативных в странах с переходной экономикой и занимает одно из первых мест в этой группе государств по внедрению качественных положительных изменений.

В качестве основных проблем следует выделить тенденцию существенного сокращения кредитования, сокращения доли иностранного капитала в совокупном уставном капитале, низкие показатели прибыльности и рентабельности и сравнительно высокие нормативы обязательного резервирования.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Э.М. Сандоян (2007)* «Проблемы модернизации системы банковского регулирования в Армении» – Монография, Изд. РАУ.
2. База данных ЦБ РА, https://www.cba.am
3. *Э.М. Сандоян (2017)* «Перспективы выбора альтернативных подходов к политике валютного регулирования в Армении» - Международный научно-практический журнал «Вестник финансового университета»- Москва, Том 21.

DEVELOPMENT TRENDS OF THE BANKING SYSTEM OF RA

L. Mnatsakanyan, D. Karimyan

ABSTRACT

After the global financial and economic crisis Armenia's banking system experienced a number of fundamental changes. These changes have had a significant impact on the economic development of the country. This article analyzes the dynamics of the main indicators of the banking system of the Republic of Armenia in order to identify trends.

Keywords: financial sector, banking sector, crisis, economic development

ԲՆԱԿԱՆ ԳԱԶԻ ԾԱԽՍԻ ԳՈՐԾՈՆԱՅԻՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ: ԾԱԽՍԻ ՓՈՓՈԽՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ՍՅՈՒՆԻՔ ԻՄԱՐԶՈՒՄ

Տ.Ս. Քարամյան, Ա.Հ. Առաքելյան

УДК 338. 5.

Поступила: 27.03.2019г.
Сдана на рецензию: 27.03.2019г.
Подписана к печати: 13.04.2019г.

Երևանի պետական համալսարան
tigran-met@mail.ru
aram.arakelyan@ysu.am

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Աշխատության մեջ կառուցված են մոդելներ, որոնց միջոցով, մի դեպքում ցույց է տրվում ՀՀ-ում բնական գազի ծախսի կամ սպառման կախումը մարդու վարքագծից, ծախսի հաշվարկման գործոններից(բացարձակ ճնշում և ճնշման անկումը նեղացնող հարմարանքի վրա), բնական պայմաններից (ջերմաստիճան) և այլ գործոններից(բնական աճ, մեխանիկական աճ, սպառողներին վաճառվող բնական գազի սակագներ), իսկ մյուս դեպքում՝ արտաքին աշխարհի ազդեցությունը ՀՀ-ում բնական գազի ծախսի վրա:

Հիմնական նպատակն էր կառուցել մոդելներ, որոնց միջոցով կբացատրվեր ՀՀ-ում գազի ծախսի փոփոխման պատճառները և գտնել բնական գազի ծախսի վրա ազդող «լծակները» գազամատակարարման համակարգում ծախսերի կառավարումը օպտիմալացնելու նպատակով:

Հիմնաբառեր՝ *բնական գազ, «ARIMA, VAR, SVAR» մոդելներ, Խոլեսկու դեկոմպոզիցիա, Impulse Response*:

ՀՀ-ում կիրառվում է գազի ծախսի[1] հաշվարկման ծավալային և ճնշման անկման մեթոդները: Սովորաբար մայրուղային գազատարերի վրա օգտագործվում են ճնշման անկման սկզբունքով աշխատող չափիչ հաշվիչները, որոնցից ամենամեծ կիրառությունն ունի FLOBOSS[1] 103 FLOW MANAGER հաշվիչները, թեև արդեն կիրառվում են ավելի ժամանակակից սարքավորումներ: Սարքավորումը, տեղադրվելով նեղացման

[1] Գոյություն ունի գազի ծախսի չափման հիմնականում 3 տեսակ՝ գազի ծախսի հաշվարկման ծավալային, փոփոխուն ճնշման անկման և մասսայական: Գազի ծավալային հաշվարկման ժամանակ հաշվարկվում է ոչ թե գազի նորմալ ծավալը, այլ բանվորական ծավալը: Բանվորական ծավալի հաշվարկման ժամանակ հաշվարկվում է գազի տեխնիկական մթնոլորտ ճնշումը, իսկ 1 մթնոլորտ նորմալ ճնշումը = 1,033 մթնոլորտ տեխնիկական ճնշմանը: Գազի նորմալ ծավալի հաշվարկը անհրաժեշտ է համապատասխան վճարներ կատարելու համար:

տափօղակի վրա, գազի հոսքի արագության հաշվին որոշում է գազի ճնշման անկման, գազատարում բացարձակ ճնշման, գազի ջերմաստիճանի ցուցանիշները: Այդ ցուցանիշները տեղադրելով համապատասխան հավասարման[2] մեջ որոշվում է գազի ծախսը տվյալ պահի դրությամբ:Մյուս ամենատարածված հաշվիչներից է գազի ծախսի հաշվարկման ծավալային տուրբինային հաշվիչները, որոնք կիրառվում են Հայաստանում:

Հետազոտելով 2010–2017թթ գազի ծախսի դինամիկան Գորիս քաղաքում՝ պարզվեց, որ 2014–2016թթ գազի ծախսը գրեթե նույնն էր, այնինչ 2017թ-ին այն էականորեն փոխվել է: Սույն աշխատության մեջ փորձել ենք պարզել գազի ծախսի դինամիկայի փոփոխության պատճառները: Դիտարկվել են գազի ծախսի օրական տվյալները(շուրջ 2800 դիտարկում), բայց ավելի խորացված և ճշգրիտ արդյունքների համար օգտագործվել են նաև գազի ծախսի ժամային տվյալներ՝ առանձին ամիսների համար: Նշենք նաև, որ 2014-2017թթ ընթացքում Գորիս քաղաքում գազի խոշոր սպառողներ(խոշոր կազմակերպություններ, նոր բնակելի թաղամասեր, ավտոգազալցակայաններ և այլն) ի հայտ չեն եկել:

Բացի այդ բնակչությունը[2]28 957-ից նվազել է մինչև 28 082, և այդ նվազումը տեղի է ունեցել հավասարաչափ ըստ տարիների:

Փակագծերի մեջ նշված կետերը(*Նկար 1*) համարվում են outlier-ներ(«դուրս» ընկած կետեր): Վերին outlier-ները ամանորյա ծանրաբեռնվածության հետ է կապված, իսկ ստորինը ՝վերանորոգման աշխատանքների հետ: Գրաֆիկորեն կարելի է նկատել, որ 2017թ-ին գազի ծախսը Գորիս քաղաքում ի համեմատ նախորդ տարիների աճել է:

SPSS 23 փաթեթի միջոցով կառուցվել է $ARIMA(3,0,2)(1,0,1)$ մոդելը: Որպես տվյալների բազա վերցվել է Գորիս քաղաքի FLOBOSS 103 հաշվիչի 2016 թվականի մարտ-ապրիլ, սեպտեմբեր-հոկտեմբեր և 2017թ մարտ-ապրիլի ժամային տվյալները(2520 դիտարկում): Գարնան ամիսներին նկատվում է գազի ծախսի աստիճանաբար անկում, իսկ աշնանային ամիսներին աստիճանաբար գազի ծախսը սկսում է մեծանալ: Ստացված ժամանակային շարքը ստացիոնար է, որի մասին վկայում է $Ljung - Box\ Q$ թեստը (*Աղյուսակ 1*):

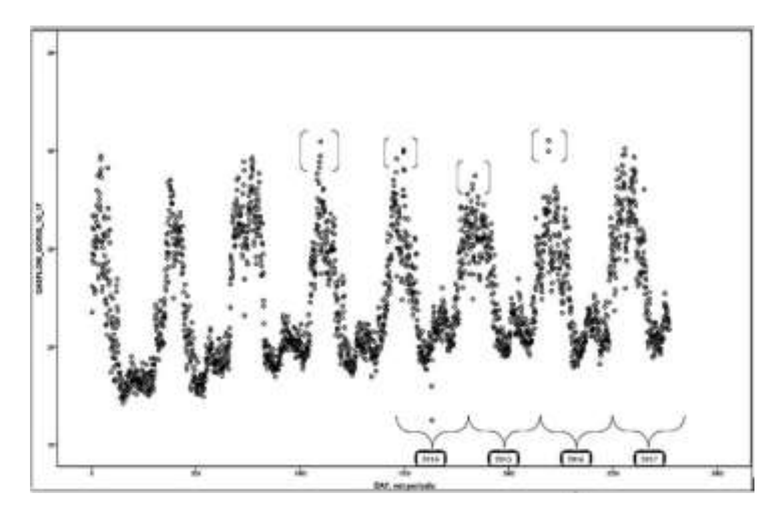
---

[2] Բնակչության վերաբերյալ տվյալները ճշգրիտ չեն, քանի որ առկա է ներքին և արտաքին միգրացիայի խնդիրը: Արտաքին միգրացիայի դեպքում Գորիսից մարդկանց արտագաղթը հաշվարկվել է հետևյալ կերպ՝

$$\frac{\text{Գորիսիբնակչությունտվյալտարում}}{\text{Հայաստանիբնակչությունտվյալտարում}} \cdot (\text{ՀՀժամանածներտվյալտարում} - \text{ՀՀիցարտագաղթողներտվյալտարում})$$

Բնական աճը Գորիսում ըստ տարիների կազմել է 2014-ին՝ 135, 2015-ին՝ 150, 2016-ին՝ 146, 2017-ին՝ 75:

Նկար 1. *Գորիս քաղաքի գազի ծախսը 2010-2017թթ.(մինչև օգոստոս ամիս)՝ օրական դիտարկումներ:*

Աղբյուր. *կառուցվել է հեղինակի կողմից «Տրանսգազ» ՍՊԸ – ի կողմից տրամադրված տվյալների հիման վրա:*

Այս թեստի $Sig.=$ 0,658, որը նշանակում է, որ 65,8% հավանականությամբ $\hat{\rho}$-ները արագ նվազելով ձգտում են 0-ի (այսինքն շարքը ստացիոնար է): $StationaryR^2 =$ 0,992, այսինքն գազի ծախսը 2016–2017-ին ($CURFLOW$) 99,2%-ով բնութագրվում է նախորդ 3 ժամանակահատվածների գազի ծախսից, նախորդ 2 ժամանակահատվածների պատահական շեղումներից, գազի բացարձակ ճնշումից տվյալ ժամանակահատվածում, գազի փոփոխուն ճնշումից տվյալ ժամանակահատվածում և ջերմաստիճանից տվյալ ժամանակահատվածում *(Աղյուսակ 2)*:

Աղյուսակ 1. *Ժամանակային շարքի ստացիոնարության վարկածի ստուգում* $(Ljung - Box\ Q)$

Model	Number of Predictors	Model Fit statistics	Ljung-Box Q			Number of Outliers
		Stationary R-squared	**Statistics**	**DF**	**Sig.**	
CUR-FLOW	3	**0,992**	8,605	11	**0,658**	0

Աղյուսակ 2. *Կլիմայական պայմանների և տեխնիկական գործոնների ազդեցությունը գազի ծախսի վրա(ARIMA* մոդել)

ARIMA Model Parameters				Estimate	SE	T	Sig.
CURFLOW	CURFLOW	Constant		**8,061**	,284	28,371	**,000**
		AR	Lag 1	**2,573**	,037	69,853	**,000**
			Lag 2	**-2,247**	,067	-33,745	**,000**
			Lag 3	**,672**	,033	20,522	**,000**
		MA	Lag 1	**1,581**	,044	36,290	**,000**
			Lag 2	**-,643**	,039	-16,298	**,000**
		AR, Seasonal	Lag 1	**,980**	,005	209,816	**,000**
		MA, Seasonal	Lag 1	**,770**	,016	46,736	**,000**
	CURDP	Numerator	Lag 0	**,028**	,000	82,237	**,000**
	CURFP	Numerator	Lag 0	**-,026**	,001	-50,236	**,000**
	CURTMP	Numerator	Lag 0	**-,007**	,001	-9,779	**,000**

$$\widehat{CURFLOW}_t = 8{,}061 + 2{,}573\widehat{CURFLOW}_{t-1} - 2{,}247\widehat{CURFLOW}_{t-2} + 0{,}672\widehat{CURFLOW}_{t-3} + 1{,}581\hat{u}_{t-1} - 0{,}643\hat{u}_{t-2} + 0{,}98\widehat{CURFLOW}_{t-1(SEAS)} + 0{,}77\hat{u}_{t-1(SEAS)} + 0{,}028\widehat{CURDP}\,\hat{} - 0{,}026\widehat{CURFP} - 0{,}007\widehat{CURTMP}$$

Աղբյուրի մոդելը և աղյուսակները կառուցվել են հեղինակի կողմից «Տրանսգազ» ՍՊԸ – ի կողմից տրամադրված տվյալների հիման վրա:

Կարող ենք եզրակացնել, որ տվյալ պահի դրությամբ գազի ծախսը ($\widehat{CURFLOW}_t$) բնութագրվում է իր նախորդ 3 ժամանակահատվածների գազի ծախսից ($\widehat{CURFLOW}_{t-1}$, $\widehat{CURFLOW}_{t-2}$, $\widehat{CURFLOW}_{t-3}$) և նախորդ 2 պահերի ինովացիաներից կամ պատահական շեղումներից($\hat{u}_{t-1}, \hat{u}_{t-2}$): Այսինքն, եթե տվյալ ժամանակահատվածում մարդիկ ավելի շատ գազ են սպառում(օրինակ ցուրտ եղանակներին), ջերմաստիճանային չնչին փոփոխությունները նրանց վարքագծի վրա չեն ազդում: Այլ կերպ ասած, անհատը, որը դիտարկված պահի(ժամի, օրվա) նախորդ պահին ջեռուցման համակարգ է օգտագործել, ապա հավանականությունը, որ նա սովորության համաձայն հաջորդ պահին էլ կօգտագործի ջեռուցման համակարգ բավականին մեծ է: Հետևաբար, եթե $(t-1)$ ժամանակահատվածում գազի ծախսը ավելացել է 1 միավորով, ապա այսօր գազի ծախսը կավելանա

2,573-ով: Նույն կերպ եթե գազի ծախսը $(t-2)$ և $(t-3)$ պահերին ավելանա 1 միավորով, ապա այս պահի վրա այն կազդի հետևյալ կերպ. $-2{,}247$ և $0{,}672$: Այլ կերպ ասած անհատի ներկա պահի դրությամբ գազի սպառումը բացասական է կախված $(t-2)$ պահի սպառումից, քանի որ անհատը, որը դիտարկված պահի(ժամի, օրվա) նախորդ $(t-2)$ պահին ջեռուցման համակարգ է օգտագործել, որոշակի բավարարվածություն է ստացել և t-րդ պահին չի օգտագործի ջեռուցման համակարգը: $(t-3)$ պահի ազդեցությունը ներկա պահի վրա բավականին փոքր է, քանի որ այդ ժամանակահատվածում գազի սպառման վրա ազդում են մոդելում ներառված մնացած գործոնները մասնավորապես օդի ջերմաստիճանը: Գազի տվյալ պահի ծախսի վրա մեծ ազդեցություն է թողնում նաև նախորդ պահերի($(t-1)$, $(t-2)$) ինովացիայի կամ պատահական շեղումների ազդեցությունը, որոնց 1 միավոր փոփոխությունը բերում է գազի ծախսի 1,581 և $-0{,}643$ միավոր փոփոխության: Գազի բացարձակ, փոփոխուն ճնշումները և օդի ջերմաստիճանը գազի ծախսի հաշվարկման հիմնական ցուցանիշներն են: Օդի ջերմաստիճանի 1°C աճը, այլ հավասար պայմաններում, բերում է գազի ծախսի նվազման միջինում0,007 հազար մ³-ով կամ 7 մ³-ով: Այլ հավասար պայմաններում, գազի փոփոխուն ճնշման աճը 1 բանվորական մթնոլորտով բերում է գազի ծախսի աճին միջինում0,028 հազար մ³-ով կամ 28 մ³-ով, իսկ գազի բացարձակ ճնշման աճը 1 բանվորական մթնոլորտով բերում է գազի ծախսի նվազմանը միջինում 0,026 հազար մ³-ով կամ 26 մ³-ով: Քանի որ դիտարկվում են մարտ–ապրիլ և սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ժամանակահատվածները, ապա կարելի տեսնել, որ օդի ջերմաստիճանի բարձրացմանը(եղանակի տաքացմանը) զուգընթաց գազի ծախսը գնալով նվազում է, իսկ օդի ջերմաստիճանի անկմանը (եղանակի ցրտելուն) զուգընթաց գազի ծախսը գնալով մեծանում է(ստորև բերված ֆունկցիայի միջնահատված): Գազի ծախսի նվազման հետ մեկտեղ գազատարում գազի բացարձակ ճնշումը նվազեցվում է.դատեղի է ունենում այն պատճառով, որ գազի նույն ճնշման պայմաններում այժմ ավելի քիչ գազ է սպառվում, հետևաբար առաջանում է գազի ավելցուկ: Ավելցուկային գազը օժանդակ գազատարերի միջոցով փոխանցվում է գազի ստորգետնյա պահեստներ: Սակայն ստորգետնյա պահուստի[3,4] տարողունակությունը անսահմանափակ չէ, հետևաբար գազի ճնշումը կոմպրեսորային ճնշակայաններում նվազեցվում է: Հետևաբար, երբ ջերմաստիճանը 1°C – ով բարձրանում է, գազի սպառումը եղանակի տաքացման հետ մեկտեղ միջինում կնվազի 7 մ³-ով, որը իր հերթին կհանգեցնի գազի բացարձակ ճնշման նվազեցմանը միջինում26 մ³-ով:

Ծախսի գործոնները դիտարկելիս պետք է ուշադրություն դարձնել նաև մեկ այլ կարևոր գործոնի՝ բնական գազի սակագնի վրա։ 2016թ. ընթացքում, ուսումնասիրելով «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի ներկայացրած սակագների վերանայման հայտերը և հաշվի առնելով ՀՀ ներկրվող բնական գազի գնի նվազեցումը, 2013-2015թթ գազամատակարարման համակարգում իրականացված կապիտալ ներդրումների փոխհատուցման, դրամ/ԱՄՆ դոլար փոխարժեքի փոփոխման գործոնները՝ հանձնաժողովը վերանայել է վաճառվող բնական գազի սակագները և այն նվազեցրել է 9,3 դրամ/խմ-ով։ Այնուհետև, 6 ամիս անց՝ սպառողներին վաճառվող բնական գազի սակագները նորից նվազվել են 9,3 դրամ/խմ-ով՝ հաշվի առնելով Վրաստանի տարածքով բնական գազի տարանցման գնի նվազեցումը, սակագների նվազեցման արդյունքում սպառման ծավալների ակնկալվող աճը, ֆինանսական ծախսերի օպտիմալացումը և նշված 3 աղբյուրներից ստացվող ծախսերի տնտեսումները։ Ահա այն գլխավոր գործոնը, որի պատճառով բնական գազի ծախսի դինամիկան փոփոխվել է, մասնավորապես գազի ծախսը ի համեմատ 2014-2016թթ ավելացել է։

Այժմ դիտարկենք արտաքին աշխարհի ազդեցությունը բնական գազի ծախսի դինամիկայի վրա։ EVIEWS 9 փաթեթի միջոցով կառուցվել է *Structural Vector AutoRegression* մոդելը, որը թույլ կտա պարզել արտաքին աշխարհի շոկերի ազդեցությունը բնական գազի գնի հետևաբար նաև գազի ծախսի վրա։ *SVAR* մոդելի փոփոխականներն են բնական գազի ծախսը Սյունիքի մարզում (F_t), փոխարժեքի կուրսը (M_t) և նավթի գները (O_t)[3] 2010-2017թթ-ին օրական դիտարկումներով։

[3] Նավթի և գազի գները խիստ կոռելացված են, որի պատճառով մոդելում դիտարկվել են միայն նավթի գների տատանումները։

Նկար 2. Նավթի համաշխարհային շուկայում տեղի ունեցած շոկերի ազդեցությունըբնական գազի գների, փոխարժեքի կուրսի և բնական գազի ծախսի վրա:

Աղբյուրը կառուցվել է հեղինակի կողմից ՀՀ ԿԲ-ի, www.investing.com-ի և «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի կողմից տրամադրված տվյալների հիման վրա:
https://www.investing.com/commodities/brent-oil-historical-data
https://www.investing.com/commodities/natural-gas-historical-data
https://www.cba.am/AM/SitePages/ExchangeArchive.aspx

Մեկնաբանենք պարամետրերի ընտրությունը: Բնական գազի գինը միջազգային շուկայում հատուկ բանաձևով «կապվում» է փոխարինիչ էներգետիկ ռեսուրսների գների հետ, որոնցից ամենակարևորը նավթն է: Կապված այն հանգամանքի հետ, որ նավթի կամ գազի առք ու վաճառքը կրում է պայմանագրային բնույթ(հիմնականում ֆյուչերսների միջոցով), գների փոփոխության ազդեցությունը արտահայտվում է որոշակի ժամանակային լագով: Այստեղ դիտարկված «Brent Oil»[4] նավթի գների փոփոխության ազդեցությունը բնական գազի գների վրա տեղի է ունենում 6-15 ամիս ժամանակային լագով: Իր հերթին բնական գազը համաշխարհային շուկայում գնվում կամ վաճառվում է ԱՄՆ դոլարով, հետևաբար փոխարժեքի տատանումները նույնպես մեծ ազդեցություն ունեն բնական գազի

[4] Աշխարհում գոյություն ունի նավթի 3 հիմնական մարքեթինգային տեսակ. Brent Blend, West Texas Intermediate (WTI) и Dubai Crude: Հյուսիսային ծովում արդյունահանվող Brent տեսակի նավթը նախատեսված է Եվրոպայի և Ասիայի շուկաների համար:

գների ձևավորման վրա: Դիտարկենք մասնավոր դեպք. ենթադրենք համաշխարհային շուկայում նոր արդյունահանող ընկերությունների առաջանալու(գազի առաջարկի մեծացում) հետ մեկտեղ որոշակի ժամանակ անց բնական գազի գները սկսում են իջնել (օրինակ 2014թ. վերջին OPEC-կողմից վերացվեցին Սաուդյան Արաբիայի նավթի արտահանման քանակական սահմափակումները կամ այդ նույն ժամանակահատվածում ԱՄՆ-ն սկսեց օգտագործել իր նավթի պաշարները): Արդյունքում այնպիսի խոշոր բնական գազ արդյունահանող և արտահանող երկիր ինչպիսին Ռուսաստանն է ավելի քիչ ԱՄՆ դոլար «կմտնի» քան մինչև բնական գազի գնի անկումը: Այլ հավասար պայմաններում դոլարի ծավալների կրճատման (դոլարի առաջարկի կրճատում) արդյունքում դոլարը ի համեմատ ռուսական ռուբլու աստիճանաբար կարժևորվի, որը կազդի ՌԴ-ի անվանական փոխարժեքի կուրսի, հետևաբար նաև մակրոտնտեսական ցուցանիշների վրա (երկարաժամկետում)[5]: Որպես ռուբլու արժեզրկման արդյունք՝ Ռուսաստանի զուտ արտահամնման ծավալները կմեծանան: Իսկ նավթը(հետևաբար նաև նավթի գների հետ «կոռելացված» բնական գազը) մեծ տեսակարար կշիռ ունի Ռուսաստանի արտահանման մեջ: Հետևաբար, այլ հավասար պայմաններում, Հայաստանը կսկսի ավելի շատ գազ ներկրել: Մոդելում օգտագործվել է Սյունիքի մարզի բնական գազի ծախսի օրական տվյալները, և ստացված արդյունքները տարածելի են ողջ ՀՀ-ի վրա, քանի որ մոդելի նպատակն է ցույց տալ համաշխարհային շուկայում տեղի ունեցող փոփոխությունների ազդեցությունը ՀՀ-ի վրա:

Նախ կառուցվել է $Reduced-form\,VAR(9)$ մոդելը, որտեղ $P=9$ ժամանակային լագը ընտրվել է Lag Length Criteria[5] գործիքի միջոցով: Ըստ այդ գործիքի LR, FPE, AIC և HQ կրիտերիաների 9 ժամանակային լագը համարվում է «ամենաօպտիմալը»: $VAR(9)$ մոդելը ստացիոնար է, որի մասին վկայում է $AR\,Inverse\,Roots\,Graph$-ը(բոլոր արմատները գտնվում են միավոր շրջանագծի ներսում):

$Reduced-form\,VAR.$ (մատրիցային ընդհանուր տեսք. $X_t = G_0 + G_1X_{t-1} + G_2X_{t-2} + \ldots + G_pX_{t-p} + e_t$)

---

[5] Ըստ այդ գործիքի *LR, FPE(Final prediction error), AIC(Akaike information criterion)* և *HQ (Hannan–Quinn)* րիտերիաների 9 ժամանակային լագը համարվում է ամենաօպտիմալը. քիչ լագերի ընդգրկման դեպքում մոդելը վիճակագրորեն ճիշտ չի բնութագրվում, իսկ շատ լագերի դեպքում բավականին մեծ քանակությամբ ազատության աստիճաններ են կորցվում:

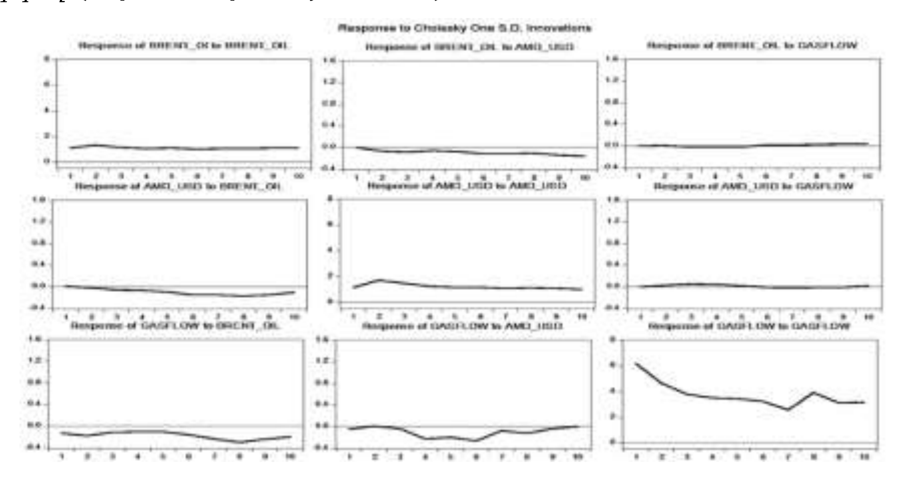
$$\begin{bmatrix} Ot \\ Mt \\ Ft \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} g_{10} \\ g_{20} \\ g_{30} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} g_{11} & g_{12} & g_{13} \\ g_{21} & g_{22} & g_{23} \\ g_{31} & g_{32} & g_{33} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Ot\text{-}1 \\ Mt\text{-}1 \\ Ft\text{-}1 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} g'_{11} & g'_{12} & g'_{13} \\ g'_{21} & g'_{22} & g'_{23} \\ g'_{31} & g'_{32} & g'_{33} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Ot\text{-}2 \\ Mt\text{-}2 \\ Ft\text{-}2 \end{bmatrix} +$$

$$\ldots + \begin{bmatrix} g'''_{11} & g'''_{12} & g'''_{13} \\ g'''_{21} & g'''_{22} & g'''_{23} \\ g'''_{31} & g'''_{32} & g'''_{33} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Ot\text{-}9 \\ Mt\text{-}9 \\ Ft\text{-}9 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} eOt \\ eMt \\ eFt \end{bmatrix}$$

Աղյուսակ 3. *Նավթի համաշխարհային շուկայում տեղի ունեցած շոկերի ազդեցությունը բնական գազի գների, փոխարժեքի կուրսի և բնական գազի ծախսի վրա* (*VAR* մոդել)

	GASFLOW(F)	AMD_USD(M)	BRENT_OIL(O)
R-squared	**0.948623**	**0.999291**	**0.998359**
Adj. R-squared	0.948116	0.999284	0.998343
Sum sq. resids	104475.7	3806.341	3519.182
S.E. equation	6.183969	1.180357	1.134960
F-statistic	1868.292	142537.3	61571.47
Log likelihood	-8930.809	-4359.854	-4251.607
Akaike AIC	6.491891	3.179604	3.101165
Schwarz SC	6.551979	3.239693	3.161253

Նկար 3. *Նավթի համաշխարհային շուկայում տեղի ունեցած շոկերի ազդեցությունը փոխարժեքի կուրսի և բնական գազի ծախսի վրա՝ ժամանակային լագերով* (*Impulse Response functions*)

Աղբյուր. կառուցվել է հեղինակի կողմից ՀՀ ԿԲ – ի, www.investing.com – ի և «Տրանսգազ» ՍՊԸ-ի կողմից տրամադրված տվյալների հիման վրա:

Վերոնշյալ գրաֆիկների մատրիցում (*Նկար 3*) տեսնում ենք, այլ հավասար պայմաններում, «եվրոպական» նավթի շուկայում տեղի ունեցած գների անկմանը գրեթե միաժամանակ զուգորդեց հայկական դրամի արժեզրկումը. «եվրոպական» նավթի գների անկումը հանգեցրեց դոլարի առաջարկի կրճատմանը նավթ արտահանող երկրներում, որի արդյունքում դոլարը սկսեց արժևորվել(ի համեմատ եվրոյի, որը, իհարկե, իր ազդեցությունը ունեցավ ՀՀ-ի վրա)։ Բացի այդ նավթի գների անկման(2014 հունիս-հուլիս) պահից մոտավորապես 8 ամիս անց(2015 փետրվար) սկսում են նվազել բնական գազի գները եվրոպական շուկայում և ևս 5 ամիս հետո նկատվում է գազի ծախսի աճ ՀՀ-ում (Սյունիքում)։

$Reduced-form\,VAR(9)$ մոդելից մենք կունենանք 84 գործակից(g) և սիմետրիկ վարիացիոն(3)-կովարիացիոն(1) մնացորդների մատրիցա։ $Reduced-form\,VAR$-ից $SVAR$[6] անցնելու համար ենթադրվում է որոշակի սահմանափակումների ($restrictions,\ a_{ij}=0$, երբ $i\neq j$)[7] ինտեգրում մոդելի մեջ՝ հիմնվելով որոշակի տնտեսագիտական գիտելիքների վրա։

$Structural\ VAR(recursive\ ordering)$. (մատրիցային ընդհանուր տեսք. $AX_t=\beta_0+\beta_1X_{t-1}+\beta_2X_{t-2}+\ldots+\beta_pX_{t-p}+u_t$).

$$\begin{bmatrix}1 & a12 & a13\\ a21 & 1 & a23\\ a31 & a32 & 1\end{bmatrix}\begin{bmatrix}Ot\\ Mt\\ Ft\end{bmatrix}=\begin{bmatrix}\beta_{10}\\ \beta_{20}\\ \beta_{30}\end{bmatrix}+\begin{bmatrix}\beta_{11} & \beta_{12} & \beta_{13}\\ \beta_{21} & \beta_{22} & \beta_{23}\\ \beta_{31} & \beta_{32} & \beta_{33}\end{bmatrix}\begin{bmatrix}Ot-1\\ Mt-1\\ Ft-1\end{bmatrix}+\ldots$$

$$+\begin{bmatrix}\beta'''_{11} & \beta'''_{12} & \beta'''_{13}\\ \beta'''_{21} & \beta'''_{22} & \beta'''_{23}\\ \beta'''_{31} & \beta'''_{32} & \beta'''_{33}\end{bmatrix}\begin{bmatrix}Ot-9\\ Mt-9\\ Ft-9\end{bmatrix}+\begin{bmatrix}uOt\\ uMt\\ uFt\end{bmatrix},$$

Ընդհանուր տեսքով սահմանափակումները ներկայացվում են հետևյալ մատրիցային տեսքով. $Ae=Bu$ ($Short-run[6]\ A-B\ restriction$), որտեղ $E[uu']=I_n$,(նշում՝ $Ae=Bu \Rightarrow A^{-1}Ae=A^{-1}Bu \Rightarrow e=A^{-1}Bu$)։

$SVAR$ մոդելի սահմանապակումների ընդհանուր տեսքը՝

$$A=\begin{pmatrix}1 & 0 & 0\\ C(1) & 1 & 0\\ C(2) & C(3) & 1\end{pmatrix},\quad B=\begin{pmatrix}C(4) & 0 & 0\\ 0 & C(5) & 0\\ 0 & 0 & C(6)\end{pmatrix},$$

---

[6] $Structural\ VAR$-ից անցումը $Reduced-form\,VAR$-ին. $AX_t=\beta0+\beta1X_{t-1}+\beta2X_{t-2}+\ldots+\beta pX_{t-p}+u_t \Rightarrow A^{-1}AX_t=A^{-1}\beta0+A^{-1}\beta1X_{t-1}++A^{-1}\beta2X_{t-2}+\ldots+A^{-1}\beta pX_{t-p}+A^{-1}u_t, \Rightarrow$ կատարենք նշանակումներ. $\Rightarrow X_t=G_0+G_1X_{t-1}+G_2X_{t-2}+\ldots+G_pX_{t-p}+e_t$

[7] Սահմանափակումների նվազագույն քանակը պետք է հավասար լինի մոդելում առկա անհայտ(n^2) և հայտնի($(n^2+n)/2$)) տարրերի տարբերությունը($n^2-(n^2+n)/2$, երբ n-ը փոփոխականների թիվն է մոդելում). այստեղ նվազագույն սահմանափակումների թիվը 3 է։

$SVAR$ մոդելի գնահատված սահմանապակումներ՝

$$ESTIMATED\ A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ -0{,}010233 & 1 & 0 \\ 0{,}119335 & 0{,}044522 & 1 \end{pmatrix},$$

$$ESTIMATED\ B = \begin{pmatrix} 1{,}13496 & 0 & 0 \\ 0 & 1{,}18030 & 0 \\ 0 & 0 & 6{,}18225 \end{pmatrix},$$

$SVAR$ մոդել՝ համապատասխան գնահատված շոկերով՝

$$\begin{bmatrix} e_{Ot} = -0{,}010233u_{Ot} \\ e_{Mt} = 0{,}119335e_{Ot}+0{,}044522uMt \\ e_{Ft} = 1{,}13496e_{Ot}+1{,}1803e_{Mt} + 6{,}18225u_{Ft} \end{bmatrix} \Rightarrow \begin{bmatrix} e_{Ot} = -0{,}010233u_{Ot} \\ e_{Mt} = -0{,}001221u_{Ot}+0{,}044522uMt \\ e_{Ft} = -0{,}013055u_{Ot} + 0{,}052549u_{Mt} + 6{,}18225u_{Ft} \end{bmatrix}$$

Մեկնաբանենք ստացված արդյունքները՝ համաձայն ստացված համակարգի՝ «Եվրոպական» նավթի շուկայում տեղի ունեցող գների տատանումները պայմանավորված են նավթի շուկայի ներքին գործոններով, որոնցից կարելի է առանձնացնել նավթի առաջարկի կամ պահանջարկի փոփոխությունները, փոխարինիչ ռեսուրսների գները, առք ու վաճառքի իրականացման պայմանագրային բնույթը և այլն: Իր հերթին նավթի շուկայում տեղի ունեցած «շոկերը»(u_{Ot}) իրենց ազդեցությունն են թողնում փոխարժեքի կուրսի(e_{Mt}) վրա, և եթե 2-րդ հավասարման մեջ e_{Ot}-ի փոխարեն տեղադրենք 1-ին հավասարման արժեքը, ապա կտեսնենք, որ փոխարժեքի կուրսը տատանվում է նավթի գների տատանման հակառակ ուղղությամբ ($-0{,}0012211u_{Ot}$): Փոխարժեքի կուրսի վրա, իհարկե, ազդեցություն են թողնում մի շարք տնտեսական, քաղաքական, բնակլիմայական և այլ երևույթներ, որոնք «ներառված» են u_{Mt}-ում: Քանի որ ՀՀ բնական գազի սպառման ծավալները համաշխարհային գազի սպառման ծավալների համեմատ աննշան են, հասկանալի է, որ հայկական շուկայում տեղի ունեցող «շոկերը»(u_{Ft}) գրեթե ազդեցություն չեն ունենա նավթի գների կամ փոխարժեքի կուրսի տատանումների վրա: Բայց համաշխարհային շուկայում տեղի ունեցող փոփոխությունները (u_{Ot}, u_{Mt}) զգալի ազդեցություն են թողնում գազի սպառման վրա ՀՀ-ում(e_{Ft}): Այդ իսկ պատճառով 3-րդ հավասարման գործակիցները(*$-0{,}013055u_{Ot}$, $0{,}052549u_{Mt}$, $6{,}18225u_{Ft}$*) մեծ են:

Եզրակացություն: Հետազոտելով 2010–2017թթ գազի ծախսի դինամիկան Գորիս քաղաքում և Սյունիքի մարզում, ինչպես նաև ուսումնասիրելով մի շարք գործոններ, ինչպիսիք են բնակչության թիվը, գազի խոշոր սպառողների առկայությունը տարածաշրջանում, բնական գազի սակա-

գների փոփոխությունը, փոխարժեքի տատանումները, ինչպես նաև նավթի և բնական գազի համաշխարհային շուկաներում տեղի ունեցող փոփոխությունները, կառուցվել են մոդելներ, որոնց միջոցով փորձել ենք բացատրել բնական գազի ծախսի փոփոխության պատճառները Սյունիքի մարզում և Գորիս քաղաքում: ARIMA մոդելի նպատակն էրգնահատել- բնական գազի ծախսի փոփոխությունը բնակչության վարքագծից, օդի ջերմաստիճանից և բնական գազի բացարձակ և փոփոխուն անկմանճնշումներից կախված: Մասնավորապես, օդի ջերմաստիճանի 1°C աճը, այլ հավասար պայմաններում, բերում է գազի ծախսի նվազմանը միջինում7 մ³-ով: Այլ հավասար պայմաններում, գազի փոփոխուն ճնշման աճը 1 բանվորական մթնոլորտով բերում է գազի ծախսի աճին միջինում28 մ³-ով, իսկ գազի բացարձակ ճնշման աճը 1 բանվորական մթնոլորտով բերում է գազի ծախսի նվազմանը26 մ³-ով: Սակագների, ինչպես նաև նավթի և բնական գազի համաշխարհային շուկաներում տեղի ունեցող փոփոխությունների ազդեցությունը բնական գազի ծախսի վրա ներկայացվում է VAR/SVAR մոդելների միջոցով, որոնք թույլ են տալիս պատճառահետևանքային կապ ստեղծել այդ փոփոխականների միջև: SVAR մոդելի արդյունքները վկայում են, որ 2014թ-ի վերջում նավթի շուկայում տեղի ունեցած գների անկումը մոտավորապես 1,5 տարի հետո իր ազդեցությունն ունեցավ ՀՀ-ի վրա[8] *(Նկար 2)*:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Оборудование для сжиженных углеводородных газов / Под ред. Е.А. Карякина: справочник. Саратов: Газовик, 2015. 736 с. ISBN 978-5-9758-1552-1.
2. Государственный комитет СССР по стандартам: «Правила измерения расхода газов и жидкостей стандартными сужающими устройствами» РД 50-213-80, М.: Изд-во стандартов, 1982.
3. *Дятлов, В. И. Михайлов В. М.* Оборудование, эксплуатация и ремонт магистральных газопроводов, М.: «Недра», 1990.
4. *Котляр И.Я., Пиляк В.М.* Эксплуатация магистральных газопроводов.М.: «Недра», 1971.
5. *Gregory Mankiw N.,* Macroeconomics, 7th Edition, Worth Publishers, Chapter 9–Chapter 12. PP. 257–372.
6. Quantitative Macroeconomic Modeling with Structural Vector Autoregressions – An EViews Implementation S. R. Pagan and J. Restrepo, September 19, 2016.
7. EVIEWS 9 USER's GUIDE II, Chapter 39. PP. 643–693.

[8] C(1) = -0.010233 և C(3) = 0.044522 գնահատված գործակիցները ըստ z-statistics–ի վիճակայնորեն նշանակալի չեն, որը, ինչպես նշվեց, պայմանավորված է նրանով, որ նավթի գների և փոխարժեքի կուրսի վրա բազմաթիվ գործոններ են ազդում, այնինչ դիտարկված մոդելում հիմնական նպատական է եղել ցույց տալ գազի ծախսի կախումը արտաքին աշխարհում տեղի ունեցող փոփոխությունների նկատմամբ: Դրվում է վարկած(H_0), որ C(1) – C(6) գործակիցները հավասար չեն 0: Տվյալ դեպքում հավանականությունը, որ C(1)-ը, C(3)-ը 0 են, 60% է:

ФАКТОРНЫЙ АНАЛИЗ РАСХОДА ПРИРОДНОГО ГАЗА. ПРИЧИНЫ ИЗМЕНЕНИЯ РАСХОДА В СЮНИКСКОМ РЕГИОНЕ

Т. С. Карамян, А. Аракелян

АННОТАЦИЯ

В данной работе были сконструированы модели, с помощью которых, с одной стороны, была показана связь расхода природного газа с поведением человека, с составляющими расхода, а именно: абсолютное давление и перепад давления на сужающем устройстве, с климатом (температура) и с другими факторами (естественный и механический прирост населения, тарифы и цены на продаваемый газ, а с другой – влияние внешнего мира на расход газа в Армении.

Основной целью работы является построение моделей, которые покажут и объяснят причины измены расхода газа и помогут найти факторы-рычаги, которые имели наибольшее влияние на изменение расхода природного газа, с помощью которых можно оптимизировать управление расходами в системе газоснабжения.
Ключевые слова: природный газ, модели “ARIMA, VAR, SVAR”, декомпозиция Холеского, Impulse Response.

FACTOR ANALYSIS OF NATURAL GAS CONSUMPTION. THE REASONS OF A CHANGE IN CONSUMPTION IN SYUNIK PROVINCE

T. Qaramyan, A. Arakelyan

ABSTRACT

In this research work ARIMA and SVAR models were created to show the “micro” and “macro” factors that affects the gas consumption in Armenia. First, we approach the problem by the microeconomic side seeking the reasons of the consumption change that may be connected with the change of human behavior or preferences, climate change, change in some technical parameters or change in tariffs and price-setting of the gas. As a result of the research, we found out that the prices of gas was the main reason for these changes. Then we continue our research at the macroeconomic level adding the external influence of the outer world on the gas consumption in Armenia. By using the expression “external influence” we mean the impact of the change in Brent oil futures market, exchange rate changes and other processes connected with the oil(gas) sector. As a result, it was found out that the recent changes in Armenian gas consumption market, in particular the decline in prices of gas, was the impact of the decline in prices in Brent oil market at the end of 2014. It took approximately a year and a half to meet the influence of the outer world.

Main reason of this research is to build econometric models that will show and explain the reason of the resent change in gas consumption in Armenia andfind the most important leverage factors, with which the cost management of the gas supply systemcould be optimized.
Keywords: naturalgas, “ARIMA, VAR, SVAR” models, Cholesky decomposition, Impulse Response.

ՀՀ-ՈՒՄ ՆԵՐԴՐՎՈՂ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄՈԴԵԼԸ ԵՎ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՅԻ ՎՐԱ

Լ. Ա. Քոչարյան

УДК 368.5

Поступила: 15.04.2019г.
Сдана на рецензию: 16.04.2019г.
Подписана к печати: 10.05.2019г.

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարան
levonkocharyan@outlook.com

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

ՀՀ-ում երկար տարիներ փորձ է արվել ներդնել գյուղատնտեսական ապահովագրության համապարփակ կամ պիլոտային ծրագրեր: Մշակվել են տարբեր հայեցակարգեր, սակայն մինչև 2017 թվականը հնարավոր չի եղել իրականացնել այդ ծրագրերը: 2017 թվականին Վերականգնման վարկերի բանկը՝ «KfW»-ն, ՀՀ Կառավարությանը հատկացրել է 5,339,000 Եվրո՝ ՀՀ-ում գյուղատնտեսական ռիսկերից ապահովագրության համակարգի մշակման և ներդրման համար: Մշակվել է «Գյուղատնտեսության ոլորտում ապահովագրական համակարգի ներդրման փորձնական ծրագրի իրականացման համար պետական աջակցություն» ծրագիրը, համաձայն որի 2019-24 թվականներին նախատեսվում է իրականացնել գյուղատնտեսական ապահովագրության պիլոտային ծրագիր:

Հիմնաբառեր՝ ապահովագրություն, գյուղատնտեսություն, ռիսկեր, մշակաբույս, աղետ:

Սույն հոդվածում կքննարկվեն վերոնշյալ ծրագրի ներդրման առանձնահատկությունները, խոչընդոտները, խնդիրները, հեռանկարները, ինչպես նաև ազդեցությունը ՀՀ ապահովագրական շուկայի վրա:

2017 թվականից սկսած KfW բանկի ֆինանսավորմամբ և պատվերով շվեյցարական MF Strategy Sarl ընկերությունը մշակել է ՀՀ-ում գյուղատնտեսական ապահովագրության ներդրման ծրագիր: Մշակմանը մասնակցել են ներկայացուցիչներ և փորձագետներ ՀՀ Գյուղատնտեսության Նախարարությունից, ՀՀ Կենտրոնական բանկից, ՀՀ-ում գործող ապահովագրական ընկերություններից և այլն: Անցկացվել են մի շարք հարցազրույցներ գյուղացիների և գյուղացիական տնտեսությունների ներկայացուցիչների հետ, հետազոտվել են ՀՀ-ում առկա վիճակագրական

տվյալները, կլիմայական պայմանները, որի արդյունքում նախագծվել է պատրաստի ծրագիր:

Ապահովագրության լավագույն մեխանիզմ է ընտրվել «**արտադրական ծախսերի**» հիման վրա ապահովագրությունը: Այսինքն, հաշվի են առնվում 1 հա այգի մշակելու համար անհրաժեշտ ծախսերը՝ ներառյալ ոռոգման, աշխատուժի, մշակման, պարարտանյութի և այլ ծախսեր. Արդյունքում ստացված թիվը ավելանում է 20% կանխատեսվող շահույթով, և սահմանվում են **ապահովագրական գումարները**՝ յուրաքանչյուր մշակաբույսի համար 4 տարբերակով, որոնք կներկայացվեն հոդվածի վերջում: Պատահարից հետո համապատասխան որակավորում ստացած անձը՝ փորձագետը, հաշվարկում է այգու վնասի տոկոսը, որն էլ կիրառելով ապահովագրական գումարի նկատմամբ, ստացվում է հատուցման ենթակա գումարը: Ստորև օրինակով ներկայացնենք վնասի պարզ հաշվարկը.

Ապահովագրվել է 2 հա խաղողի այգի՝ յուրաքանչյուր հեկտարի համար 1,200,000 ՀՀ դրամ ապահովագրական գումարով: Կարկուտի արդյունքում վնասվել է այգու բերքի 30%-ը: Հատուցման ենթակա գումարը կկազմի՝ 1,200,000 x 30% = 360,000 ՀՀ դրամ: Այս գումարից կնվազեցվի չհատուցվող գումարը՝ ֆրանշիզան, և մնացորդը կփոխանցվի որպես հատուցում:

KfW բանկի կողմից հատկացված միջոցներով պետությունը՝ ի դեմս ՀՀ Գյուղատնտեսության նախարարության, սուբսիդավորելու է ապահովավճարների 50 կամ 60%-ը՝ կախված ընտրված ռիսկից: Այսինքն, ապահովագրավճարի մի մասը վճարելու է գյուղացին, մյուս մասը՝ պետությունը [1]:

Ծրագիրը նախատեսվում է իրականացնել 5 տարով՝ տարեցտարի ավելացնելով ապահովագրության ենթակա մշակաբույսերի տեսակները և ապահովագրվող ռիսկերը: Այսպես, առաջին տարում նախատեսվում է ապահովագրել խաղողի և ծիրանի այգիները այն մարզերում, որտեղ աճում է խաղող և ծիրան: Ռիսկերն են՝

1. կարկուտ և հրդեհ,
2. գարնանային ցրտահարություն:

Առաջին տարում նախատեսվում է ապահովագրել 1,162 հատ կամ 1,978 հա այգի: 5 տարվա ընթացքում նախատեսվում է ապահովագրել 63,667 հա այգիներ: Նշենք, որ ՀՀ-ում կա 14,949 հա խաղողի այգիներ [2], որից 5,701 հա-ն կամ 38%-ը նախատեսվում է ապահովագրել: Ստորև Աղյուսակ 1-ով ներկայացնենք ապահովագրության ենթակա մշակաբույսերը՝ հա-ներով՝ ըստ ՀՀ տարածքում փաստացի առկայության:

Աղյուսակ 1. *Ապահովագրության ենթակա մշակաբույսերը՝ ըստ ՀՀ տարածքում փաստացի առկայության:*

Մշակաբույս	*Ապահովագրվող հա*	*Փաստացի հա*	*Ապահովագրվող հա տոկոսը փաստացի հա նկատմամբ*
Խաղող	5,701	14,949	38%
Ցորեն և գարի (աշնանացան և գարնանացան)	43,883	118,449	37%
Կարտոֆիլ	4,764	22,062	21.5%
Խնձոր	2,619	20,762 (կորիզավոր պտուղների այգիներ)	
Դեղձ	1,379		44.8%
Սալոր	548		
Ծիրան	4,773		
Ընդամենը	**63,667**	**181,222**	**35.1%**

Աղյուսակից երևում է, որ ընտրված 7 մշակաբույսերի ցանկատարածությունների ընդամենը 35.1%-ն է նախատեսվում ապահովագրել պիլոտային ծրագրի շրջանակներում:

Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է ապահովագրական ծածկույթ տրամադրել 35,675,394,812 ՀՀ դրամ ապահովագրական գումար ունեցող այգիներին: Այս թիվը գոյացել է տարբեր հարցազրույցների հիման վրա փորձագետների և գյուղացիների տրամադրած տվյալներով: Ինչպես արդեն ներկայացրել ենք հոդվածում, ապահովագրական գումարը ձևավորվում է արտադրական ծախսերի և կանխատեսվում 20% շահույթի հիման վրա, հետևաբար կարելի է ենթադրել, որ ՀՀ-ում 63,667 հա պտուղ ստանալու համար ծախսվում է 35,675,394,812 ՀՀ դրամ կամ մոտ 72,806,928 ԱՄՆ դոլար:

Առաջին տարվա ընթացքում կանխատեսվող ապահովագրավճարը կազմում է 174,012,700 ՀՀ դրամ, իսկ 5 տարիների ընթացքում ընդամենը՝ 6,569,768,115 ՀՀ դրամ կամ մոտ 13,407,690 ԱՄՆ դոլար: Ապահովագրական սակագնի միջին չափը կստացվի 13,407,690 / 72,806,928 = 18%, ինչը չափազանց բարձր սակագին է ապահովագրության այլ տեսակների, ինչպես նաև գյուղատնտեսական ապահովագրության միջազգային փորձի համեմատ: Հաշվի առնելով, որ ապահովագրավճարների մոտ կեսը սուբսիդավորվելու է պետության կողմից՝ գյուղացու վրա ընկնող միջին սակագինը կկազմի 9%:

2018թ.-ին ՀՀ բոլոր 6 ապահովագրական ընկերությունների կողմից հավաքագրվել է 41,016,799,000 ՀՀ դրամ ապահովագրավճար [3]: Եթե համարենք, որ ապահովագրավճարի այս չափը չի փոխվի, ապա կարելի է եզրակացնել, որ գյուղատնտեսական ապահովագրությունը 5 տարիների ընթացքում ընդամենը հավաքագրված ապահովագրավճարների ծավալի վրա ազդելու է **3.2%-ով:**

Հարկ է նշել, որ **60%** սիմվոլիկ վնասաբերության դեպքում (ինչը շատ ավելի ցածր է, քան միջազգային փորձն է վկայում, օրինակ՝ Վրաստանում 2018-ին եղել է 90% վնասաբերություն) գյուղատնտեսական ապահովագրության այս ծրագիրը ՀՀ ապահովագրական շուկայի վրա ունենալու է բացասական ազդեցություն՝ 176,259,737 ՀՀ դրամի չափով: Ստորև Աղյուսակ 2-ով ներկայացնենք հիմնավորումը.

Աղյուսակ 2. *Գյուղատնտեսական ապահովագրության պիլոտային ծրագրի թվային գնահատականներ:*

	2019	***2020***	***2021***	***2022***	***2023***	*ԸՆԴԱՄԵՆԸ*
Համախառն ապահովագրավճար	174,012,700	787,058,774	1,313,693,624	1,800,223,219	2,494,769,693	6,569,768,115
Վերաապահովագրական վճար (90%)*	156,611,430	708,352,897	1,182,324,262	1,620,200,897	2,245,292,724	5,912,782,209
Սեփական պահում (10%)	17,401,270	78,705,877	131,369,362	180,022,322	249,476,969	**656,975,801**
Վերաապահովագրական միջնորդավճար 26%	40,718,972	184,171,753	307,404,308	421,252,233	583,776,108	1,537,323,374
ԳԱԱԳ բրոքերային միջնորդավճար 2.5%*	3,915,286	17,708,822	29,558,107	40,505,022	56,132,318	147,819,555
ԳԱԱԳ անդամավճար 5%	-	78,705,877	131,369,362	180,022,322	249,476,969	639,574,531
ԳԱԱԳ ֆիքսված վճար	85,260,000	-	-	-	-	85,260,000
Ապահովագրավճարը նվազեցումներից հետո	-31,055,044	166,462,931	277,846,201	380,747,211	527,643,790	**1,321,645,089**
Վնասաբերություն՝ 60%-ի դեպքում	104,407,620	472,235,264	788,216,174	1,080,133,931	1,496,861,816	3,941,860,869
Վերաապահովագրական	93,966,858	425,011,738	709,394,557	972,120,538	1,347,175,634	3,547,674,782

հատուցումներ (90%)						
Ապահովագրական հատուցումներ (10%)	10,440,762	47,223,526	78,821,617	108,013,393	149,686,182	394,186,087
Վնասի կարգավորման ծախս* 3%	3,132,228.60	14,167,057.93	23,646,485.23	32,404,017.94	44,905,854.47	118,255,644
Ծրագրի համախառն շահույթ կամ վնաս	-44,628,035	105,072,346	175,378,099	240,329,800	333,051,754	**809,203,358**
Գործակալների միջնորդավճար 10%	17,401,270	78,705,877	131,369,362	180,022,322	249,476,969	656,975,801
Գործավարման ծախսեր 5%	8,700,635	39,352,939	65,684,681	90,011,161	124,738,485	328,487,901
Ծրագրի զուտ շահույթ/վնաս	-70,729,940	-12,986,470	-21,675,945	-29,703,683	-41,163,700	**176,259,737**

- Ծրագրի շրջանակներում ռիսկերի 90%-ը վերաապահովագրվելու է Swiss Re շվեյցարական վերաապահովագրական ընկերությունում [4],
- ԳԱԱԳ (Գյուղատնտեսական Ապահովագրության Ազգային Գործակալություն)՝ ծրագրի շրջանակներում ՀՀ ԿԲ կողմից ստեղծված կառույց, որը կոորդինացնում և կարգավորում է գյուղատնտեսական շուկան, մշակում պրոդուկտներ, սահմանում սակագներ, մեթոդաբանություններ և այլն: Ապահովագրական ընկերությունները հանդիսանում են ԳԱԱԳ անդամ և վճարում են անդամավճարներ, որոնց չափը ներկայացված է աղյուսակում [5]:
- Վնասի կարգավորման ծախսերի 3% չափը սահմանվել է՝ հիմնված գույքի ապահովագրության վնասների գնահատման փորձի վրա:

Աղյուսակ 2-ից երևում է, որ 5 տարիներից ոչ մեկի ընթացքում գյուղատնտեսական ապահովագրության ծրագիրը դրական ազդեցություն չի ունենալու ապահովագրական շուկայի վրա: Ծախսերի ամենամեծ կշիռը վերաապահովագրավճարներից հետո կազմում են գործակալական միջնորդավճարները և ԳԱԱԳ անդամավճարները, որոնք կազմում են ավելի շատ, քան կանխատեսվող հատուցումները:

Գյուղատնտեսական ապահովագրության այսպիսի համակցությունը գնահատվում է **ոչ արդյունավետ կամ ոչ նպատակահարմար**:

Ամփոփելով հոդվածը և կատարված վերլուծությունը՝ ստորև նշենք ծրագրի դրական և բացասական կողմերը.

Դրական կողմեր

1. Ի վերջո ՀՀ-ում ներդրվում է երկար սպասված գյուղատնտեսական ապահովագրությունը:

2. Գյուղացիները կստանան որոշ պաշտպանվածություն, որի շնորհիվ իրենց կատարած որոշ ծախսեր կհատուցվեն:

3. Ծրագրի շնորհիվ բավական շատ վիճակագրական տվյալներ կհավաքագրվեն՝ հետագայում ավելի լավ և արդյունավետ մոդել մշակելու համար:

4. Ապահովագրավճարները կավելանան 3.2%-ով:

5. Կավելանա ապահովագրական ոլորտի մասնագետների պահանջարկը՝ ի դեմս վնասի փորձագետների, գործակալների:

6. ՀՀ-ում կզարգանա ապահովագրական մշակույթը:

Բացասական կողմեր

1. Արտադրական ծախսերի վրա հիմնված մեխանիզմը ամբողջությամբ չի ծածկում բնական աղետների հետևանքով գյուղացու կրած փաստացի վնասները: Եթե, օրինակ, 1,000,000 ՀՀ դրամ շուկայական արժեք ունեցող խաղող ստանալու համար գյուղացին ծախսում է 100,000 դրամ, ապա պատահարի ժամանակ ստանալու է 100,000 դրամ հատուցում, իսկ 900,000 դրամի կորցրած բերքի դիմաց ոչ մի հատուցում չի ստանալու: Հետևաբար, խոշոր պատահարները կարող են լուրջ սոցիալական խնդիրներ, դժգոհություններ, ընդհուպ մինչև քաղաքացիական հուզումներ առաջացնել:

2. Վերոնշյալ կետում նշված իրադարձությունների հետևանքով ազգաբնակչության մոտ կարող է պակասել վստահությունը ապահովագրական ընկերությունների նկատմամբ, որը անուղղակի ազդեցություն կունենա նաև ապահովագրական մյուս տեսակների՝ այդ թվում ԱՊՊԱ-ի վրա:

3. Հաշվարկված սակագները, կանխատեսվող վնասաբերությունը և այլ թվային ցուցիչներ հիմնված են միայն հարցազրույցների վրա, և իրական վիճակագրության բացակայության հետևանքով հնարավոր են մեծ շեղումներ:

4. Ապահովագրական ընկերությունները յուրաքանչյուր տարի կրում են վնաս:

Առաջարկություններ

1. Այս ծրագրի շրջանակներում վաճառվող ապահովագրական վկայագրերը՝ պոլիսները, վաճառել ոչ թե գործակալների, այլ ընկերությունների հաստիքային աշխատակիցների միջոցով՝ 2-3% միջնորդա-

վճարով, կամ հենց գործակալների միջոցով՝ 5% միջնորդավճարով: Արդյունքում միջնորդավճարների ծախսը կկրճատվի 328,487,900.5 ՀՀ դրամով, իսկ ապահովագրական շուկան վնասի փոխարեն կստանա շահույթ՝ 152,228,163.5 ՀՀ դրամի չափով:

2. Կրճատել նաև ԳԱԱԳ անդամավճարի չափը՝ 5-ի փոխարեն վճարելով 3%: ԱՊՊԱ ոլորտում Ավտոապահովագրողների Բյուրոյին վճարվող անդամավճարը կազմում է 1.5%, հետևաբար 5% անդամավճարը ԳԱԱԳ-ին հիմնավորված չէ: Այդյունքում ևս 131,395,362.3 ՀՀ դրամ կավելանա շահույթին, և այն կկազմի 283,623,489.8 ՀՀ դրամ, իսկ Պետական Բյուջե կվճարվի 56,724,697.96 ՀՀ դրամ կամ 116,477 ԱՄՆ դոլար շահութահարկ:

3. Ծրագրի շրջանակներում մեծ շեշտադրում դնել վիճակագրական տվյալների հավաքագրման, ճշգրտումների վրա, որպեսզի պիլոտի ավարտից հետո հնարավոր լինի մշակել և ներդնել ավելի համապարփակ, մատչելի և փոխադարձ արդյունավետ պրոդուկտ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. KfW Բանկի հետազոտություն՝ Consulting Services for the Programme, Agricultural Insurance Implementation in Armenia, հունվար 2019թ:
2. Վիճակագրական տեղեկագիր - Գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ցանքային տարածությունները, բազմամյա տնկարկների տարածությունները, համախառն բերքը և միջին բերքատվությունը 2019 թվականին: https://www.armstat.am/file/article/29_-gt_2018.pdf:
3. Финансовый рейтинг страховых компаний Армении на 31.12.2018, № 56, 06.02.2019.
4. *Michael J. McCord.* Hail cover for pilot in Armenia, October 29th 2018.
5. Հայաստանի Հանրապետության 2018 թվականի պետական բյուջեում վերաբաշխում, Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության 2017 թվականի դեկտեմբերի 28-ի N 1717-Ն:

ЗАПЛАНИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО СТРАХОВАНИЯ АРМЕНИИ, ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА СТРАХОВОЙ РЫНОК АРМЕНИИ

Л.А. Кочарян

АННОТАЦИЯ

Было запланировано внедрить сельскохозяйственное страхование в Армении. Много исследований было проведено до 2017 года, но реализация была невозможна из-за различных проблем. В 2017 году банк KfW предоставил кредит на сумму 5 339 000 евро для разработки и реализации соответствующей сельскохозяйственной программы в Армении. Была разработана «Пилотная программа сельскохозяйственного страхования с участием государства», которая в течение 2019–2024гг. должна быть реализована. В данной

статье рассматриваются характеристики вышеуказанной программы, ее проблемы, видения и влияние на страховой рынок Армении.
Ключевые слова: страхование, сельское хозяйство, риски, урожай, стихийное бедствие.

PLANNED AGRUCULTURAL INSURANCE MODEL OF ARMENIA, ITS IMPACT ON ARMENIAN INSURANCE MARKET

L. Kocharyan

ABSTRACT

It has long been intended to implement agricultural insurance in Armenia. Many regulations and research were done before 2017, but the implementation of the insurance was not possible because of a variety of problems. In 2017 the KfW Bank gave a loan of 5,339,000 EUR to design and implement an appropriate agricultural program in Armenia. A program called “Pilot Program of Agricultural Insurance with State Involvement” was designed, a pilot program which is intended to be implemented from 2019–2024. The article reviews the characteristics of the abovementioned program, its issues, problems, vision and impact on the insurance market of Armenia.
Keywords: insurance, agriculture, risks, crop, disaster.

ՀՅՈՒՐԱՆՈՑԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

Գ. Ա. Դանիելյան

УДК 336 Поступила: 11.06.2019г.
Сдана на рецензию: 11.06.2019г.
Подписана к печати: 20.06.2019г.

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտ
danieliangevorg@gmail.com

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածում ներկայացված են ՀՀ-ում զբոսաշրջության զարգացման արդի միտումները: Մասնավորապես՝ անդրադարձ է կատարվում հյուրընկալության ոլորտին՝ ցույց տալով հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների թվաքանակի շարժը վերջին տարիներին և դրանց աշխարհագրական տեղաբաշխումը: Ներկայացվում են նաև հյուրանոցային ծառայություններից ստացվող ապրանքաշրջանառության ծավալները: Հյուրանոցային տնտեսության զարգացման միտումների վերլուծության արդյունքում գնահատվում է ՀՀ Տնտեսական զարգացման և ներդրումների նախարարության կողմից զբոսաշրջության ոլորտում սահմանված նպատակների իրատեսական լինելը, դրանց հասնելու հնարավորությունը:

Հիմնաբառեր՝ զբոսաշրջություն, հյուրընկալության ոլորտ, հյուրանոցային տնտեսություն, հյուրանոցային օբյեկտ, տնտեսության գերակա ճյուղ:

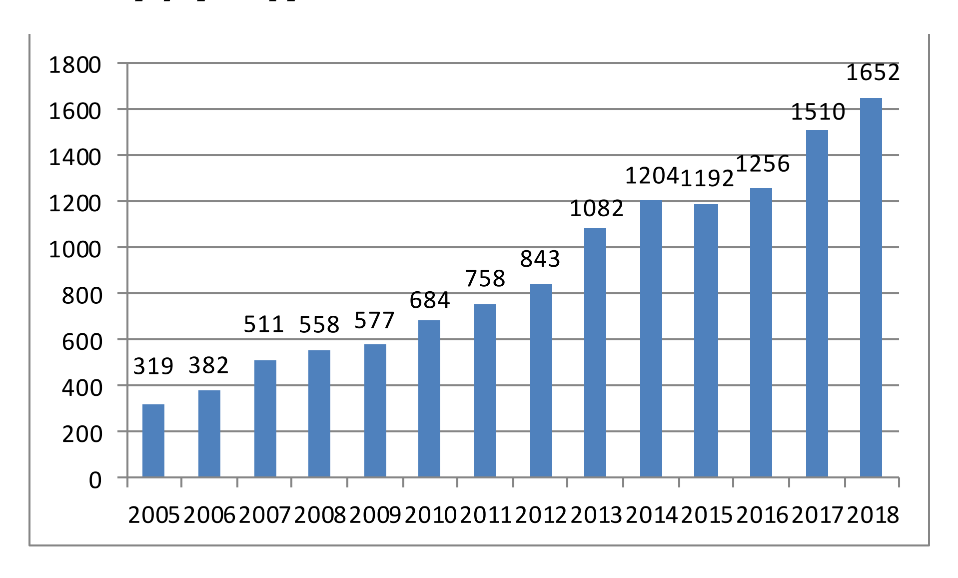
Զբոսաշրջության ոլորտը կարևոր դերակատարում ունի բազմաթիվ երկրների տնտեսություններում: Հայաստանը ևս բացառություն չէ, քանի որ այստեղ այցելողների թվաքանակը տարեցտարի աճում է՝ դրական ազդեցություն գործելով տնտեսական աշխուժացման, ներդրումների ու զբաղվածության ցուցանիշների վրա: Եթե խոսենք թվերով, 2017 թվականին Հայաստանի Հանրապետության Համախառն ներքին արդյունքի (ՀՆԱ) 13.7%-ը ձևավորվել է զբոսաշրջության ոլորտի շնորհիվ [1]: Համեմատության համար նշենք, որ նույն ցուցանիշը միջինացված համաշխարհային և եվրոպական տնտեսությունների համար կազմում է համապատասխանաբար 3.1% և 9.6%:

Իզուր չէ, որ 2004 թվականին Հայաստանում զբոսաշրջությունը ճանաչվել է որպես տնտեսության գերակա ճյուղ, և սահմանվել են դրա զարգացման գերակա ուղղությունները: Համաձայն Զբոսաշրջության և

գրոսաշրջային գործունեության մասին ՀՀ օրենքի՝ զբոսաշրջության բնագավառում պետական քաղաքականության հիմնական սկզբունքներից է զբոսաշրջային գործունեությանն աջակցումը և դրա առաջնային ուղղությունների զարգացման համար բարենպաստ իրավական, տնտեսական և կառուցվածքային պայմանների ստեղծումը: Բացի այդ, սկզբունքային է Հայաստանի Հանրապետության` որպես զբոսաշրջության համար բարենպաստ երկրի նկարագրի ձևավորումը: Զբոսաշրջության բնագավառում պետական քաղաքականությունն այսքանով իհարկե չի ավարտվում, այլ ամբողջությամբ կարգավորվում է վերոնշյալ օրենքի գլուխ 2-ով:

Ուսումնասիրենք նաև այս ոլորտի համար էական նշանակություն ունեցող և դրա վիճակը նկարագրող տարբեր ցուցանիշների միտումները: Սկսենք Հայաստան այցելողների թվաքանակից, որը վերջին 14 տարիների ընթացքում ավելի քան հնգապատկվել է: 2005 թվականից սկսած այս ցուցանիշը միշտ ունեցել է աճի միտում (բացառություն է կազմում 2015 թվականը, երբ Հայաստան այցելեց ընդամենը տասներկու հազարով ավելի քիչ մարդ, քան դրա նախորդ տարին) և ապահովել է տարեկան միջինում 13.5% աճ, մինչդեռ միջին համաշխարհային աճը կազմում է 3.3%: Այս ցուցանիշի միտումներն ավելի պատկերավոր դարձնելու համար ներկայացնենք դրանք ստորև բերվող գծապատկերով՝

Գծապատկեր 1*. Հայաստան այցելածների թվաքանակը (հազար մարդ) 2005–2018 թվականներին [2]:*

Հարկ է նշել նաև այն համախառն հասույթի մեծությունը, որը ստացվել է ներգնա զբոսաշրջիկներից: Համաձայն ՀՀ Զբոսաշրջության պետական կոմիտեի զեկույցների՝ այդ թիվը 2016 թվականին գերազանցել է 1 միլիարդ ԱՄՆ դոլարը:

Զբոսաշրջության զարգացման մասին վկայող մեկ այլ կարևոր ցուցանիշ էլ ոլորտի կողմից ապահովող զբաղվածության մակարդակն է, որն այժմ գերազանցում է քսան հազար զբաղված մարդը:

Այսպիսով՝ օրինաչափ է նաև զբոսաշրջությանը զուգընթաց դրա հիմնական հենասյուն համարվող ուղղության՝ հյուրընկալության ոլորտի զարգացումը: Դարերով կատարելագործվելով և նոր գործառույթներ ձեռք բերելով՝ հյուրընկալություն հասկացությունը հասել է մեր օրեր՝ որպես ուժեղ և տնտեսության մեջ մեծ դեր ունեցող ոլորտ [3]: Հյուրընկալությունն իր մեջ է ներառում գործունեության տարբեր բնագավառներ և ծառայությունների տարբեր տեսակներ, ինչպիսիք են [4]՝

- կեցության կազմակերպում,
- հանրային սննդի կազմակերպում,
- միջոցառումների կազմակերպում,
- զվարճանքի կենտրոններ,
- տրանսպորտ,
- էքսկուրսիոն գործունեություն,
- ցուցահանդեսների և կոնֆերանսների կազմակերպում և այլն:

Կեցության կազմակերպումն իրականացվում է հյուրանոցային ծառայություններ մատուցելու միջոցով: Հյուրանոցային ծառայություններն են տեղաբաշխման, գիշերակացի, սննդի կազմակերպման և մատուցման, ինչպես նաև կեցության հետ կապված այլ վճարովի ծառայությունները [5]: Անկողնու ամենօրյա հարդարումը, հաճախորդներին տրամադրված կացարանի և սանհանգույցի ամենօրյա մաքրումը համարվում են հյուրանոցային նվազագույն ծառայություններ:

Հյուրանոցային ծառայությունները մատուցվում են հյուրանոցային օբյեկտներում, որոնք ըստ օրենքի կարող են լինել՝

- հյուրանոցներ,
- մոթելներ,
- հյուրանոցատիպ համալիրներ,
- առողջարաններ,
- հանգստյան և մասնագիտացված ճամբարներ կամ տներ,
- պանսիոններ,

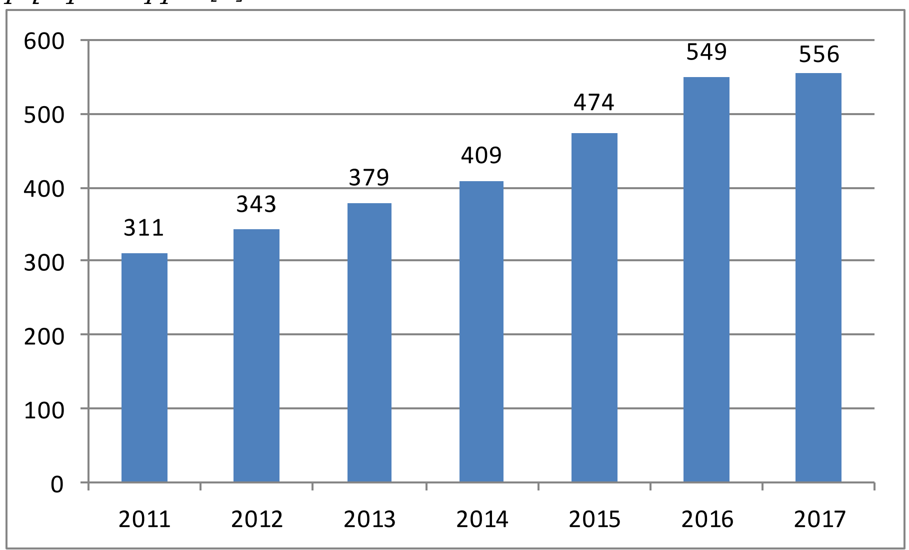
• զբոսաշրջային, մանկապատանեկան և ճամբարային բնակատեղիներ (համալիրներ),

• զբոսաշրջային տներ:

Հյուրանոցային տնտեսությունը համարվում է տնտեսության նորմալ կենսագործունեությունն ապահովող ամենակարևոր ոլորտներից մեկի՝ զբոսաշրջության առաջնային ենթակառուցվածքներից մեկը: Ընդհանուր առմամբ զբոսաշրջության զարգացման վրա ներազդելու տեսանկյունից առավել կարևորվում են զբոսաշրջային հետևյալ հինգ ենթակառուցվածքային ծառայությունները՝ հյուրանոցային տնտեսությունները, տրանսպորտը, հանրային սննդի օբյեկտները, զվարճությունների արդյունաբերությունը և ծառայությունների փաթեթը ամրագրման համակարգչային ցանցերը:

Հյուրանոցային օբյեկտների թվի աճը Հայաստանում վկայում է նաև հյուրանոցային տնտեսության զարգացման մասին:

Գծապատկեր 2. *Հյուրանոցային օբյեկտների թիվը ՀՀ-ում 2011-2017 թվականներին [6]*

Գծապատկերից 2-ից երևում է, որ 2011-2017թթ. ընկած ժամանակահատվածում հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների քանակը աճել է գրեթե 2 անգամ: Սա նշանակում է նաև, որ ավելացել է աշխատատեղերի

քանակը, և հյուրանոցային տնտեսության աշխատաշուկան ևս ակտիվություն է գրանցում մեր հանրապետությունում:

Անդրադառնալով հյուրանոցային ծառայությունների մատուցման ժամանակագրությանը՝ կարող ենք ասել, որ այն կախված է մարդու, հասարակության զարգացվածության մակարդակից: Այսօր ժամանակակից մարդուն գոհացնելու համար ոչ միայն անհրաժեշտ են իդեալական հարմարություններ, այլև որակյալ սպասարկում, լավ պատրաստված անձնակազմ: Համապատասխանաբար՝ ժամանակի ընթացքում հյուրանոցներում փոխվել է ոչ միայն սպասարկման որակը, այլ նաև մեծ ուշադրություն է դարձվել հյուրանոցի շենքի արտաքին և ներքին դիզայնին: Հասնելով համապատասխան բարձունքի և՛ տնտեսությունում, և՛ հասարակական կյանքում, զբաղեցնելով կարևոր տեղ՝ հյուրանոցային տնտեսությունը զարգացման նոր տեմպեր է արձանագրում: Ամեն օր բացվում են նոր հյուրանոցներ, վերանորոգվում են հները, բարեկարգվում է համարային ֆոնդը, բարելավվում է սպասարկման մշակույթը: Այս բոլոր գործոններն ի հայտ են բերում նոր չափանիշներ հյուրանոցային ոլորտում աշխատող անձնակազմի որակավորման նկատմամբ: Այլ կերպ ասած՝ զբոսաշրջության և հատկապես հյուրանոցային տնտեսության զարգացումը խթանում է նաև աշխատաշուկայի զարգացումը հյուրընկալության ոլորտում: Վերջինս աշխատակիցների համալիր գործունեություն է, որը բավարարում է զբոսաշրջիկների ցանկությունները: Զբոսաշրջային ձեռնարկությունների առևտրային ուղղվածությունը խթանում է սպասարկման ոլորտի զարգացումը, ինչպես նաև մասնագիտացված ոլորտների ստեղծումը: Այս ամենը հնարավորություն է տալիս առանձնացնել հյուրանոցային սպասարկումը հյուրընկալության ոլորտում:

Հյուրանոցային սպասարկումն իր մեջ ներառում է զբոսաշրջիկների սպասարկման ամբողջական համալիր, հանդիսանում է որոշիչ գործոն, որը խթանում կամ խանգարում է երկրում զբոսաշրջության զարգացումը: Ժամանակակից հյուրանոցային համալիրն իրենից ներկայացնում է բարդ ձեռնարկություն, որտեղ տասնյակ մասնագիտություններով հարյուրավոր մարդիկ սպասարկում են զբոսաշրջիկներին: Հյուրանոցային ձեռնարկության գլխավոր գործառույթը ժամանակավոր կացարանի տրամադրումն է: Հյուրանոցային ձեռնարկությունները միմյանցից տարբերվում են սենյակների քանակով, դասակարգմամբ, տեղակայմամբ, մատուցվող ծառայությունների տեսակներով և այլն:

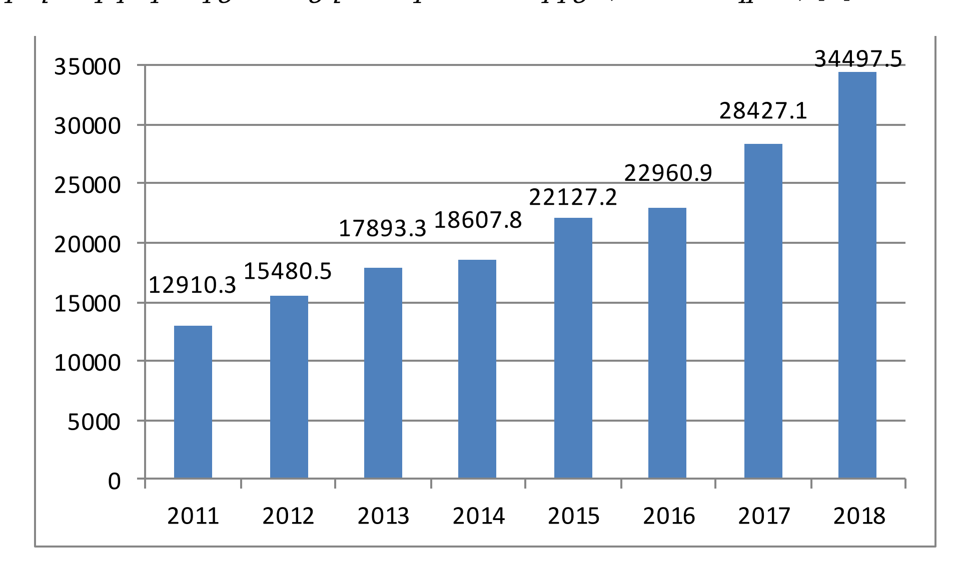
Նշենք, որ հյուրանոցային օբյեկտների դասակարգումը Հայաստանում կատարվում է ՀՀ Կառավարության կողմից տրվող որակավորման կարգերին համապատասխան: Հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտները

որակավորման կարգ կարող են ստանալ կամավորության սկզբունքով: Ըստ ՀՀ Տնտեսական զարգացման և ներդրումների նախարարության տվյալների՝ Հայաստանում գործում են որակավորման կարգ ստացած 22 հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներ, որոնցից 11-ը գտնվում են Երևանում, 9-ը՝ Տավուշի մարզում, 2-ը՝ Կոտայքի մարզում [7]:

Բացի դրանից, Հայաստանում գործում մի շարք միջազգային հյուրանոցային ցանցերի ներկայացուցչություններ և մասնաճյուղեր, այդ թվում՝ Marriot Armenia Hotel Yerevan, Radisson BLU Hotel Yerevan, ibis Yerevan Center, DoubleTree by Hilton Yerevan City Center, The Alexander Yerevan, Best Western Plus Congress Hotel Yerevan, Holiday Inn Express Yerevan և այլն: Սա նշանակում է, որ բարձրակարգ հյուրանոցների նկատմամբ հետաքրքրությունը ևս աճել է մեր հանրապետությունում:

Հյուրանոցային օբյեկտներին զուգահեռ բնականաբար աճում են նաև դրանց կողմից ստացվող հասույթի ծավալները: Այս ցուցանիշի վերջին տարիների միտումները ներկայացնենք ստորև բերվող գծապատկերով՝

Գծապատկեր 3. *Հյուրանոցների շրջանառությունը կեցության կազմակերպումից ստացված եկամուտներից (1,000 ՀՀ դրամ) [8]*

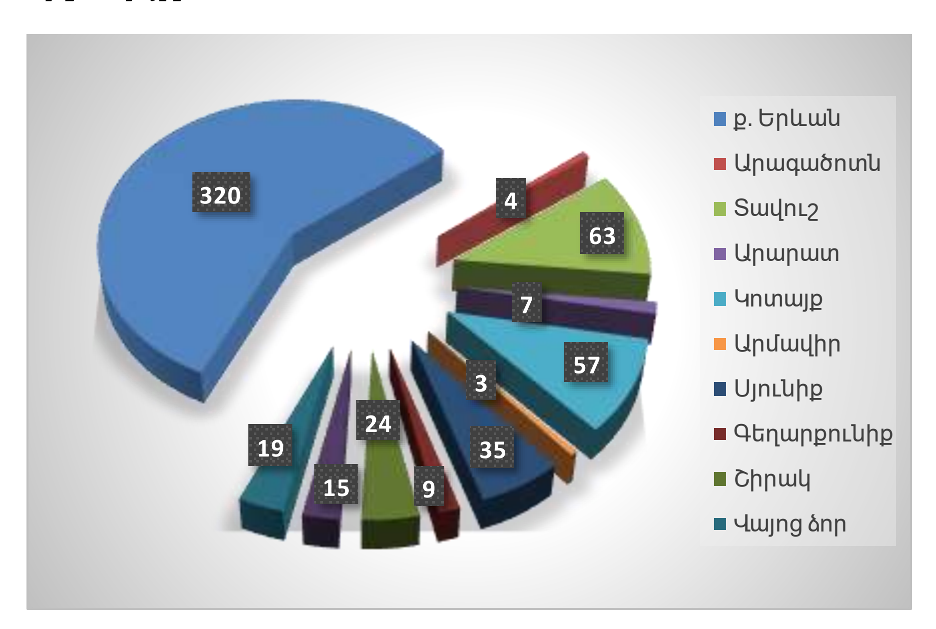
Ինչպես երևում է գծապատկերից, հետճգնաժամային տարիներին ՀՀ-ում կեցության կազմակերպումից ստացվող եկամուտները հյուրանոց-

ներում գրանցում են միայն աճի միտում: Մասնավորապես՝ 2018 թվականին այդ շրջանառությունը կազմել է շուրջ 34.5 միլիարդ դրամ, ինչը գրեթե 3 անգամ ավելի է, քան դրանից 7 տարի առաջ: Կարելի է նկատել նաև, որ վերջին 2 տարիներին աճի տեմպն էլ ավելի է մեծացել՝ գերազանցելով տարեկան 20%-ը:

Հարկ է նշել նաև, որ հյուրանոցային տնտեսության զարգացումը պայմանավորված է ոչ միայն ներգնա, այլև ներքին զբոսաշրջության աշխուժացմամբ: Այսինքն՝ բացի Հայաստան այցելած զբոսաշրջիկներից, պետք չէ մոռանալ նաև մշտապես ՀՀ-ում բնակվող քաղաքացիներին, ովքեր հանգստի կամ այլ նպատակներով իրականացնում են ճամփորդություններ Հայաստանի տարածքում՝ այդպիսով օգտվելով հյուրընկալության ոլորտի կողմից առաջարկվող ծառայություններից:

Այս առումով շատ կարևոր է հասկանալ նաև հյուրանոցային օբյեկտների աշխարհագրական տեղակայումը Հայաստանում: Այսպես, ըստ ՀՀ Ազգային Վիճակագրության Ծառայության (ԱՎԾ)՝ 2017 թվականին գործող 556 հյուրանոցային օբյեկտներից 320-ը (կամ շուրջ 58%-ը) տեղակայված են մայրաքաղաքում, իսկ 236-ը (կամ շուրջ 42%-ը)՝ ՀՀ մարզերում:

Գծապատկեր 4. *Հյուրանոցային օբյեկտները ՀՀ-ում 2017 թվականին՝ ըստ գտնվելու վայրի [9]*

Տրամաբանական է նաև այն փաստը, որ հյուրանոցային օբյեկտների թվին համահունչ Երևանն առջևում է հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում հանգրվանած զբոսաշրջիկների թվաքանակով և նրանցից ստացված համախառն հասույթի ծավալներով:

Վերոնշյալ բոլոր տվյալներն ամփոփելով ու համադրելով՝ կարող ենք հստակ ասել, որ ՀՀ-ում զբոսաշրջության զարգացումը խթանում է հյուրընկալության ոլորտի կտրուկ ակտիվացումը ու հյուրանոցային տնտեսության ընդլայնումը: Զբոսաշրջության նման բուռն զարգացումն է, որ թույլ է տվել ՀՀ Տնտեսական զարգացման և ներդրումների նախարարությանն ու դրան առընթեր ՀՀ Պետական զզբոսաշրջային կոմիտեին սահմանել այնպիսի հավակնոտ նպատակներ, ինչպիսիք են 2020 թվականին հյուրընկալության ոլորտում ունենալ [10]՝

- 2.5 միլիոն ներգնա զբոսաշրջիկ,
- 2.5 միլիարդ ԱՄՆ դոլարի ապրանքաշրջանառություն,
- 50 նոր հյուրանոց,
- 15,000 հավելյալ ննջատեղ:

Այսպիսով, հոդվածում իրականացված ընդհանուր ուսումնասիրություններից պարզ է դառնում, որ Հայաստանում հյուրընկալության ոլորտը՝ հատկապես հյուրանոցային տնտեսությունը, դրսևորում է աճի միտումներ՝ զբոսաշրջության զարգացմանը զուգընթաց: Աճում են և՛ հյուրանոցային օբյեկտների թիվը, և՛ մատուցվող ծառայությունների տեսակներն ու որակը, և՛, ամենակարևորը, այս ոլորտում ստացվող ապրանքաշրջանառության ծավալները: Այս զարգացման հիմքում մեծապես ընկած է զբոսաշրջության ակտիվությունը՝ թե՛ ներգնա և թե՛ ներքին զբոսաշրջիկների աճող հոսքերով: Ոլորտում աճի այսպիսի միտումները հուսադրում են, որ վերոնշյալ նպատակները որքան հավակնոտ են, այնքան էլ իրատեսական, ու այդչափ զարգացած զբոսաշրջություն ունենալը, հնարավոր է, արդեն մոտ է Հայաստանին: Միայն մնում է հիշել, որ արդեն իսկ առկա միտումները ձեռք են բերվել մեծածավալ ջանքերի ու աշխատանքների, այլ ոչ թե անգործության արդյունքում, և այդ միտումներն առնվազն պահպանելու համար պետք է շարունակել զարկ տալ զբոսաշրջության զարգացման ծրագրերին ու դրա ռազմավարական ուղղություններին և ոչ մի դեպքում տնտեսության այս ճյուղը չմատնել ինքնահոսի:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ Պետական զբոսաշրջային կոմիտե, Զբոսաշրջային ոլորտը ՀՀ-ում, զեկույց, Մեխակ Ապրեսյան, 12/2017:

2. ՀՀ ԱՎԾ, armstat.am, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը, 2005–2018:
3. Հակոբյան Ք., Սպասարկման կազմակերպումը հյուրանոցներում և զբոսաշրջային համալիրներում, Եր., 2012, էջ. 5–8:
4. Организация обслуживания в гостиницах и туристических комплексов: Учебное пособие- М: Альфа-М; ИНФРА-М,2006. 304с.
5. ՀՀ Օրենքը Զբոսաշրջության և զբոսաշրջային գործունեության մասին:
6. ՀՀ ԱՎԾ, armstat.am, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը, 2011–2017:
7. Աղբյուրը՝ https://b24.am/economy/60180.html:
8. ՀՀ ԱՎԾ, armstat.am, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը, 2011–2018:
9. Աղբյուրը՝ https://www.armstat.am/file/article/marzer_2018_22.pdf:
10. ՀՀ ՏԶ և ՆՆ, ՀՀ-ում զբոսաշրջության զարգացման տեսլական, ռազմավարություն, գործողությունների ծրագիր 2017:

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ГОСТИНИЧНОЙ ОТРАСЛИ В АРМЕНИИ

Г.А. Даниелян

АННОТАЦИЯ

В статье представлены актуальные тенденции развития туризма в Армении. Следует отметить, что в статье придается особое значение индустрии гостеприимства, приводя при этом список геолокации мест проживания и изменение их количества за последние годы. В статье также приводится валовой доход, полученный от услуг размещения в Армении. Проанализировав тенденции развития гостиничного бизнеса, автор оценивает актуальность и достижимость целей индустрии туризма, установленных Министерством экономического развития и инвестиций Республики Армения.

Ключевые слова: туризм, индустрия гостеприимства, гостиничный бизнес, место проживания, приоритетная отрасль экономики.

DEVELOPMENT TENDENCIES OF HOTEL INDUSTRY IN ARMENIA

G. Danielyan

ABSTRACT

The actual development tendencies of the tourism in Armenia are represented in the article. Notably, a special importance is given to the hospitality industry by demonstrating the geolocation of lodging places and the change of their number for last years. The article also gives data on the gross income generated from accommodation services in Armenia. After having analyzed the development tendencies of hotel industry, the author estimates the relevance and attainability of the tourism industry targets set by the Ministry of economic development and investments of the Republic of Armenia.

Keywords: tourism, hospitality industry, hotel industry, lodging place, priority branch of economy.

ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԵՎ ԿԱՊԻՏԱԼԻ ԿՈՂՄԻ ՄԱԿՐՈՊՐՈՒԴԵՆՑԻԱԼ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ. ԴԻՆԱՄԻԿ ՊԱՀՈՒՍՏԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՊՐՈՑԻԿԼԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ԲԱՆԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

УДК 336.7 Поступила: 23.04.2019г.
Сдана на рецензию: 23.04.2019г.
Подписана к печати: 13.05.2019г.

Ռ.Լ. Գասպարյան

Հայ-Ռուսական Համալսարան
rubengasparyan94@gmail.com

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

Պրոցիկլայնության նվազեցումը համարվում է ֆինանսական համակարգի ճարտարապետության բարեփոխման օրակարգի հիմնական մարտահրավերներից: Ֆինանսական ակտիվների հնարավոր կորուստների դինամիկ պահուստավորումը մակրոպրուդենցիալ կարգավորման ակտիվների և կապիտալի կողմի արդյունավետ գործիք է, որը հնարավորություն է ընձեռում նվազեցնել ՀՀ բանկային համակարգում առկա պրոցիկլայնության ռիսկը:

Հիմնաբառեր՝ բանկ, պահուստ, դեֆոլտ, ռիսկ, ֆինանսական կայունություն:

Ներածություն

Պրոցիկլայնության նվազեցումը համարվում է ֆինանսական համակարգի ճարտարապետության բարեփոխման օրակարգի հիմնական մարտահրավերներից մեկը:Ֆինանսական ակտիվների հնարավոր կորուստների դինամիկ պահուստավորումը մակրոպրուդենցիալ կարգավորման ակտիվների և կապիտալի կողմի կարևորագույն գործիքներից է: Այն ընձեռում է հնարավորություն նվազեցնել ֆինանսական համակարգում առկա պրոցիկլայնության ռիսկը կամ նույնիսկ հնարավորություն տալ հակացիկլիկ բնույթի կարգավորում իրականացնել[1]: Իսպանիայում 2000-ականներին կիրառված դինամիկ պահուստավորման քաղաքականությունը եկամուտները համահարթեցնելու, կորուստների մասին ազդանշան ստանալու և բումի ու վարընթաց ցիկլերի ընթացքում ռիսկերը վերաբաշխելու առաջին փորձերից է [2]:

Ներկայում Ֆինանսական Հաշվետվությունների Միջազգային Ստանդարտների (ՖՀՄՍ 9) [3] ներդրմամբ հնարավոր կորուստների պա-

հուստի հաշվարկի պահանջը փոփոխում է գլոբալ պրուդենցիալ կարգավորման ենթակառուցվածքը, չնայած կան նախազգուշացումներ այս պահանջների պրոցիկլայնության մասին: Ֆինանսական ակտիվների հնարավոր կորուստների գնահատումը հիմնված է կանխատեսվող ինֆորմացիայի վրա, որը հնարավորություն է տալիս ֆինանսական ինստիտուտներին կանխատեսել ապագա մակրոտնտեսական զարգացումները և պատրաստվել հնարավոր կորուստների:

Հնարավոր կորուստների համար կանխատեսումներ կառուցելու ոչ ստանդարտացված և մեղմ մոտեցումը, բանկերին ընձեռնված ստանդարտի կիրառումը աղավաղելու (մանիպուլացնելու) հնարավորությունը և տերմինների տարբերակված մեկնաբանումը նոր համակարգի թերություններից են [4]: Դրական արդյունքներ ստանալու համար անհրաժեշտ է ստանդարտի մոտեցումների և շրջանակների հստակեցում ՀՀ բանկային համակարգում: Այս հետազոտության նպատակն է գնահատել դինամիկ պահուստավորմանններդրման հնարավորությունները և հնարավոր արդյունքները ՀՀ-ում:

1. ՀՀ բանկային համակարգում ակնկալվող կորուստների պահուստի կիրառությունը

2018թ.-ի հունվարից սկսած Հայաստանի բանկերը ներդրել են ՖՀՄՍ 9 ֆինանսական ակտիվների դասակարգման և հնարավոր կորուստների պահուստավորմաննոր ստանդարտը: Համաձայն նոր ստանդարտի՝ նույնիսկ ամենաքիչ ռիսկային ակտիվներն ունեն դեֆոլտի հավանականություն և կորուստները կարող են լինել յուրաքանչյուր պարագայում: Նոր ստանդարտով առաջարկված բացահայտումները և վարկերի՝ ըստ արժեզրկման կարգավիճակի ավելի հստակեցված դասակարգումը անշուշտ կբարելավեն ֆինանսական հաշվետվությունների որակը: Այս մոտեցումը կապահովի վարկային ռիսկերի, կորուստների և մնացորդների առավել հստակեցված ներկայացում:

Այնուամենայնիվ, ՀՀՄՍ 39-ի կրած կորուստների հաշվարկից ՖՀՄՍ 9-ի դինամիկ կանխատեսվող կորուստների հաշվարկին անցումը ակնկալվում է, որ կունենա բազմակողմանի ազդեցությունինչպես առանձին ֆինանսական ինստիտուտների, այնպես էլ ամբողջ ֆինանսական համակարգի կայունության վրա:

Հակացիկլիկ մակրոպրուդենցիալ կարգավորման տեսանկյունից բավականին ընդհանուր գաղափարական հենքը օգտակար արդյունքներ է կանխատեսում: Այս ստանդարտի կիրառությունըհաշվարկի պահանջների հստակեցման և համընդհանուր մոտեցման կիրառման պարագայում կնվազեցնի ֆինանսական համակարգում առկա ռիսկերը:

ՖՀՄՍ 9-ը դասակարգում է ֆինանսական ակտիվները ըստ վարկային ռիսկի փուլերի (տե՛ս աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1. *Ֆինանսական ակտիվների դասակարգումըըստ վարկային ռիսկի փուլերի:*

Փուլ 1	Ընդգրկում է այն ֆինանսական գործիքները, որոնց վարկային որակը չի վատացել սկզբնական ճանաչման պահից կամ որոնք ունեն ցածր վարկային ռիսկ:
Փուլ 2	Ընդգրկում է այն ֆինանսական գործիքները, որոնց վարկային որակը էականորեն կամ զգալիորեն վատացել է սկզբնական ճանաչման պահից, սակայն բացակայում է վարկի արժեզրկման օբյեկտիվ վկայություն:
Փուլ 3	Ընդգրկում է այն ֆինանսական ակտիվները, որոնք հաշվետու ամսաթվի դրությամբ ունեն արժեզրկման օբյեկտիվ վկայություններ:

Աղբյուր՝ *հեղինակի մեկնաբանությունները՝ հիմնված Ֆինանսական Հաշվետվությունների Միջազգային Ստանդարտների (ՖՀՄՍ 9) վրա [5]:*

Ինչպես Բազելյան կոմիտեի կողմից առաջարկված Ներքին վարկանիշների վրա (IRB) հիմնված հաշվարկները [6, 7], այնպես էլ ակնկալվող վարկային կորուստների (ECL) գնահատված ցուցանիշները բաղկացած են հետևյալ հիմնական պարամետրերից [8, 9].

Դեֆոլտի հավանականություն (PD)՝ արտահայտում է կոնկրետ վարկանիշ կամ որոշ քանակությամբ ժամկետանց օրեր կուտակած վարկառուների միջին տոկոսը, ովքեր դառնում են անվճարունակ/հայտնվում են դեֆոլտում մեկ տարվա կամ ամբողջ վարկային պատմության ընթացքում:

Դեֆոլտի ժամանակ ակտիվի մնացորդ (EAD)՝ արտահայտում է ակտիվի՝ դեֆոլտում հայտնվելու պահինհաշվեկշռային մնացորդի չափը: Այս ցուցանիշը չափազանց կարևոր է վարկային գծերի դեֆոլտի պահին մնացորդը գնահատելու համար:

Դեֆոլտի դեպքում կորուստ (LGD)՝ արտահայտում է ակտիվի մնացորդի այն մասնաբաժինը, որը չի ակնկալվում, որ կվերադարձվի դեֆոլտի պարագայում:

Սպասվող վարկային կորուստների (ECL) գործակիցը գնահատվում է հետևյալ ընդհանրացված բանաձևով՝

$$ECL_{g,s} = EAD\ Coef_{g,s} * PD_{g,s} * LGD_{g,s} \qquad (4.18)$$

որտեղ

g – ֆինանսական ակտիվի խումբ/տեսակ; s – դասակարգման փուլ[1];

$ECL_{g,s}$ – վարկերի հնարավոր կորուստների դրույքը s փուլի և g վարկային խմբի վարկերի համար;

$EAD\ Coef_{g,s}$ – դեֆոլտի ժամանակ ակտիվի մնացորդի դրույքը s փուլի և g վարկային խմբի վարկերի համար:

$PD_{g,s}$ – դեֆոլտի հավանականությունն է s փուլի և g վարկային խմբի վարկերի համար:

$LGD_{g,s}$ – դեֆոլտի դեպքում կորուստն է s փուլի և g վարկային խմբի վարկերի համար:

Այս ընդհանրացված բանաձևը առաջարկում է դինամիկ պահուստավորման ընդհանուր գաղափարական հենքը: Ստանդարտի չհստակեցված պահանջները հնարավորություն են տալիս բանկերին օգտագործել առավել ռիսկային մեթոդաբանություն պահուստավորման համար: Այստեղ հաշվառման և հաշվարկների ներկայացման և ընդհանուր մակրոպրուդենցիալ կարգավորման մեխանիզմները հայտնվում են հակազդեցության մեջ: Ոլորտի կարգավորողների կողմից կա անհրաժեշտություն օգտվել նոր մոտեցումների առավելություններից, բայց կիրառել պահուստավորման դինամիկ մոտեցումը միայն պահանջները և շրջանակները հստակեցնելուց հետո:

ՀՀ բանկային համակարգի համար առաջարկվում է դինամիկ պահուստավորման մոդել, որը կհամապատասխանի ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտներին և միաժամանակ կունենա պարզ կիրառություն, ինչի շնորհիվ բոլոր բանկերը կկարողանան առանց ավելորդ գործառնական ծախսերի հաշվել իրենց հնարավոր կորուստների պահուստները: Կարգավորող մարմինների համար կհեշտանա ֆինանսական ինստիտուտների արդյունավետ վերահսկողության իրականացումը և համակարգի կարգավորումը:

2. ՀՀ ԿԲ-ի կողմից ամբողջ համակարգի համար ակնկալվող կորուստների պահուստի հաշվառումը

ՀՀ բանկերի վարկային պորտֆելները հիմնականում խմբավորված են հետևյալ տեսակներով՝ բիզնես, հիփոթեքային, գյուղատնտեսական, սպառողական և կրթության վարկեր: Վարկային ռիսկը տարբերվում է՝

[1] Ըստ ՖՀՄՍ 9-ի՝ ֆինանսական ակտիվները դասակարգվում են ըստ փուլերի, որը հիմնված է վարկային ռիսկի չափի վրա:

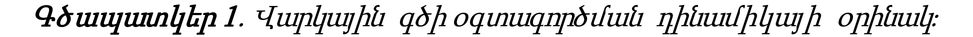
ելնելով խմբից: Օրինակ, սպառողական վարկերը նշվածներից ամենացածր դեֆոլտի հավանականությունը ունեն, բայց ունեն համեմատաբար բարձր կորուստների մակարդակ դեֆոլտի պարագայում: Ի հավելում՝ յուրաքանչյուր խմբի մեջ գոյություն ունի վարկային ռիսկի տարբերակում: Հայաստանում գործում է երկու վարկային ռեգիստր, որոնք հավաքագրում են վարկային պատմություն և կորուստի վիճակագրություն՝ ՀՀ ԿԲ-ի վարկային ռեգիստրը և ԱՔՌԱ վարկային ռեգիստրը: Երկու ինստիտուտներն էլ հավաքագրում են անհատական վարկերի և վարկառուների ժամկետանց օրերի վերաբերյալ պատմական տվյալներ: Ի շնորհիվ իրենց ինստիտուցիոնալ կառուցվածքի՝ վարկային ռեգիստրը ունի միջոցներ և տեխնիկական հնարավորություն հաշվելու պատմական դեֆոլտի մեջ հայտված վարկերի բաժինը և, իհարկե, պատմական վերադարձումները դեֆոլտի պահից հետո: Բայց ո՛չ ԱՔՌԱ վարկային ռեգիստրը, ո՛չ ՀՀ ԿԲ վարկային ռեգիստրը չունի օրենսդրական թույլտվություն հրապարակելու այս տվյալները, որոնք կարող են օգտագործվել Հայաստանի բանկերի և վարկային կազմակերպությունների կողմից: Վարկային ռեգիստրների կողմից համախմբված ամբողջ համակարգի միջին քանակային տվյալների հրապարակումը չի կարող հանդիսանալ բանկային գաղտնիքի կամ անհատական տվյալների հրապարակում: Այնուամենայնիվ այս տվյալները հասանելի չեն ո՛չ քաղաքականություն վարողների, ո՛չ շուկայի խաղացողների, ո՛չ էլ առավել ևս այս ոլորտում գործող հետազոտողների համար: Այս տեղեկատվության ստորև նշված հրապարակումը և օգտագործումը հնարավորություն կտա օբյեկտիվորեն և ամբողջությամբ գնահատել հնարավոր կորուստների պատմական մակարդակը, գնահատել մակրոտնտեսական գործոնների ազդեցությունը կորուստների վրա և ճշգրտորեն հաշվարկել հնարավոր կորուստների մակարդակը ՀՀ բանկերում:

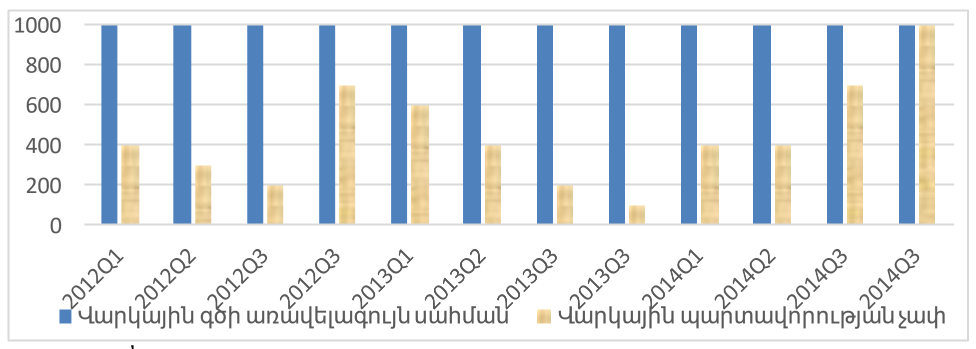
Տվյալների բացակայության պարագայում որպես դեֆոլտի հավանականության մոտարկված տվյալ օգտագործվել է չաշխատող վարկերի պատմական վիճակագրությունը: Ստորև ներկայացված է հնարավոր կորուստների հաշվարկի պարզ՝ շուկայում հեշտությամբ կիրառելի և առավել օբյեկտիվ գնահատականների վրա հիմնված մոդելը՝ իր դինամիկ պարամետրերով:

Չնայած պատմական տվյալներ այս մոդելների միջոցով հնարավոր չի եղել հավաքագրել, մոտարկվել են վերլուծության համար հասանելի այնպիսի տվյալներ, որոնք թույլ են տալիս գնահատել այս մոդելի ընդհանուր կիրառությունը բանկային համակարգում և համապատասխանաբար ֆինանսական համակարգի վրա ազդեցությունը:

Վարկային գծերի վարկային փոխարկման գործակից (CCF – Credit Conversion Factor)

Ակնկալվում է, որ վարկերը ապագայում դեֆոլտում են հայտնվելու ավելի փոքր գումարով, քան գնահատման պահին նրանց հաշվեկշռային արժեքն է: Այսպիսի սպասումը հիմնավորված է, քանի որ վարկերի գումարից և կուտակված տոկոսներից վճարումներ կատարվում են մինչև դեֆոլտում հայտնվելը: Բայց պատկերը լրիվ այլ է վարկային գծերի պարագայում, որոնք կարող են հայտնվել դեֆոլտում ավելի մեծ հաշվեկշռային արժեքով, քան հնարավոր կորուստների հաշվարկի պահին հաշվեկշիռն է: Այդ իսկ պատճառով հնարավոր կորուստների պահուստը պետք է հաշվել այն հաշվեկշռի վրա, որով հնարավոր է, որ վարկառուն դեֆոլտում կհայտնվի: Գծապատկեր 1-ում ներկայացված է վարկային գծի օգտագործման դինամիկայի օրինակը: Ներկայացված էվարկային սահմանից օգտագործման դինամիկան մինչև դեֆոլտում հայտնվելը: Տվյալները հիմնված են անհատական վարկային գծերի պատմական վիճակագրության վրա, որի ստուգումըտվյալների հասանելիության պարագայում դժվարություն չի ներկայացնում: Քանի որ այսպիսի եզրակացություն է արվել որոշ այլ վերլուծություններում և տվյալների գաղտնիությունը չխախտելու համար, այսպիսի դինամիկայի առկայությունը ներկայացվում է որպես մշակված մոդելի հիմքում ընկած ենթադրություն:

Գծապատկեր 1. *Վարկային գծի օգտագործման դինամիկայի օրինակ:*

Աղբյուր՝ *հեղինակի հաշվարկներ*

Վարկային փոխարկման գործակիցը (CCF – credit conversion factor) թույլ կտա հաշվարկել վարկային գծի այն մասնաբաժինը, որքանով հնարավոր է հայտնվել դեֆոլտում: Նախկինում դեֆոլտում հայտնված

առանձին վարկային գծի համար փոխարկման գործակիցը հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$CCF_i = \frac{EAD_i}{CL_i} \quad (1)$$

որտեղ

CCF_i – i-րդ վարկային գծի փոխարկման գործակիցն է,

EAD_i – i-րդ վարկային գծի այն հաշվեկշռային արժեքն է, որով վարկային գիծը հայտնվել է դեֆոլտում,

CL_i – i-րդ վարկային գծի առավելագույն սահմանն է:

Վարկերի միջին օգտագործման մակարդակը հաշվարկելու համար միջինացվում են փոխարկման գործակիցները ըստ վարկային գծերի տեսակների:

$$CCF_g = \sum_{i=1}^{n} \frac{CCF_i * CL_i}{\sum_{i=1}^{n} CL_i} \quad (2)$$

որտեղ g-ն վարկային գծի խումբն է, n-ն՝ g խմբի մեջ ներառված և արդեն իսկ դեֆոլտում հայտնված վարկերի ընդհանուր քանակը:

Արդեն իսկ ժամկետանց օրեր կուտակած վարկային պարտավորությունները ունեն առավել մեծ օգտագործման մակարդակ: Այն վարկային գծերի համար, որոնք արդեն իսկ ավելի մեծ չափով են օգտագործել վարկային գիծը, քան տվյալ խմբի համար փոխարկման միջին չափն է, գործակիցը հավասար է փաստացի օգտագործման գործակցին՝

$$UR_i = \frac{AC_i}{CL_i} \quad (3)$$

որտեղ

UR_i – i-րդ վարկային գծի փաստացի օգտագործման գործակիցն է, իսկ

AC_i – i-րդ վարկային գծի փաստացի հաշվեկշռային արժեքն է:

Բոլոր այն վարկային գծերի համար, որոնց փաստացի օգտագործման գործակիցը ավելի փոքր է, քան այդ վարկային գծի խմբի միջին փոխարկման գործակիցը, հաշվարկվում է հավելյալ հնարավոր կորուստների պահուստ հետևյալ բանաձևով՝

$$\boldsymbol{ECL}_{\text{Հետհաշվեկշիռ},\boldsymbol{s},\boldsymbol{i}} = (CCF_g - UR_i) * \boldsymbol{PD_{g,s}} * \boldsymbol{LGD_{g,s}} \quad (4)$$

Այսպիսի հաշվարկի մոտեցումը կիրառելի է նաև բանկերի կողմից տրված երաշխավորությունների, ակրեդիտիվների և այլ հնարավոր հաշվեկշռային ակտիվների վերածվող հետհաշվեկշռային ակտիվների համար հնարավոր կորուստների պահուստի հաշվարկի համար:

Չնայած վարկային գծերի չօգտագործված մասը չի հաշվառվում, հաշվեկշռում և բանկը փաստացի չունի այդպիսի ակտիվ, կորուստներ այս հետհաշվեկշռային մնացորդների գծով կարող է կրել: Բայց հաշվապահական հաշվառման տեսանկյունից հնարավոր կորուստների այս պահուստը չի կարող հաշվառվել ակտիվների մեջ և ճշգրտել գոյություն չունեցող ակտիվների արժեքը: Այնուամենայնիվ, այս պահուստի արժեքի փոփոխությունը ամբողջությամբ արտացոլվում է կապիտալի հաշվառման մեջ և նվազեցնում կապիտալի արժեքը պահուստի աճի դեպքում: Հետևաբար՝ այս գործիքը համարվում է կապիտալի կողմից մակրոպրուդենցիալ գործիք և ճշգրտում բանկի լներիջի գործակիցը՝ կորուստները կապիտալից պարտավորությունների մեջ վերաբաշխման միջոցով:

Դեֆոլտի պարագայում կորուստները – (LGD – Loss Given Default)

Ակնհայտ է, որ եթե վարկը դեֆոլտում է, դա դեռ չի նշանակում, որ ամբողջ ֆինանսական ակտիվը կորած է: Հնարավորություն կա վերադարձնել ժամկետանց կատեգորիայում հայտնված ակտիվի որոշ մասը: Այս վերադարձումներըառավել բարձր են այն վարկերի պարագայում, որոնք գրավով ապահոված են՝ ի համեմատ նրանց, որոնք գրավի կամ երաշխավորության տեսքով ապահովություն չունեն: Բայց այս վերադարձումների մակարդակը նույնպես կարող է էականորեն տատանվել՝ կախված մակրոտնտեսական իրավիճակից և ֆինանսական ցիկլի տարբեր փուլերից: Այսպիսով, դեֆոլտից վերադարձումների միջինացված դրույքը կարելի է հաշվարկել՝ առավել մեծ կշիռ տալով ավելի մոտ վերադարձումներին: Բայց հենց ամեն ժամանակաշրջանի վերադարձումների և կորուստների դրույքի հաշվարկը հեշտ գործընթաց չէ:

Ստորև ներկայացված է կորուստների հաշվարկման մոտեցումը, որը թույլ կտա դեֆոլտների պարագայում կորուստները գնահատել առավել ճշգրիտ և խուսափել հաշվապահական հաշվառման սխալներից և պատմական տատանողականությունից:

1. Առաջին քայլը պատմական վիճակագրության վրա մարգինալ վերադարձումների դրույքի հաշվարկ է g տեսակի վարկերի համար:

Օգտվելով արդեն դեֆոլտի ենթարկված (90օրժամկետանց ունեցած) վարկերի պատմական վիճակագրությունից՝ հաշվարկվում է դեֆոլտից հետո $t-$րդ ժամանակաշրջանի ընթացքում սահմանային վերադարձումների չափը բանաձև 5-ի միջոցով:

$$MRR_{g,t}=\frac{\sum_{m=1}^{M-t}RR_{g,m,m+t}}{M-t} \qquad (5)$$

որտեղ

$\boldsymbol{g}$ – վարկի տեսակը/խումբն է,

$RR_{g,m,m+t}$ $-g$ տեսակի/խմբի m-րդ ամսին դեֆոլտի ենթարկված վարկի հետ վերադարձման դրույքն է դեֆոլտի ամսվանից t ամիս հետո և հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$RR_{g,m,m+t} = \frac{MR_{g,m,m+t}}{EAD_{g,m}} = \frac{\sum_{i=1}^{N} MR_{i,g,m,m+t}}{\sum_{i=1}^{N} EAD_{i,g,m}} \quad (6)$$

որտեղ

$\boldsymbol{MR_{i,g,m,m+t}}$ – m-րդ ամսվա ընթացքում դեֆոլտ եղած i–րդ վարկի գծով վերադարձումների գումարն է դեֆոլտի ամսվան հաջորդող t-րդ ամսվա ընթացքում:

$\boldsymbol{EAD_{i,g,m}}$ – m-րդ ամսվա ընթացքում դեֆոլտ եղած i–րդ վարկի հաշվեկշռային արժեքն է դեֆոլտի պահին:

$\boldsymbol{N}$ – m-րդ ամսվա ընթացքում դեֆոլտ եղած վարկերի ընդհանուր քանակն է:

2. Հիմնվելով պատմական տվյալների վրա՝ կարելի է գնահատել m-րդ ամսվա ընթացքում դեֆոլտի ենթարկված $EAD_{g,m}$ գումարով վարկերի գծով դեֆոլտի ամսվան հաջորդող $t-$րդ ամսվա կանխատեսվող վերադարձումների չափը հետևյալ բանաձևով՝

$$FMR_{g,m,M+ft} = EAD_{g,m} * MRR_{g,M-m+ft+1} \quad (7)$$

որտեղ $ft = 1, \ldots .m-1,\ m > 1$ և նշանակում է ֆինանսական հաշվետվության ամսաթվին հաջորդող կանխատեսվող ամիսը:

3. Այսպիսով՝ հաշվարկվում է դեռևս դեֆոլտի չենթարկված վարկերի համար վերադարձումների դրույքը դեֆոլտի պարագայում:

$$RR_{g,non-default} = \frac{R_g + FR_g}{EAD_g} = \\ = \frac{\sum_{m=1}^{M}(\sum_{t=0}^{M-m} MR_{g,m,m+t}) + \sum_{m=1}^{M}(\sum_{ft=1}^{m-1} FMR_{g,m,M+ft})}{\sum_{m=1}^{M} EAD_{g,m}} \quad (8)$$

Համապատասխանաբար հաշվարկվում է նաև դեֆոլտի պարագայում կորուստների դրույքը, որը դեֆոլտի ենթարկված վարկային մնացորդի չվերականգնող մասն է և կարող է գնահատվել հետևյալ բանաձևով՝

$$LGD_{g,non-default} = 1 - RR_{g,non-default} \quad (9)$$

4. Հաշվարկվում է նաև արդեն դեֆոլտում հայտնված վարկերի վերադարձումների դրույքը ըստ դեֆոլտում գտնվելու ժամանակի տևողության: Դեֆոլտի ենթարկված վարկերի համար այս ժամանակային տարբերակումը կարևոր է, քանի որ արդեն վաղուց դեֆոլտում գտնվող

վարկերի գծով այլևս քիչ վերադարձումներ կարելի է ակնկալել: Այսպիտով՝ վերադարձումների դրույքը այն վարկերի համար, որոնք հայտնվել են դեֆոլտում k -ից $k+1$ ամիս մինչև հաշվետու ժամկետը, կարող է հաշվարկվել հետևյալ բանաձևով՝

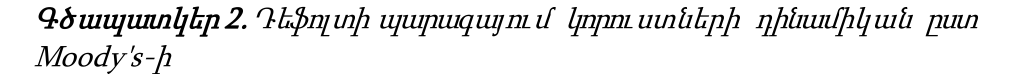
$$RR_{g,k,default} = \frac{\sum_{t=k}^{M} MRR_{g,t}}{1-\sum_{t=0}^{k} MRR_{g,t}} \quad (10)$$

Եվ դեֆոլտի պարագայում կորուստի դրույքը հաշվետու ժամկետի՝ k -ից $k+1$ ամիսներ առաջ, դեֆոլտի ենթարկված վարկերի համար կլինի՝

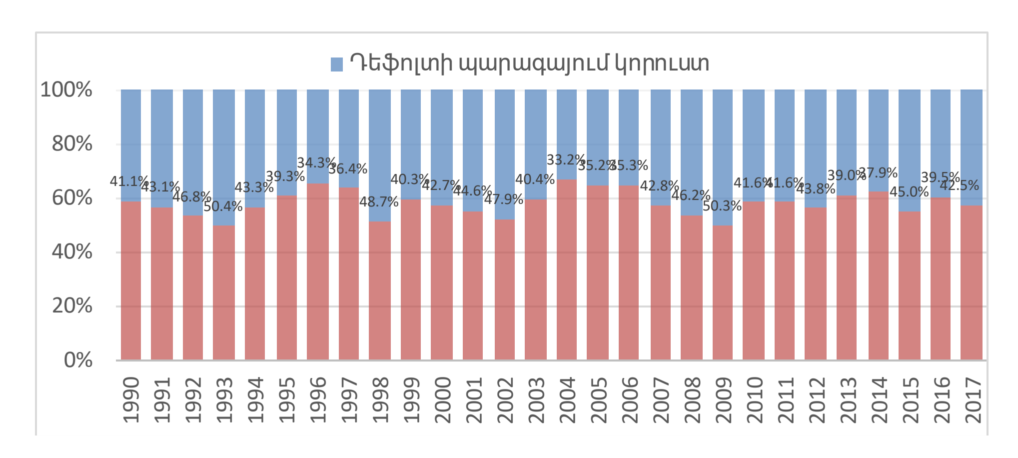
$$LGD_{g,k,default} = 1 - RR_{g,k,default} \quad (11)$$

Եվ վերջում պետք է հաշվի առնել, որ վերադարձումների պատմական վիճակագրությունից նպատակահարմար է դուրս թողնել տույժերի և տուգանքների գծով հետ վերադարձումները: Չնայած առաջին հայացքից թվում է, որ տույժերի և տուգանքների գծով վերադարձումները հանդիսանում են փաստացի և անվիճելի կանխիկ մուտքեր տվյալ վարկերի գծով և ռիսկերի կառավարման տեսանկյունից հանդիսանում են ապագա կանխիկ մուտքեր, այս վերադարձումները արդեն իսկ հաշվապահորեն եկամուտ են ճանաչվել նախկին ժամանակաշրջաններում և ներկայում LGD գործակցի միջոցով հաշվարկելու դեպքում փաստացի կհաշվեգրվի կրկնակի եկամուտ: Այդ իսկ պատճառով նաև նպատակահարմար է EAD գումարի հաշվարկի միջից նույնպես վարկերի հաշվեկշռում հաշվարկված տույժերը ու տուգանքները բացառել հաշվարկից:

ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ վարկային ոչ մի ռեգիստր չի կարող տրամադրել իր ունեցած տվյալների բազան՝ բացառությամբ բանկերին տրամադրվող անհատական վարկային պատմությունների տվյալների: Օրենքում չկա նույնիսկ բացառություն ագրեգացված տվյալների ներկայացման համար: Միևնույն ժամանակ անհնարին է ՀՀ բոլոր բանկերի դեֆոլտի պարագայում պատմական կորուստների մակարդակի գնահատման հնարավորությունը:Այդ իսկ պատճառով այս հետազոտության շրջանակներում օգտագործվել է Մուդիս ընկերության կողմից հավաքագրած պատմական դեֆոլտի պարագայում վերադարձումների և կորուստների տարեկան կտրվածքով վիճակագրությունը (տե՛ս գծապատկեր 2):

Գծապատկեր 2. *Դեֆոլտի պարագայում կորուստների դինամիկան ըստ Moody's-ի*

Աղբյուր՝ *հեղինակի հաշվարկները հիմնված Moody's ընկերության տվյալների վրա [10]*

Ինչպես երևում է կորուստների դինամիկայից, LGD գործակիցը արտացոլում է ճգնաժամային բոլոր դրվագները. մասնավորապես կորուստների ավելացում է նկատվում 1998թ.-ի ճգնաժամի ժամանակ, 2002թ.-ի և 2008թ.-ի տնտեսական ճգնաժամերի ընթացքում, ինչպես նաև 2015թ.-ի նավթային ճգնաժամի արդյունքում:

Դեֆոլտի հավանականություն (PD – Probability of Default)

Դեֆոլտի հավանականության գնահատումը բավականին բարդ խնդիր է: Գոյություն ունեն անհատ կազմակերպությունների դեֆոլտի հավանականության գնահատման բազմակողմանի մեթոդներ: Օրինակ՝ Ալթմանի Z-պքորը [11], Մերթոնի [12] և ՔՄՎ (KMV Moody's) [13] սպասվող դեֆոլտի հաճախականության (Expected Default Frequency) մոդելները և այլ հաշվապահական տվյալների վրա հիմնված կառուցվածքային մոդելներ օգտագործվում են անհատական դեֆոլտի հավանականության գնահատման համար: Բայց այս մոդելների կիրառությամբ սպառողական, հիփոթեքային և փոքր բիզնես վարկերի դեֆոլտի հավանականությունը գնահատելը ժամանակատար է և անարդյունավետ: Որպեսզի հնարավոր լինի ամբողջ համակարգի համար դեֆոլտի հավանականության գնահատումը, անհրաժեշտ է խմբային գնահատում:

Ֆլորեսը և այլք [14] Մեքսիկայի օրինակի վրա բացահայտել են, որ ապագա դեֆոլտների ամենակարևոր ինդիկատորը ներկա պահին և

նախկինում կուտակված ժամկետանցների մասին ինֆորմացիան է, չնայած դեֆոլտները կանխատեսող այլ սուբյեկտիվ չափորոշիչներ էլ գոյություն ունեն, ինչպիսիք ենփոխկապակցված անձանց ժամկետանց օրերի կուտակումը, վարկերի վերակառուցումը և այլ ներքին տեղեկատվությունը, որը կարող է ազդել վարկային ռիսկի աճի վրա:

Ե՛վ Բազելյան կոմիտեն, և՛ ՖՀՄՍ խորհուրդը սահմանում են ֆինանսական գործիքների դեֆոլտը նույն կերպ [15, 16]: Դեֆոլտը սահմանվում է որպես 90 օր և ավել ժամկետանց օրերի կուտակում: Դեֆոլտի օր է համարվում 91 օր ժամկետանց դառնալու օրը: Համաձայն Ֆինանսական ակտիվների՝ ՖՀՄՍ-ի 30 օր ժամկետանց կետը համարվում է ինդիկատոր վարկային ռիսկի էական աճի համար: Այդ իսկ պատճառով այն ակտիվները, որոնք ունեն վարկային ռիսկի էական աճ, ունեն նաև դեֆոլտի առավել բարձր հավանականություն:

1. Կանխատեսվող դեֆոլտի հաշվարկի համար **առաջին քայլը** վարկերի ժամկետանցների քանակային տարեկան մատրիցաների կառուցումն է ամեն ամսվա վերջի դրությամբ: Տարեկան ժամկետանցների մատրիցան ամեն ամսվա համար ցույց է տալիս, թե ամսվա վերջի դրությամբ կոնկրետ խմբում առկա վարկերից քանակային ինչ տեղափոխություն է եղել ժամկետանց խմբերիմիջև (մարվել է, 0, 1–30, 31–90, 90+ ժամկետանց) մինչև մյուս տարվա նույն ամսվա վերջը:

Քանի որ մեկ տարին բավականին երկար ժամանակահատված է, հնարավոր է, որ վարկերը ենթարկվեն դեֆոլտի (կուտակեն 90 և ավել ժամկետանց օրեր) և հետո վերադառնան նորից ոչ ժամկետանցի կատեգորիա: Որպեսզի այսպիսի դեֆոլտները նույնպես ներգրավվեն հաշվարկի մեջ, մեկ անգամ դեֆոլտի ենթարկված վարկերը կմնան դեֆոլտի կատեգորիայում, և միաժամանակյա կուտակված առավելագույն ժամկետանց օրերի վիճակագրությունը կարող է օգտագործվել: Այսպիսի մոտեցումը կհստակեցնի նաև դեֆոլտի պարագայում կորուստների հաշվարկի մեթոդաբանությունը:

Ժամկետանցների միգրացիայի մատրիցան 4x6 է, որտեղ տողերը արտահայտում են ժամկետանց կատեգորիան վիճակագրական տարվա սկզբի պահին, իսկ սյունյակները՝ նրանց փոխադրումը ուրիշ կատեգորիա տարվա վերջին (տե՛ս աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 2*. Ֆինանսական ակտիվների դասակարգումը ըստ վարկային ռիսկի փուլերի*

Քանակների տարեկան անցումայինմատրիցա						
Ից / դեպի	**redeem**	**0**	**1-30**	**31-90**	**90+**	**Ընդամենը**
0	$Q_{0,R}$	$Q_{0,0}$	$Q_{0,1}$	$Q_{0,2}$	$\boldsymbol{Q_{0,D}}$	$Q_{0,T}$
1-30	$Q_{1,R}$	$Q_{1,0}$	$Q_{1,1}$	$Q_{1,2}$	$\boldsymbol{Q_{1,D}}$	$Q_{1,T}$
31-90	$Q_{2,R}$	$Q_{2,0}$	$Q_{2,1}$	$Q_{2,2}$	$\boldsymbol{Q_{2,D}}$	$Q_{2,T}$
90+	$Q_{D,R}$	$Q_{D,0}$	$Q_{D,1}$	$Q_{D,2}$	$\boldsymbol{Q_{D,D}}$	$Q_{D,T}$
Ընդամենը	$Q_{T,R}$	$Q_{T,0}$	$Q_{T,1}$	$Q_{T,2}$	$\boldsymbol{Q_{T,R}}$	Q_{T}

Աղբյուր*՝ հեղինակի հաշվարկները*

որտեղ

• $Q_{i,T}$-ն ցույց է տալիս, թե i-րդ տեսակի վարկերի մեջ քանի վարկ կար տարվա սկզբում, որտեղ i-ն ժամկետանց կատեգորիան է՝ 0, 1–30, 31–90 կամ 90+:

• $Q_{i,j}$–ն ցույց է տալիս, թե քանի հատ վարկ է տեղափոխվել i-րդ ժամկետանց կատեգորիայից տարվա սկզբին դեպի j-րդ ժամկետանց կատեգորիա մեկ տարի հետո նույն ամսվա վերջում:

• $\frac{Q_{i,j}}{Q_{i,T}}$ ցույց է տալիս վարկերի տեղաշարժը i-րդ ժամկետանց կատեգորիայից տարվա սկզբին դեպի j-րդ տարվա նույն ամսվա վերջը:

2. **Երկրորդ քայլը** հավանականությունների տարեկան անցումային մատրիցայի կառուցումն է (տե՛ս աղյուսակ 2.1):

Աղյուսակ 2.1*. Ֆինանսական ակտիվների դասակարգումը ըստ վարկային ռիսկի փուլերի*

Հավանականությունների տարեկան անցումայինմատրիցա						
Ից / դեպի	**redeem**	**0**	**1-30**	**31-90**	**90+**	**Ընդամենը**
0	$\frac{Q_{0,R}}{Q_{0,T}}$	$\frac{Q_{0,0}}{Q_{0,T}}$	$\frac{Q_{0,1}}{Q_{0,T}}$	$\frac{Q_{0,2}}{Q_{0,T}}$	$\frac{Q_{0,R}}{Q_{0,T}}$	**100%**
1-30	$\frac{Q_{1,R}}{Q_{1,T}}$	$\frac{Q_{1,0}}{Q_{1,T}}$	$\frac{Q_{1,1}}{Q_{1,T}}$	$\frac{Q_{1,2}}{Q_{1,T}}$	$\frac{Q_{1,D}}{Q_{1,T}}$	**100%**
31-90	$\frac{Q_{2,R}}{Q_{2,T}}$	$\frac{Q_{2,0}}{Q_{2,T}}$	$\frac{Q_{2,1}}{Q_{2,T}}$	$\frac{Q_{2,2}}{Q_{2,T}}$	$\frac{Q_{2,D}}{Q_{2,T}}$	**100%**
90+	$\frac{Q_{D,R}}{Q_{D,T}}$	0%	0%	0%	$\frac{Q_{D,D}}{Q_{D,T}}$	**100%**

Աղբյուր*՝ հեղինակի հաշվարկները*

Համաձայն վերը նշված դեֆոլտի և ռիսկերի էական աճի սահմանումների՝ աղյուսակ 2.1.-ի 5-րդ սյունակի տոկոսային արտահայտությունները ցույց են տալիս, թե նշված ամսվա վերջի դրությամբ յուրաքանչյուր կատեգորիայում եղած վարկերի որ մասն է մեկ տարվա ընթացքում ենթարկվել դեֆոլտի:

$\frac{Q_{0,D}}{Q_{2,T}}$ – դեֆոլտի դրույք 0 օր ժամկետանց վարկերի համար

$\frac{Q_{1,D}}{Q_{1,T}}$ – դեֆոլտի դրույք 1–30 օր ժամկետանց վարկերի համար

$\frac{Q_{2,D}}{Q_{2,T}}$ – դեֆոլտի դրույք 30–90 օր ժամկետանց վարկերի համար

Դեֆոլտի դրույքը այս մեթոդաբանությամբ հաշվարկելով կստանանք կոնկրետ պահի դրությամբ (point in time PD) 12 ամսվա համար դեֆոլտի հավանականություն յուրաքանչյուր ժամկետանց կատեգորիայի համար: Ամբողջ ցիկլի համար միջին դեֆոլտի հավանականություն հաշվելու համար օգտագործվում է պարզ թվաբանական միջինը:

$$\boldsymbol{PD_{TTC}}^{historic} – \text{միջին}\, \boldsymbol{PD_{PIT}}, \tag{12}$$

Այնուամենայնիվ, դեֆոլտի պատմական դրույքը չի ապահովում ամբողջական տեղեկատվությունը, թե ինչ է սպասվում ֆինանսական կազմակերպությունների բալանսում առկա ակտիվների հետ ապագայում: Արտաքին ազդակները, որոնք հնարավոր ազդեցություն կարող են ունենալ ապագա դեֆոլտների հաճախականության վրա, պետք է հաշվի առնել առաջընթաց դեֆոլտի հավանականության դրույքների հաշվարկի մեջ:

Աղյուսակ 3. *Ակտիվների դասակարգումը և հնարավոր կորուստների պահուստի հաշվարկը՝ ըստ ՀՀ ԿԲ-ի:*

Ակտիվի դասը	Դասակարգման օբյեկտիվ չափանիշ՝ ժամկետանց օրեր	Դրույք, ՀՀ դրամով ակտիվներ	Դրույք, Արտարժույթով ակտիվներ
Ստանդարտ	0 ժամկետանց	1% (առավելագույնը՝ 2%)	1% (առավելագույնը՝ 2%)
Հսկվող	[1,90)	10%	12%

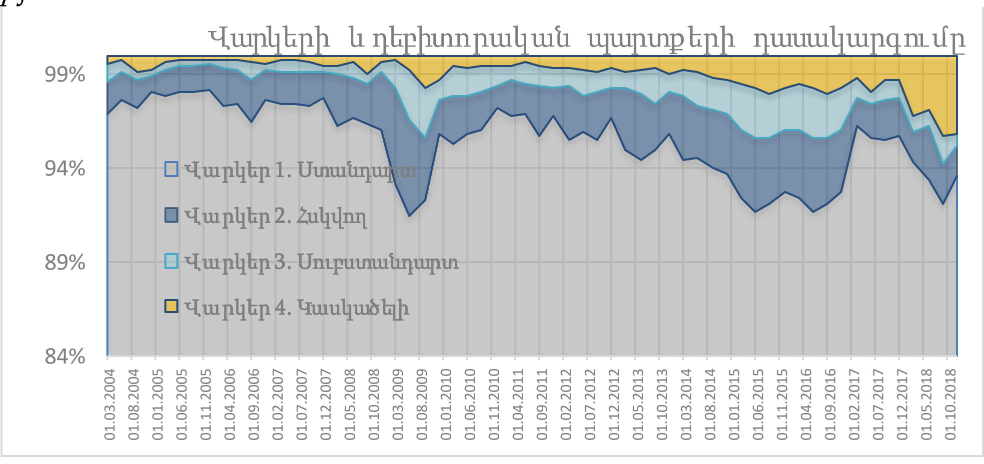
		(առավելագույնը՝ 15%)	(առավելագույնը՝ 18%)
Ոչ ստանդարտ	[90, 180)	20% (առավելագույնը՝ 25%)	24% (առավելագույնը՝ 30%)
Կասկածելի	[180, 270)	50% (առավելագույնը՝ 70%)	60% (առավելագույնը՝ 85%)
Անհուսալի	270-ից ավել	100%	100%

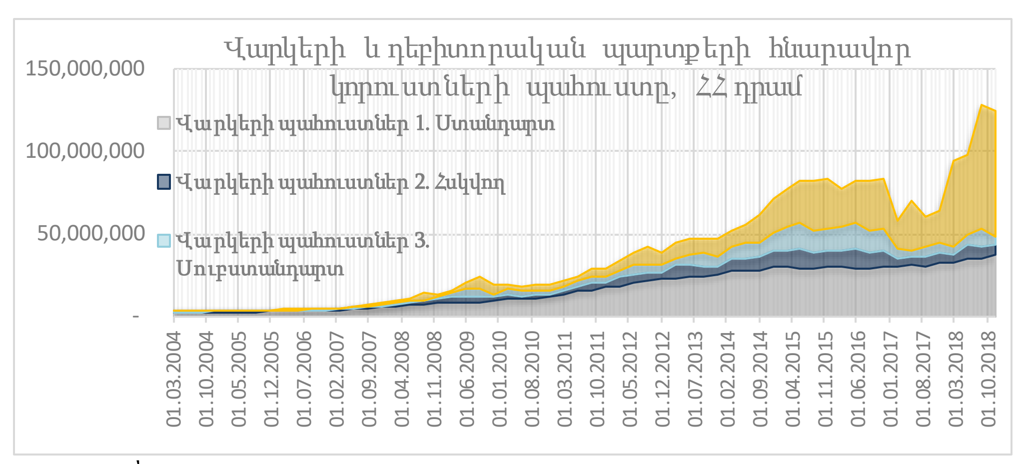
Աղբյուր՝ *ՀՀ ԿԲ պահուստների ձևավորման կարգ[3] և ՀՀ ԿԲ Կանոնակարգ 2 [17]:*

ՀՀ ԿԲ մեթոդաբանության համաձայն՝ հնարավոր կորուստների պահուստները ձևավորվում են ըստ ներկայացված ակտիվների դասակարգման և աղյուսակ 3-ում համապատասխան պահուստավորման դրույքի կիրառման: Այս մոտեցման կիրառությունը, թեև պարզ է, բայց ստեղծում է հաշվառման հավելյալ բարդություններ բանկերի համար: Հաշվի առնելով այն փաստը, որ պահուստների գնահատումը էական ազդեցություն է ունենում բանկերի շահույթի վրա՝ այս տարբերակված հաշվառումը դժվարություններ է ստեղծում բանկերի ռիսկերը գնահատելու գործընթացում:

Այս մեթոդաբանությամբ հաշվարկելու դեպքում կստացվի պահուստների հետևյալ դինամիկան (տե՛ս գծապատկեր 3):

Գծապատկեր 3. *ՀՀ վարկերի դասակարգումը՝ ըստ ԿԲ-ի մեթոդաբանության*

Աղբյուր՝ *ՀՀ ԿԲ, պարբերականներ, «ՀՀ ԿԲ տարեկան վիճակագրական տեղեկագիր» 2004-2015 [18] և ՀՀ բանկերի ֆինանսական հաշվետվություններ [19]:*

3. Հաջորդ քայլը դեֆոլտի հավանականության հաշվարկն է՝ հիմնված չաշխատող վարկերի պատմական վիճակագրության և ՀՀ բանկերում հաշվարկված դեֆոլտի հավանականության պատմական տվյալների հիման վրա:

Մանրամասնորապես՝ գծային ռեգրեսիոն վերլուծության արդյունքում ստացվել են ՀՀ ում գործող կոմերցիոն բանկի և դեֆոլտի հավանականության մոդելի ԱՄՀ ֆինանսական կայունության ցուցանիշների չաշխատող վարկերի մակարդակի հետ փոխկապակցվածությունը և մակարդակը: Աղյուսակ 4-ում և աղյուսակ5-ում ներկայացված է պարզագույն գծային ռեգրեսիոն մոդելի միջոցով հաշվարկված մոդելը, որտեղ անկախ փոփոխական է հանդիսանում բանկի համապատասխանաբար 0 և 1–90 ժամկետանց կատեգորիաների վարկերի դեֆոլտի հավանականությունը, իսկ կախյալ փոփոխականը չաշխատող վարկերի և դեբիտորական պարտքերի 3-րդ և 7-րդ բացասական լագերով արժեքն է: Հաշվարկների համար օգտագործվել են 2008թ.-ի հունվարից մինչև 2018թ.-ի հունիսը ընկած ժամանակահատվածի ամսական տվյալները:

Աղյուսակ 4. *Դեֆոլտի հավանականության և չաշխատող վարկերի կապը՝0 ժամկետանց օրեր ունեցող վարկերի համար*

```
Time series regression with "ts" data:
Start = 2008(5), End = 2019(1)
Call:
dynlm(formula = L(PDGEN) ~ L(NPL, 4), data = tsd)
```

Residuals:
Min 1Q Median 3Q Max
-1.60866 -0.36231 -0.04832 0.37318 1.77311

Coefficients:
Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept) -0.39833 0.15724 -2.533 0.0125 *
L(NPL, 4) 0.29667 0.02346 12.646 <2e-16 ***

Signif.codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 0.5354 on 127 degrees of freedom
Multiple R-squared: 0.5574, Adjusted R-squared: 0.5539
F-statistic: 159.9 on 1 and 127 DF, p-value: < 2.2e-16

Աղբյուր՝ *հեղինակի հաշվարկները. ԱՄՀ Ֆինանսական Կայունության գործակիցների [20] և ՀՀ բանկում հաշվարկված դեֆոլտի հավանականության միջև կապը*[2]։

Այսպիսով՝ 1 տարվա ընթացքում դեֆոլտի հավանականությունը 0 ժամկետանց և 1-90 օր ժամկետանց վարկերի համար հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևերով՝

$$PD_{0,t,1Y} = -0.39833 + 0.29667 * NPL_t \quad (13)$$

Որտեղ $PD_{0,t,1Y}$ – 0 ժամկետանց կատեգորիային վարկերի t – եռամսյակից սկսած 1 տարվա ընթացքում դեֆոլտում հայտնվելու հավանականությունն է:

NPL_t- t – եռամսյակին չաշխատող վարկերի կշիռն է ընդհանուր վարկերի մեջ:

Այսպիսով՝ 1 տարվա ընթացքում դեֆոլտի հավանականությունը 0 ժամկետանց և 1-90 օր ժամկետանց վարկերի համար հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևերով՝

$$PD_{1-90,t,1Y} = 24.99927 + 0.30769 * NPL_t \quad (14)$$

---

[2] Հեղինակին հասանելի են ՀՀ բանկերի կողմից առաջարկված մեթոդաբանությամբ հաշվարկված պատմական դեֆոլտի հավանականության տվյալներ, սակայն գաղտնիության նկատառումներով դրանց հրապարակումը հնարավոր չէ: Այնուամենայնիվ, հնարավոր է հրապարակել դեֆոլտի հավանականության պատմական տվյալների և այլ տնտեսական ցուցանիշների հետ կապը:

որտեղ $PD_{0,t,1Y}$ – 1-90 օր ժամկետանց կատեգորիայի վարկերի t – եռամսյակից սկսած 1 տարվա ընթացքում դեֆոլտում հայտնվելու հավանականությունն է:

Աղյուսակ 5. *Դեֆոլտի հավանականության և չաշխատող վարկերի կապը՝ 1-90 ժամկետանց օրեր ունեցող վարկերի համար:*

```
Time series regression with "ts" data:
Start = 2008(8), End = 2019(1)

Call:
dynlm(formula = L(PDOVERDUE) ~ L(NPL, 7), data = tsd)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-1.19651 -0.39167 -0.01042  0.43073  1.33756

Coefficients:
EstimateStd. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept) 24.99927    0.17060   146.5   <2e-16 ***
L(NPL, 7)    0.30769    0.02544    12.1   <2e-16 ***
---
Signif. codes:  0 ‘***’ 0.001 ‘**’ 0.01 ‘*’ 0.05 ‘.’ 0.1 ‘ ’ 1

Residual standard error: 0.5805 on 124 degrees of freedom
Multiple  R-squared:  0.5412,    Adjusted R-squared:  0.5375
F-statistic: 146.3 on 1 and 124 DF,  p-value: < 2.2e-16
```

Աղբյուր՝ *հեղինակի հաշվարկները: ԱՄՀ Ֆինանսական Կայունության գործակիցների[20] և ՀՀ բանկում հաշվարկված դեֆոլտի հավանականության միջև կապը:*

NPL_t- t –ն եռամսյակին չաշխատող վարկերի կշիռն է ընդհանուր վարկերի մեջ:

Համաձայն մեթոդաբանական հենքի՝ հնարավոր է հաշվարկել 1 տարվա ընթացքում դեֆոլտի հավանականությունը: Հաջորդ քայլը ամբողջ վարկերի ամբողջ կյանքի ընթացքում դեֆոլտի հավանականության հաշվարկն է, որը կատարվում է հետևյալ բանաձևի օգնությամբ՝

$$PD_{t,LT} = 1 - (1 - PD_{t,1Y})^T \quad (15)$$

որտեղ $PD_{t,1Y}$ – վարկերի t–եռամսյակից սկսած 1 տարվա ընթացքում դեֆոլտում հայտնվելու հավանականությունն է: $PD_{t,LT}$ – վարկերի t–

եռամսյակից սկսած մինչև մարվելը դեֆոլտում հայտնվելու հավանականությունն է: Իսկ T-տարիների քանակն է (1,3,8)[21], որը հաշվարկվում է՝ ելնելով ՀՀ բանկային համակարգի վարկերի ժամկետայնությունից:

4. Հնարավոր կորուստների պահուստի կառուցման **չորրորդ քայլը** դեֆոլտի հավանականության պատմական տվյալների հիման վրա ապագայի սպասումներով դեֆոլտի հավանականության գնահատումն է: Բանկերի ակտիվների որակը և դեֆոլտի հավանականությունը մեծապես կախված են ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին մակրոտնտեսական գործոններից: Այդ պատճառով ընտրվել է երեք հիմնական գործոն, որոնց միջոցով ճշգրտվում է դեֆոլտի հավանականությունը: ՀՆԱ-ի աճը, ԱՄՆ դոլարի փոխարժեքի փոփոխությունը՝ որպես արտաքին գլխավոր գործոն, և վարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության ճեղքը: Որպես դեֆոլտի հավանականության մոտարկված ցուցանիշ օգտագործվել է ԱՄՀ հրապարակած ՀՀ-ում Չաշխատող Վարկերի հարաբերակցությունը ընդհանուր վարկերին:

Աղյուսակ 6. *Չաշխատող վարկերի գործակցի և մակրոտնտեսական պարամետրերի մոդելային կապը (logistic regression model):*

```
Time series regression with “ts” data:
Start = 2007(1), End = 2017(3)

Call: dynlm(formula = LOGODDSNPL ~ L(DCRGDPGAP, -5) +
L(DYEARLYGDPCHANGE,
   0) + L(LNUSDAMDCHANGE, -1), data = dat)

Residuals:
Min       1Q   Median      3Q      Max
-0.56884 -0.15387  0.01041  0.13955  0.45525

Coefficients:
                    Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)           -14.583      1.624  -8.978 4.94e-11 ***
L(DCRGDPGAP, -5)       -2.695      1.241  -2.172    0.036 *
L(DYEARLYGDPCHANGE, 0)  -7.213      1.568  -4.600 4.38e-05 ***
L(LNUSDAMDCHANGE, -1)   1.978      0.270   7.325 7.71e-09 ***
---
Signif.codes:  0 ‘***’ 0.001 ‘**’ 0.01 ‘*’ 0.05 ‘.’ 0.1 ‘ ’ 1

Residual standard error: 0.2202 on 39 degrees of freedom
Multiple R-squared: 0.7507,   Adjusted R-squared: 0.7315
F-statistic: 39.14 on 3 and 39 DF,  p-value: 7.644e-12
```

```
>summary(LNUSDAMDCHANGE)
Min.  1st Qu.Median    Mean 3rd Qu.    Max.
  5.711   5.908   6.010   6.003   6.171   6.192
>summary(DCRGDPGAP)
Min.1st Qu.Median       Mean    3rd Qu.       Max.
-0.0796773 -0.0221358  0.0038864 -0.0009891  0.0217247  0.0604967
>summary(DYEARLYGDPCHANGE)
Min.1st Qu.Median      Mean   3rd Qu.      Max.
-0.078519  0.009128  0.017775  0.017363  0.026186  0.066063
```

Աղբյուր՝ *հեղինակի հաշվարկները՝ հիմնված ԱՄՀ Ֆինանսական Կայունության գործակիցների [22] և ՀՀ բանկում հաշվարկված դեֆոլտի հավանականության միջև:*

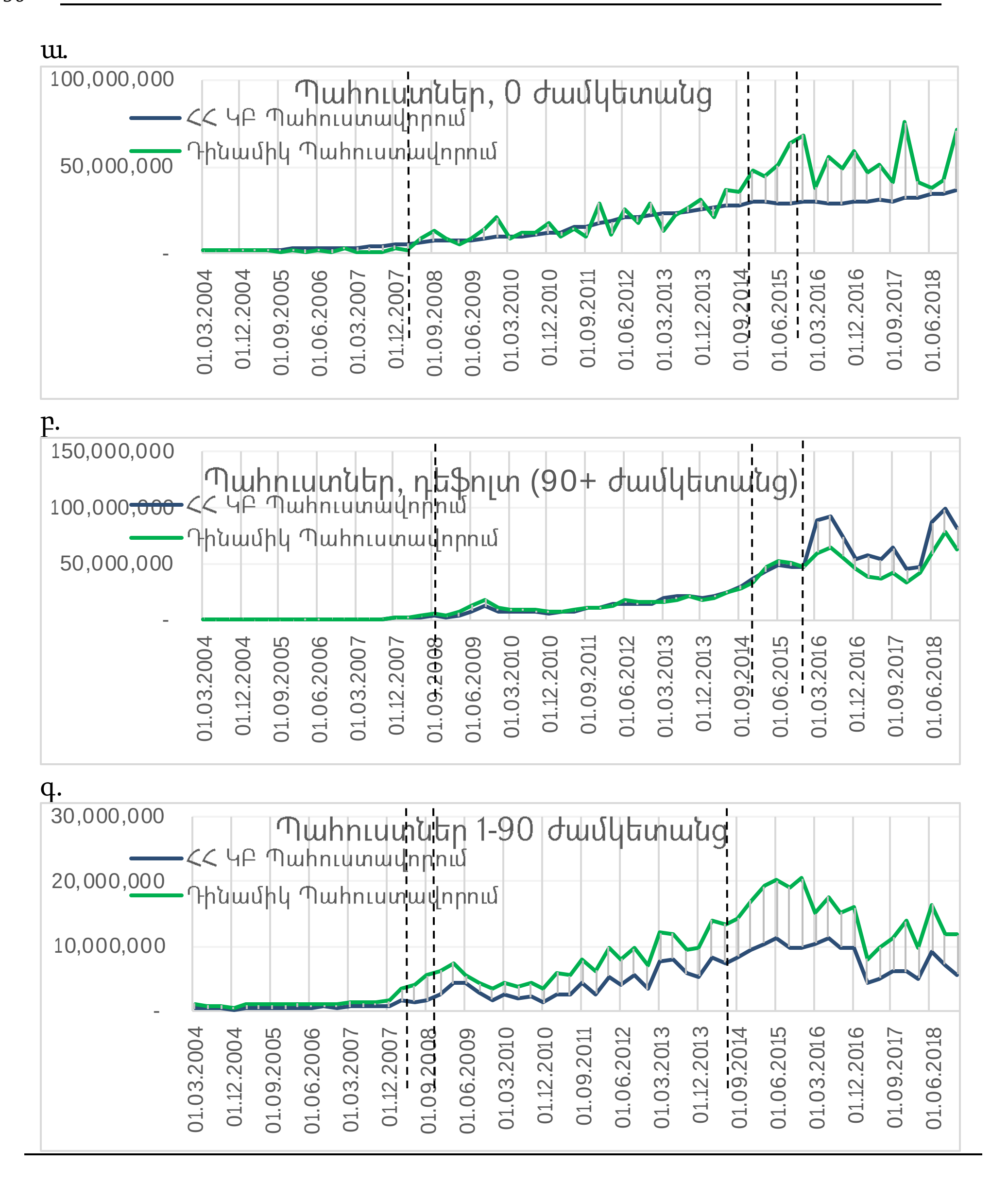
Մոդելի արդյունքները համապատասխանում են սպասելիքներին: ՀՆԱ-ի աճի հետ մեկտեղ նաև լավանում է վարկային պորտֆելների որակը, իսկ ԱՄՆ դոլարի աճի հետ վարկերի որակը նվազում է: Վարկեր/ՀՆԱ ճեղքի գործակիցը նույնպես համապատասխանում է սպասելիքներին, քանի որ ճեղքի խորացումը կապվում է վարկերի որակի փատացման հետ, ինչպես նշված է Բազելյան կոմիտեի[23, 24] և Բորիոյի [25] վերլուծություններում: Հաշվարկված մոդելով գնահատված չաշխատող վարկերի գործակցի ($\widehat{NPL_t}$) և փաստացի չաշխատող վարկերի գործակցի (NPL_t) հարաբերակցության արդյունքում ստացվում է մակրոտնտեսական գործոնների ճշգրտման գործակիցը ամեն եռամսյակի համար՝

$$Macro\ Adj\ Factor_t = \frac{\widehat{NPL_t}}{NPL_t} \qquad (16):$$

Ստացվածգործակցովճշգրտվումէյուրաքանչյուրփուլիվարկերիփմբիդեֆոլտիհավանականությանգործ0ակիցը:Վերջնականստացվածգործակիցըկիրառվում է բանաձև 4.18-ում մակրոտնտեսական գործոններով ճշգրտված հնարավոր կորուստների պահուստը հաշվարկելու համար: Ստացված տվյալներով գնահատվել է 2004–2018թթ.-երի հնարավոր կորուստների պահուստը երեք փուլերի համար և համամատվել ԿԲ-ի մեթոդաբանությամբ հաշվարկված պահուստների հետ:

Դինամիկ պահուստավորման և ՀՀ ԿԲ-ի պահուստների համեմատություն

Գծապատկեր 4. *ՀՀ բանկային համակարգում դինամիկ պահուստավորման և ՀՀ ԿԲ պահուստավորման համեմատություն*

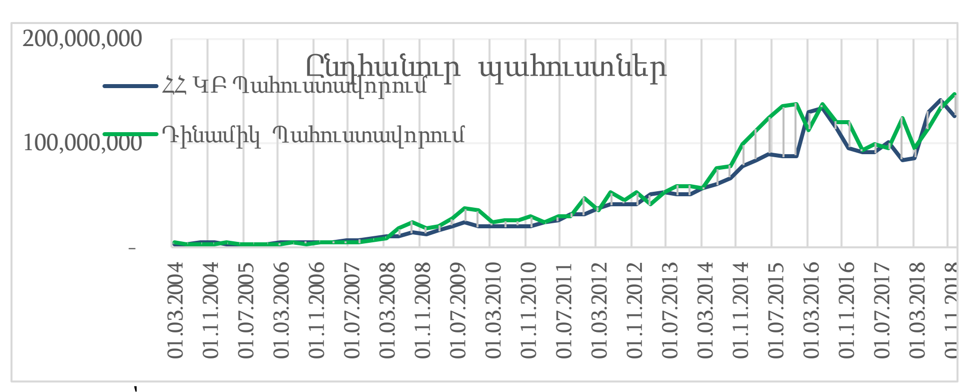
Աղբյուր *՝ հեղինակի հաշվարկներ:*

Այսպիսով, հաշվի առնելով տվյալների հասանելիության սահմանափակումները և մոտարկումները, այնուամենայնիվ հնարավոր է էական եզրակացություն անել: Դինամիկ պահուստավորման մոտեցման կիրառման պարագայում բանկային համակարգում հնարավոր կլինի կուտակել առավել մեծ ծավալով պահուստներ մինչճգնաժամային ժամանակահատվածում: Այս մոտեցման միջոցով հնարավոր է ավելի

հստակ և հիմնավորված տարբալուծել հնարավոր կորուստները, վեր-լուծել կորուստների փոփոխությունն ու ազդել դրանց վրա, ինչը իր հերթին համապատասխանում է ՖՀՄՍ 9 ստանդարտի նպատակներին:

Դինամիկ պահուստավորման մոդելը նաև հաստատում է ՀՀ բան-կային համակարգում ակտիվների որակի էական նվազման փաստը: Գծապատկեր 4ա-ից հստակ երևում է, որ դինամիկ պահուստավորման մոդելը օգնում է բանկային համակարգում կուտակել պահուստներ մինչև ճգնաժամային դրվագների ի հայտ գալը: Ըստ դինամիկ պահուստավոր-ման մոդելի՝ ՀՀ բանկային համակարգում 2008թ.-ի 2-րդ և 3-րդ եռամ-սյակների դրությամբ կլիներ կուտակած 33.5% և 75.5% ավել պահուստ՝ ՀՀ ԿԲ պահուստավորման համեմատ: Հատկանշական է, որ 2015թ.-ի ֆինանսական ճգնաժամի արդյունքում վարկերը հայտնվել են դեֆոլտում 2016թ.-ին (տե՛ս գծապատկեր 4բ): Դինամիկ պահուստավորման, հնարա-վոր կորուստների պահուստները հնարավորություն կստեղծեին կուտա-կել պահուստներ մինչև 2014թ.-ի վերջը և կուտակել պահուստներ ժամ-կետանցներ չունեցող առաջին փուլի վարկերի համար, որոնք արդյուն-քում հայտնվել են դեֆոլտում հաջորդ տարվա ընթացքում:

Գծապատկեր 5. *ՀՀ բանկային համակարգում դինամիկ պահուստի հաշվարկ*

Աղբյուր՝ *հեղինակի հաշվարկներ:*

Ինչպես երևում է գծապատկեր 5-ից, դինամիկ պահուստավորման կիրառումը ընդհանուր բանկային համակարգի համար թույլ կտա հնարավոր կորուստների բացասական ազդեցությունը նվազեցնելու համար ստեղծել պահուստներ առավել բարենպաստ պայմաններում, երբ տնտեսությունը բումի մեջ է, և օգտագործել կուտակված պահուստներ ճգնաժամային իրավիճակներից դուրս գալու համար:

Եզրակացություն

Այս հետազոտությունը արդյունքները ցույց են տալիս, որ դինամիկ պահուստավորման ստանդարտները կարող են նվազեցնել ֆինանսական կարգավորման պրոցիկլիկայնությունը որոշակի մակարդակով: Հնարավոր կորուստների պահուստը արդյունավետ միջոց կարող է հանդիսանալ ակտիվների հաշվեկշռային արժեքի աճը կանխելու համար: Երբ ֆինանսական աճի՝ վարկային պորտֆելների ընդլայնման ցիկլի ընթացքում ակտիվները ավելանում են առանց համապատասխան տնտեսական զարգացման, պահուստների գնահատման այս մեթոդը հնարավորություն է ստեղծում ճշգրիտ գնահատել ակտիվների իրական արժեքը՝ թույլ չտալով ապագա շահույթների անիրատեսական չափերի կանխատեսում և ընթացիկ ժամանակաշրջանի շահույթի հաշվարկ՝ հաշվի առնելով ապագա հնարավոր կորուստները: Մոդելի առավելությունն այն է, որ առաջարկվող պահուստների կիրառությունների սահմանափակում դրամաշրջանառությունը և ճշգրտում է պահուստները, կապիտալի, շահույթի և ակտիվների մակարդակը միայն հաշվապահական և ռիսկերի գնահատման նպատակներով:

Առաջարկվել է դինամիկ պահուստավորման մեթոդաբանություն, որն ունի հետևյալ առավելությունները. հնարավոր կորուստների պահուստները կուտակվում են տնտեսական վերընթացի ժամանակ և օգտագործվում վարընթաց ցիկլի ժամանակ՝ նվազեցնելով հակացիկլայնությունը, պարզ է և կիրառության տեսանկյունից չի ենթադրում գործառնական էական ծախսեր, համապատասխանում է ֆինանսական հաշվետվությունների միջազգային ստանդարտներին և կազատի բանկերին երկակի հաշվառման վարման անհրաժեշտությունից:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. *Borio, C., Furfine C. and Lowe P.* Procyclicality of the financial system and financial stability: Issues and policy options in – Marrying the macro- and micro-prudential dimensions of financial stability. BIS Papers, 2001, March, № 1. PP. 1–57.
2. *Saurina J. and Trucharte C.* The countercyclical provisions of the Banco de España (2000–2016). Bank of Spain. 2017.
3. Ըստ ՖՀՄՍ 9-ի՝ ֆինանսական ակտիվները դասակարգվում են ըստ փուլերի, որը հիմնված է վարկային ռիսկի չափի վրա: Ifrs.org. IFRS 9 Financial Instruments 24 Jul 2014.Available at: https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financial-instruments/ [Accessed 21 Jan. 2019].
4. *Valverde S. and Rodriguez-Fernandez F.* Do Banks Game on Dynamic Provisioning? // Journal of Financial Management, Markets and Institutions, 2018, 06(01). PP. 1–22.
5. Ըստ ՖՀՄՍ 9-ի՝ ֆինանսական ակտիվները դասակարգվում են ըստ փուլերի, որը հիմնված է վարկային ռիսկի չափի վրա: Ifrs.org. IFRS 9 Financial Instruments 24 Jul

2014.Available at: https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financial-instruments/ [Accessed 21 Jan. 2019].
6. BIS, Basel Committee on Banking Supervision, 2016. Guidelines Prudential treatment of problem assets – definitions of non-performing exposures and forbearance Consultative Document, Issued for comment by 15 July 2016. PP. 1–38.
7. BIS, 2017. Basel III: Finalising post-crisis reforms". Basel Committee on Banking Supervision, December 2017. PP. 1–158.
8. Ըստ ՖՀՄՍ 9-ի՝ ֆինանսական ակտիվները դասակարգվում են ըստ փուլերի, որը հիմնված է վարկային ռիսկի չափի վրա: Ifrs.org. IFRS 9 Financial Instruments 24 Jul 2014.Available at: https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financial-instruments/ [Accessed 21 Jan. 2019].
9. *Flores J.A.E., Basualdo T.L. and Sordo A.R.Q.* Regulatory use of system-wide estimations of pd, lgd and ead. BIS, Financial Stability Institute, 2010. PP. 1–68.
10. Moody's, Annual Default Study: Corporate Default and Recovery Rates, 1920–2017, Moody's 2018.
11. *Altman E.* 1968. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy // Journal of Finance, September 1968, PP. 589–609.
12. *Merton R.C.* An Intertemporal Capital Asset Pricing Model // Journal of the Econometric Society, 41(5),1973. PP. 867–887.
13. *Crosbie P. and Bohn J.*, 2003. Modeling Default Risk, Moody's KMV White Paper, (San Francisco: Moody's Investor Service) December 18. PP. 1–31.
14. *Flores J.A.E., Basualdo T.L. and Sordo A.R. Q.* Regulatory use of system-wide estimations of pd, lgd and ead. BIS, Financial Stability Institute,2010. PP. 1–68.
15. BIS, Basel Committee on Banking Supervision, 2016. Guidelines Prudential treatment of problem assets – definitions of non-performing exposures and forbearance. Consultative Document, Issued for comment by 15 July 2016. PP. 1–38.
16. BIS, 2017. Basel III: Finalising post-crisis reforms. Basel Committee on Banking Supervision, December 2017. PP. 1–158.
17. ՀՀ ԿԲ, «Բանկերի գործունեության կարգավորումը, բանկային գործունեության հիմնական տնտեսական նորմատիվները» Կանոնակարգ 2: 2007 թ. N 39-Ն:
18. ՀՀ ԿԲ, Պարբերականներ, «ՀՀ ԿԲ տարեկան վիճակագրական տեղեկագիր», 2004–2015:
19. ՀՀ բանկերի ֆինանսական հաշվետվություններ, 2015–2018:
20. IMF Financial Soundness Indicators FSI, http://data.imf.org/?sk=51B096FA-2CD2-40C2-8D09-0699CC1764DA
21. ՀՀ բանկերի ֆինանսական հաշվետվություններ, 2015–2018:
22. IMF Financial Soundness Indicators FSI, http://data.imf.org/?sk=51B096FA-2CD2-40C2-8D09-0699CC1764DA
23. BIS, Basel Committee on Banking Supervision, 2016. Guidelines Prudential treatment of problem assets – definitions of non-performing exposures and forbearance: Consultative Document, Issued for comment by 15 July 2016. PP. 1–38.
24. BIS, 2017. Basel III: Finalising post-crisis reforms. Basel Committee on Banking Supervision, December 2017.PP. 1–158.
25. *Borio, C., Furfine C. and Lowe P.* Procyclicality of the financial system and financial stability: Issues and policy options in – Marrying the macro- and micro-prudential dimensions of financial stability. BIS Papers, 2001 March,№ 1. PP. 1–57.

МАКРОПРУДЕНЦИАЛЬНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ПО ЧАСТИ АКТИВОВ И КАПИТАЛА: ДИНАМИЧЕСКОЕ РЕЗЕРВИРОВАНИЕ И ПРОЦИКЛИЧНОСТЬ В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ РА

Р.Л. Гаспарян

АННОТАЦИЯ

Снижение процикличности является одной из основных задач реформы финансовой архитектуры. Динамическое резервирование возможных потерь по финансовым активам является эффективным макропруденциальным инструментом по части активов и капитала, что дает возможность снизить существущий риск процикличности в банковской системе РА.

Ключевые слова: банк, резерв, дефолт, риск, финансовая стабильность.

ASSET AND CAPITAL SIDE MACROPRUDENTIAL TOOLS: DYNAMIC PROVISIONING AND PROCYCLICALITY INTHE BANKING SYSTEM OF RA

R. Gasparyan

ABSTRACT

The decrease of procyclicity is one of the main challanges of the reform in the financial arhitechture. Dynamic provisioning for the expected credit losses of financial assets is an efficient asset and capital side macroprudentialtool that gives an opportunity to decrease the existing risk of procyclicity in the banking systemof RA.

Key words: bank, reserve, default, risk, financial stability.

ՄԻՋՄՈՒՆԻՑԻՊԱԼ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳԵՐԸ

Տ.Ա. Հակոբյան

УДК 352

Поступила: 25.02.2019г.
Сдана на рецензию: 26.02.2019г.
Подписана к печати: 23.03.2019г.

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարան
tatevhakobyan04@gmail.com

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Միջմունիցիպալ համագործակցության իրականացման եղանակի վրա հիմնականում ազդում են մի շարք գործոններ՝ համագործակցության նպատակը, տվյալ երկրին ու տարածաշրջանին բնորոշ առանձնահատկությունները՝ պետական կառավարման համակարգը, մունիցիպալիտետների համագործակցությունը կարգավորող և խթանող օրենսդրությունը: Կախված այդ գործոններից՝ ձևավորվել են միջմունիցիպալ համագործակցության տարբեր կառուցակարգերը, որոնց բնորոշ առանձնահատկություններն ու համեմատական վերլուծությունը ներկայացված են այս հոդվածում:

Հիմնաբառեր՝ տեղական ինքնակառավարում, մունիցիպալիտետ, պետական կարգավորում, միջմունիցիպալ համագործակցություն, ֆորմալ և ոչ ֆորմալ համագործակցություն, միջմունիցիպալ մարմին:

Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ տարբեր երկրներում մունիցիպալիտետների համագործակցությունն ունի միայն տվյալ երկրին բնորոշ առանձնահատկություններ, սակայն, ընդհանրացնելով, կարող ենք առանձնացնել դասակարգման հիմնական չափանիշներն ու մունիցիպալիտետների համագործակցության տեսակներն ու ենթատեսակները, որոնք ներկայացված են Աղյուսակ 1-ում:

Աղյուսակ 1. *Միջմունիցիպալ համագործակցության հիմնական ձևերը:*

Դասակարգման չափանիշ	Միջմունիցիպալ համագործակցության ձևեր	Բնորոշ գծեր
	ինտեգրվածության բարձր մակարդակ ունեցող	կայունության և պետական

<table>
<tr><td rowspan="3">Ըստ ինտեգրվածության մակարդակի</td><td colspan="3"></td><td>կարգավորման բարձր մակարդակ</td></tr>
<tr><td colspan="3">ինտեգրվածության ցածր մակարդակ ունեցող</td><td>ճկունության և մունիցիպալիտետների ինքնուրույնության բարձր մակարդակ</td></tr>
<tr><td colspan="3">ինտեգրվածության միջին մակարդակ ունեցող</td><td>կայունություն և ճկունություն</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Ըստ նպատակների քանակի</td><td colspan="3">Մեկ նպատակ ունեցող</td><td>Մեկ նպատակի վրա կենտրոնացում</td></tr>
<tr><td colspan="3">Երկու և ավելի նպատակ ունեցող</td><td>Փոխկապակցված խնդիրների լուծում</td></tr>
<tr><td rowspan="4">Ըստ բարդության</td><td colspan="3">Ոչ ֆորմալ</td><td>Կարճաժամկետ խնդիրների լուծման ճկուն, բայց ոչ կայուն տարբերակ</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Ֆորմալ</td><td rowspan="2">Պայմանագիր</td><td>Պետական-պետական</td><td>Լիազորությունների կատարում համատեղ ուժերով</td></tr>
<tr><td>Պետական-մասնավոր</td><td>Հանրային ծառայությունների մատուցման մասնագիտական բարձր մակարդակ</td></tr>
<tr><td colspan="2">Միջմունիցիպալ մարմնի ստեղծում</td><td>Կայունություն մունիցիպալիտետների հիմնական երկարաժամկետ լիազորությունների կատարման գործում</td></tr>
</table>

Աղբյուրը՝ *կազմված է հեղինակի կողմից:*

Բարձր ինտեգրվածության մակարդակ ունեցող միավորումների ստեղծման նախաձեռնողը հիմնականում կենտրոնական իշխանությունն է, որն օգտվում է միջմունիցիպալ համագործակցության պարտադիր սկզբունքից: Այն դեպքում, երբ մունիցիպալիտետներն ի վիճակի չեն լինում կատարել պատվիրակված լիազորությունները և միևնույն ժամանակ չեն օգտագործում համագործակցության հնարավորությունը, նրանց

համագործակցության վերաբերյալ որոշումը ընդունվում է կենտրոնական իշխանությունների կողմից՝ օրենքով իրենց վերապահված իրավունքով: Կենտրոնական իշխանությունների նախաձեռնությամբ ձևավորված միջմունիցիպալ կազմավորումներն ունենում են ինտեգրվածության բարձր մակարդակ և նմանվում են տեղական ինքնակառավարման երկրորդ մակարդակի: Դրանք ունեն իրավական կարգավիճակ, ինչպես նաև բազմանպատակ լիազորություններ՝ ռազմավարական հարցերի լուծման համար: Ունեն ամուր քաղաքական կառուցվածք, ֆինանսական կայություն, նույնիսկ որոշումների ընդունման և սեփական հարկահավաքման իրավունք [1]: Իրենց իրավասության տակ ունենալով բավական մեծ լիազորություններ և ռեսուրսներ՝ այս մարմինները անդամ մունիցիպալիտետների վերաբերյալ որոշումներ են ընդունում: Արդյունքում սահմանափակվում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների ինքնավարությունը, բայց միևնույն ժամանակ ապահովվում է կառուցվածքային և ֆինանսական կայունություն կոնկրետ հարցերի լուծման համար: Այսպիսի միջմունիցիպալ մարմիններ ձևավորվել են Ֆրանսիայում, որտեղ 1966թ. պետության նախաձեռնությամբ ձևավորվեցին սեփական հարկահավաքմամբ քաղաքային միությունները: Ոլորտը կարգավորող հիմնական օրենքը Շևենմանի օրենքն [2] է՝ ընդունված 1999թ.-ին: Այս օրենքով քաղաքային միություններին ավելացան ագլոմերացիոն միությունները, որոնց հիմնական նպատակը ռազմավարական կարևոր խնդիրների լուծումն է, օրինակ, մունիցիպալիտետների տնտեսական և տարածքային զարգացումը, բնակելի միջավայրի սոցիալական հավասարակշռությունն ու քաղաքների զարգացման քաղաքականությունը: Պարզ է, որ այսպիսի միությունների կազմում ընդգրկվում են հիմնականում քաղաքային մունիցիպալիտետները, որոնք ունեն բավարար ռեսուրսներ ռազմավարական խնդիրների լուծման և հարկահավաքման կազմակերպման համար:

Երկրորդ մոդելի հիմքում համագործակցության կամավոր սկզբունքն է, երբ համագործակցության վերաբերյալ որոշում ընդունելիս մունիցիպալիտետներն ազատ են, ինքնավար և ճկուն: Մունիցիպալիտետների կամավոր համագործակցության արդյունքում ձևավորվում է տարածքային մարմին՝ առանց մշտական, անկախ ինստիտուցիոնալ կարգավիճակի [3]: Այս դեպքում մունիցիպալիտետների համագործակցության համար ստեղծվում է անհրաժեշտ օրենսդրական դաշտը, որը թույլ է տալիս մունիցիպալիտետներին ինքնուրույն որոշում կայացնել կամավոր համագործակցության վերաբերյալ և իրականացնել այն: Ի տարբերություն առաջին մոդելի՝ այստեղ պահպանվում է ճկունությունն

ու մունիցիպալիտետների ինքնավարությունը, սակայն ցածր է կայունության մակարդակն ու նպատակներին հասնելու երաշխիքը:

Երկրների մեծ մասում գործում է միջմունիցիպալ համագործակցության երրորդ մոդելը, որն ունի առաջինի կայունությունն ու երկրորդի ճկունությունը: Այս դեպքում համատեղում են ձևական և ոչ ձևական, ինտեգրված և ճկուն համագործակցության տարրերը՝ ապահովելու համար մի կողմից կայունությունը, իսկ մյուս կողմից՝ ճկունությունը:

Հաջորդ չափանիշը համագործակցության նպատակների քանակն է, ըստ որի մունիցիպալիտետները կարող են համագործակցել մեկ նպատակի կամ երկու և ավելի նպատակների հասնելու նպատակով. ընդ որում, գնալով աճում են բազմանպատակ համագործակցությունների թիվը: Իսպանիայում պատմականորեն ձևավորվել են մեկ նպատակ ունեցող մարմիններ, բայց 1980-ականներից սկսած բազմանպատակ համագործակցությունների քանակը արագ աճեց և 2005 թվականին հավասարվեց միանպատակ համագործակցող մարմիններին [4]: Հաշվի առնելով, որ կան մունիցիպալիտետների կողմից մատուցվող ծառայություններ, որոնք սերտ կապված են միմյանց հետ, օրինակ՝ տարեց մարդկանց և հաշմանդամների օգնությունը, հրշեջ և շտապ օգնության ծառայությունը՝ պարզ է դառնում, որ ավելի արդյունավետ է մեկ համագործակցության շրջանակներում ներառել մեկից ավելի նպատակ և խուսափել նոր համագործակցության համար անհրաժեշտ ծախսերից:

Դասակարգման հաջորդ չափանիշը համագործակցության նպատակի բարդությունն է, որից էլ կախված միջմունիցիպալ համագործակցությունը կարող է լինել ոչ ֆորմալ և հիմքում ունենալ պարզ համաձայնություն կամ էլ լինել ամբողջովին կարգավորված և նույնիսկ ընդգրկել միջմունիցիպալ համագործակցության իրականացման համար ձևավորված մարմիններ: Համագործակցության այս երկու տարբերակները միասին են կիրառվում. համաձայնությունը՝ պարզ և կարճաժամկետ խնդիրների լուծման, իսկ ֆորմալ տարբերակը՝ մշտական ծառայությունների մատուցման համար:

Մունիցիպալիտետները թեթև հարցերի լուծման համար ձեռքսեղմամբ են գալիս համաձայնության: Սա համագործակցության ոչ ձևական տարբերակն է: Այն չի պահանջում իրավական հիմք, քանի որ չի ենթադրում պարտադիր իրավական որոշում [5, 6]:

Այն դեպքում, երբ մունիցիպալիտետները պետք է միասին լուծեն ավելի բարդ և կարևոր հարցեր, ինչպիսիք են բնակիչներին հիմնական ծառայությունների մատուցումը, համագործակցությունը պետք է ունենա

կարգավորվածության բարձր մակարդակ: Ձևական համագործակցությունն իր հերթին կարող է հիմքում ունենալ պայմանագրային համաձայնությունը կամ միջմունիցիպալ մարմնի ստեղծումը:

Պայմանագրային համագործակցության հիմքում մունիցիպալիտետների միջև կնքված պայմանագիրն է, որը կարող է լինել ծառայության համատեղ մատուցման կամ ծառայության փոխանցման վերաբերյալ: Համատեղ համաձայնության դեպքում համայնքները միասին են աշխատում խնդրի լուծման համար, իսկ երկրորդ դեպքում համայքների միջև կնքված պայմանագրով մի մունիցիպալիտետ որոշակի վճարի դիմաց փոխանցում է որևէ ծառայության մատուցումը մեկ այն մունիցիպալիտետի: Վերջին տարբերակը գործում է նաև Հայաստանում: 2006 թվականի հունվարի 1-ից [7] գույքահարկի, իսկ 2009 թվականի հունվարի 1-ից [8] հողի հարկի բազաների վարումն անցավ տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, իսկ մի շարք գյուղական համայնքներ չունեին ռեսուրսներ այդ աշխատանքները կատարելու համար: Արդյունքում ձևավորվեցին միջհամայնքային կառույցները: Որպես միջհամայնքային կառույց հանդես է գալիս մի համայնք, որը պայմանագրի հիման վրա իրականացնում է մյուս համայնքների հարկերի բազաների վարումը: Սա բավական արդյունավետ է հատկապես գյուղական փոքր մունիցիպալիտետների համար, որոնք չունեն բավարար ֆինանսական, տեխնիկական, մասնագիտական ռեսուրսներ աշխատանքները իրականացնելու համար և կարող են դա փոխանցել այլ մունիցիպալիտետի:

Տարբերում ենք պայմանագրային համագործակցության պետական-պետական և պետական-մասնավոր ձևերը: Առաջինի դեպքում մի քաղաքապետարան գնում է ծառայությունը հարևանից կամ ներգրավված անդամների միջև տեղի է ունենում ծառայությունների փոխանակում՝ ըստ համաձայնության: Պատմականորեն ուժեղ և ինքնուրույն մունիցիպալիտետներ ունեցող երկրներում տարածված են հատուկ նշանակության մունիցիպալիտետները, որոնք ծառայություններ են մատուցում մեծ մեգապոլիսներին կամ մի քանի մունիցիպալիտետների միաժամանակ: Օրինակ, ԱՄՆ-ում մունիցիպալիտետների մեկ երրորդը հատուկ մունիցիպալիտետներ են կամ դպրոցական մունիցիպալիտետներ, որոնք ապահովում են կրթությունը, տրանսպորտը, ջրային ռեսուրսների և թափոնների կառավարումը, տնտեսական զարգացումն ու այլ ծառայություններ [9]: Արդյունքում այդ մունիցիպալիտետներից յուրաքանչյուրը մասնագիտանում է որևէ կոնկրետ ծառայության մատուցման գործում և ապահովում է մատուցվող ծառայությունների որակական հավասարությունը բոլորի համար:

Պետական-մասնավոր համագործակցության դեպքում պայմանագիրը կարգավորում է տեղական մարմինների կողմից մատուցվող հանրային ծառայությունների աութսորսինգ մասնավոր ընկերություններին:

Այսպիսով պարզ է դառնում, որ այն երկրները, որտեղ գործում է պետական կառավարման արդիականացված ձևը, անցում են կատարում համագործակցության ավելի թեթև, քիչ ինտեգրված եղանակներին: Պայմանագրային համաձայնության դեպքում մունիցիպալիտետները խուսափում են կազմակերպության ստեղծելու և դրա գործունեությունը ապահովելու համար կատարվող մի շարք ծախսերից: Տնտեսական արդյունավետություն ստացվում է նաև հանրային ծառայությունների աութսորսինգից մասնավոր հատվածին: Տեղական մարմինները կարող են ակնկալել օգուտներ այդպիսի համագործակցությունից, եթե համատեղեն իրենց ջանքերը և կարողանան բանակցել մասնավոր հատվածի հետ: Հիմնականում այդպիսի համագործակցությունը իրականացվում է մեծածավալ արտադրության ոլորտներում, որտեղ արդյունավետությունը բարձր է:

Չնայած նրան, որ միջմունիցիպալ մարմնի ստեղծումը հիմնականում բնորոշ է բարձր ինտեգրվածության մակարդակ ունեցող համագործակցությանը, որը կարգավորվում է կենտրոնական իշխանության կողմից, մունիցիպալիտետները ինքնուրույն նախաձեռնում են միջմունիցիպալիտետային մարմնի ստեղծումը, երբ խոսքը վերաբերում է մունիցիպալիտետների կողմից մատուցվող մշտական ծառայություններին, ինչպիսիք են թափոնների վերացումը, հրշեջ ծառայությունը, շրջակա միջավայրի պահպանությունը: Այս դեպքում ֆունկցիոնալ մարմնի ստեղծումն ապահովում է բարձր կայունություն երկարաժամկետ համագործակցության համար:

Ամփոփելով՝ կարող ենք նշել, որ ժամանակի պահանջով մունիցիպալիտետների միջև համագործակցության գործընթացը դառնում է ավելի ճկուն, ինչը պարտադիր է արագ արձագանքելու համար կատարվող փոփոխություններին, որոնց արդյունքում էլ ձևավորվում են մունիցիպալիտետների համագործակցության նոր և առավել արդյունավետ տարբերակներ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Council of Europe (CoE), the United Nations Development Programme (UNDP) and the Local Government Initiative (LGI) of the Open Society, Inter-municipal cooperation, toolkit Manual, 2010.
2. LOI no 99-586 du 12 juillet 1999, Relative au renforcement et à la simplification de la cooperation intercommunale.

3. *Sharpe L.J., ed. Chichester,* The future of metropolitan government. In The government of world cities:The future of the metro model, John Wiley & Sons Ltd., 1995. P. 12.
4. Council of Europe (2007) Good practices in intermunicipal cooperation in Europe. Report of the European Committee on Local and Regional Democracy (CDLR). P. 39.
5. Council of Europe (CoE), the United Nations Development Programme (UNDP) and the Local Government Initiative (LGI) of the Open Society, Inter-municipal cooperation, toolkit Manual, 2010.
6. LOI no 99–586 du 12 juillet 1999, Relative au renforcement et à la simplification de la cooperation intercommunale.
7. «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին ՀՀ օրենք (ընդունվել է 03.12.2003-ին):
8. «Հողի հարկի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին ՀՀ օրենք (ընդունվել է 28.11.2006-ին):
9. *Slack E.* Managing the Coordination of Service Delivery in Metropolitan Cities: The Role of Metropolitan Governance.The World Bank Finance Economics and Urban Development Urban Development Unit, 2007. P. 23.

РАМКИ МЕЖМУНИЦИПАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Т.С. Акопян

АННОТАЦИЯ

Метод межмуниципального сотрудничества обусловлен рядом факторов, основными из которых являются цель сотрудничества и особенности, характерные для данной страны и региона: система государственного управления, законодательство, регулирующее и способствующее сплочению сообщества. В зависимости от этих факторов сформированы различные механизмы межмуниципального сотрудничества, особенности и сравнительный анализ которых представлены в данной статье.

Ключевые слова: местное самоуправление, муниципалитет, государственное регулирование, межмуниципальное сотрудничество, формальное и неформальное сотрудничество, межмуниципальный орган.

FRAMEWORK OF INTERMUNICIPAL CO-OPERATION

T. Hakobyan

ABSTRACT

The method of inter-municipal cooperation is conditioned by a number of factors, the main being the goal of cooperation and the characteristics specific to a given country and region: the system of government, legislation regulating and promoting cooperation. Depending on these factors, various inter-municipal cooperation mechanisms are formed, the features and comparative analysis of which are presented in this article.

Keywords: local self-government, municipality, state regulation, intermunicipal cooperation, formal and informal cooperation, intermunicipal body.

ПСИХОЛОГИЯ

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ В АСПЕКТЕ СИНЕРГЕТИЧЕСКОЙ АКМЕОЛОГИИ

УДК 378.018.46

Поступила: 02.04.2019г.
Сдана на рецензию: 03.04.2019г.
Подписана к печати: 17.05.2019г.

Т.В. Башкирева[1], А.С. Берберян[2], А.В. Башкирева[3], Э.С. Берберян[4]

Рязанский государственный университетим. С. Есенина[1],
Российско-Армянский университет[2],
Рязанский государственный университетим. С. Есенина[3],
Национальный исследовательский университет, Высшая школа экономики[4]
t.bashkireva@rsu.edu.ru[1], aspsy@inbox.ru[2], bashkireva32@gmail.com[3], hermpsy@mail.ru[4]

АННОТАЦИЯ

На современном этапе нестабильности развития общества и в условиях глобализации моделирование психолого-педагогической поддержки развития профессионально востребованных психологических качеств личности приобретает особую актуальность. Если рассматривать формирование уровней профессионального развития в аспекте синергетической акмеологии, то в условиях организации психолого-педагогического сопровождения студент учится саморазвитию, самообразованию и самоорганизации.

Ключевые слова: личность, профессиональное развитие, синергетическая акмеология, фрактальный детерминизм, линейный детерминизм.

В литературе вклад в понимание смысла «личности» внесли советские классики психологии: Б.Г. Ананьев, А.В. Петровский, А.Г. Ковалев, В.Н. Мясищев, К.К. Платонов и другие. В профессиональном развитии человека отмечаются некоторые противоречия, связанные с понятиями «личность» и «субъект» [1]. Это связано с этапами, которые человек проходит в освоении профессиональной деятельности. Л.С. Рубинштейн в своих работах, сохранившихся в архивах, не проводит четких различий между понятиями «субъект» и «личность».

Н.В. Кузьмина в профессиональном развитии педагога выделяет уровни [2]: 1) репродуктивный – умеет пересказать другим то, что знает сам; 2) адаптивный – умеет приспособить свое сообщение к особенностям слушателей; 3) локально-моделирующий – владеет стратегиями формирования знаний у обучающихся; 4) системно-моделирующий – владеет стратегиями формирования системы знаний, умений, навыков у учащихся; 5) системно-моделирующий творчество – «владеет стратегиями превращения своего предмета в средство формирования творческой личности, способной к нравственной устойчивости, самообразованию, самоорганизации, самоконтролю, т.е. к саморазвитию в новых, не контролируемых условиях» [3]. По мнению автора, именно такого педагога можно считать достигшими вершин профессионализма, но при условии самосовершенствования, саморазвития. Если экстраполировать данные уровни в любой профессиональной деятельности, то первые четыре – связаны с развитием субъектности и только пятый уровень – это уровень профессионализма личности. В данном случае исследователь рассматривает профессиональное развитие личности с позиции принципа линейного детерминизма.

Акмеологическое сопровождение профессиональной деятельности человека в современных условиях глобализации является чрезвычайно актуальным. «Акмеология как новое научное направление имеет основной принцип вершинности, т.е. устремление в будущее, что способствует выработке целеполагания личности и формированию позитивного социального идеала» [4]. Личность стремится к прогнозированию своего профессионального будущего, и в этом случае недостаточно использования принципа линейного детерминизма, обусловленного причинно-следственными связями.

Теоретическое обоснование акмеолого-синергетических положений принадлежат В.П. Бранскому и С.Д. Пожарскому. «Синергетическая акмеология есть наука о закономерностях достижения максимального совершенства любой социальной системой (в частности, человеком) посредством самоорганизации. …Синергетическая акмеология не является отраслевой наукой, она входит в базовую акмеологию» [5].

С нашей же точки зрения, личность является диссипативной структурой, в таком случае ее психологические характеристики можно принять за аттракторы, а развитие рассматривать с позиции фрактального детерминизма. Фрактальный детерминизм обращает внимание на деятельную сторону вещей, в которой происходит зарождение «связей» между преддействиями с фазами будущих действий [6]. Подчеркивается разное значение связи причинности, обусловленности, состояний и других форм детерминированности [7].

Освоение профессиональной деятельности начинается с образовательной среды, в которой учащаяся молодежь, будучи ее субъектами, приобщается к выбранной профессии через учебно-воспитательную, научную и практическую деятельность, приобретает свой опыт самоорганизации, формируясь уже как личность.

Ведущее место в структуре личности студента занимает мотивационно-ценностное отношение к профессиональной деятельности, обеспечивающая возможность личностно-профессионального роста и осуществления самореализации [8]. Однако, следует отметить, что ценностное отношение к профессиональной деятельности связано с ценностными ориентациями самой личности, на которую оказывает влияние множество факторов.

Для обоснования значимости ценностных ориентаций в профессиональной деятельности личности было проведено исследование в военном вузе, в котором будущая профессиональная деятельность будет сопряжена с работой лиц, отбывающих наказание. Были изучены ценностные ориентации (методика М. Рокича) у курсантов (всего – 64 чел., юношей – 15, девушек – 49) психолого-педагогического направления подготовки.

Исследования показали, что синхронизация профессионального развития девушек осуществляется терминальными ценностями, характеризующие убеждения, цели, а у юношей – инструментальными, как средствами достижения цели (рис. 1).

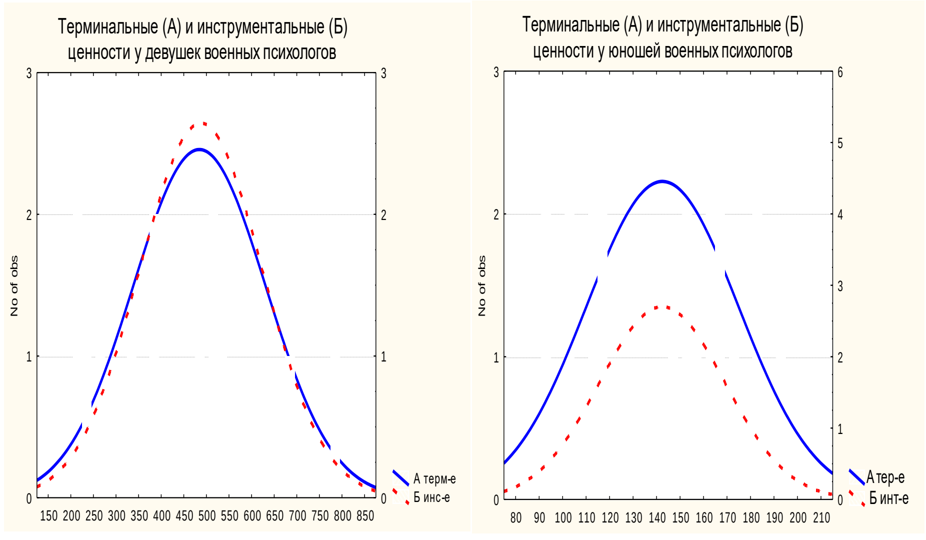

Рисунок. 1. Ценностные ориентации у девушек и у юношей военного вуза.
Примечание: ценности: А – терминальные; Б – инструментальные.

На рисунке видно, что личностные аттракторы терминальных и инструментальных ценностей у девушек расположены ближе, и среднестатистическая ошибка меньше (m=0,61÷0,62), чем у юношей (m=1,25÷1,29). Полученные результаты свидетельствуют о более широком диапазоне личностного профессионального развития юношей, чем девушек. Если рассматривать полученные показатели исходя из принципа детерминизма, то профессиональное развитие юношей и девушек военного вуза достоверных различий не имеет. Но если рассматривать данные в аспекте синергизма, то доминирование инструментальных ценностей у юношей позволит им добиться больших личностных результатов в профессиональном развитии, за счет использования средств достижения цели.

Сравним ранги ценностей у нескольких выпускниц военного вуза с позиции синергизма в абсолютных значениях и с использованием тренда в аппроксимации полинома 2-ой степени (Рис. 2). Рассмотрим для наглядности полиномиальную линию тренда, при использовании которой следует обращать внимание на коэффициент аппроксимации (r), чем он ближе к единице, тем точнее [9].

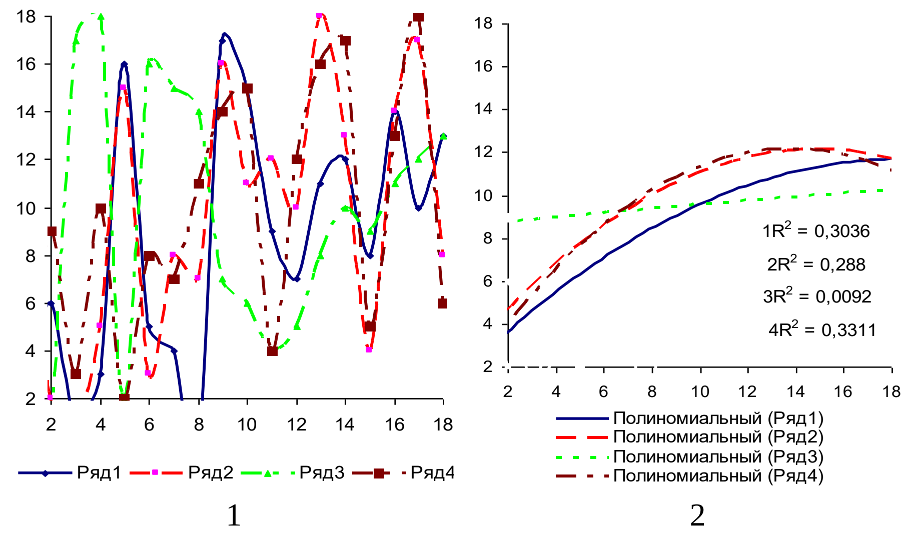

Рисунок 2. Личностные показатели терминальных ценностей у девушек курсантов (ряд – это число девушек) психолого-педагогического направления в абсолютных значениях (1) и линии тренда в аппроксимации полинома 2-ой степени (2)[10].

В абсолютных значениях ценностные ориентации выпускниц как личностей не совпадают. На рисунке коэффициент аппроксимации у каждой вы-

пускницы далек от единицы, что свидетельствует о личностном представлении ценностей. Можно констатировать, что с позиции фрактального детерминизма девушки имеют широкий диапазон личностного профессионального развития.

Полученные сведения подтверждают, что личность – диссипативная структура. Если каждый ранг ценности рассмотреть как бифуркацию аттракторов, то линия тренда показывает вероятность ее изменений. И только личность, чтобы остаться устойчивой динамической системой в профессиональной деятельности, определяет ценности, необходимые в акмеоногии. Синергетический подход в акмеологии расширяет возможности прогнозирования профессионального развития выпускников учебных заведений, если рассматривать личность как самоорганизующуюся систему. Концепция синергизма позволяет с позиции диссипативности определить результирующий вектор успешности профессионального развития личности. На современном этапе нестабильности развития общества и в условиях глобализации особую актуальность приобретает моделирование психолого-педагогического сопровождения развития профессионально востребованных психологических качеств личности. Если рассматривать формирование уровней профессионального развития в аспекте синергетической акмеологии, то в условиях организации психолого-педагогического сопровождения студент научается саморазвитию, самообразованию, самоорганизации. Например, мотивация успешности профессионального развития может стимулироваться такими критериями, как: 1) уровень профессиональных знаний; 2) осознание значимости применения знаний в профессиональной деятельности; 3) самоорганизация профессионального развития; 4) самостоятельный поиск творческой самореализации.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Мироненко И.А.* Понятие «субъект» и «личность» в современной российской психологии // Вестник Ленинград. Гос.ун-та имени А.С. Пушкина. 2010. Вып. № 3., т. 5. СС. 5–10.
2. *Кузьмина Н.В.* Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища. М.: Высшая школа, 1989. 167с.
3. Там же. С. 39.
4. *Деркач А.А.* Развитие акмеологии: достижения, проблемы, перспективы // «Психологический журнал», 2005. № 1 (13). С. 32.
5. *Бранский В.П., Пожарский С.Д.* Социальная синергетика и акмеология // Акмеология. 2003. № 1 (2). С. 58.
6. *Меньчиков Г.П.* Детерминизм XXI: проблемы и решения. М.: Спутник, 2015. 96с.
7. Там же.
8. *Берберян А.С.* Методологические принципы экзистенциально-гуманистической концепции обучения в сфере высшего образования // Методология современной психологии. Вып. 6. М., 2016. СС. 13–21.

9. *Смулько А.С.* Линии трендов, используемые при аппроксимации средствами ЭТ-MSExcel. http://www.scienceforum.ru/2015/928/7877 (дата обращения: 01.07. 2016).
10. *Башкирева А.В., Башкирева Т.В., Сухов А.Н.* Субъектные и личностные ценностные ориентации в аспекте синергетической акмеологии // «Человеческий капитал». 2016. № 8. (92). СС. 3–8.

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY IN THE ASPECT OF SYNERGETIC ACMEOLOGY

T. Bashkireva, A. Berberyan, Bashkireva, E. Berberyan

ABSTRACT

At the present stage of the instability of the development of society and in the context of globalization, the modeling of psychological and pedagogical support for the development of professionally demanded psychological qualities of an individual acquires particular relevance. If we consider the formation of levels of professional development in the aspect of synergetic acmeology, then in the conditions of the organization of psychological and pedagogical support, the student learns self-development, self-education, and self-organization.

Keywords: personality, professional development, synergetic acmeology, fractal determinism, linear determinism.

ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԶԳԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼՆԵՐԸ

Մ. Պ. Մկրտումյան, Լ. Յու. Մկրտումյան

УДК 159.9

Поступила: 15.05.2019г.
Сдана на рецензию: 15.05.2019 г.
Подписана к печати: 03.06.2019г.

Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ
dr-mkrtumyan@mail.ru, mkrtumyan07@mail.ru

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածում քննարկվում են սոցիալական լարվածության պայմաններում սովորողների հոգեբանական անվտանգության ապահովման հիմնախնդրի սոցիալ-հոգեբանական առանձնահատկությունները: Հետազոտական ճանապարհով բացահայտվել է հոգեբանական անվտանգության ապահովման սպառնալիք-գործոնների համախումբը, դրանց ազդեցության հետևանքների սուբյեկտիվ գնահատականը, ժամանակի երեք փուլերում անձի ամբողջականության, հոգեբանական անվտանգության փոփոխությունների սուբյեկտիվ զգացումների սոցիալ-հոգեբանական նախադրյալները, դրանց կարևորության գնահատականը:

Հիմնաբառեր՝ հոգեբանական անվտանգություն, հուզական ֆոն, սուբյեկտիվ գնահատական:

Ժամանակակից երկրների տնտեսության, մշակույթի, ռազմաքաղաքական ոլորտներում տեղի են ունենում համագործակցության, մրցակցության և հաճախ նաև փոխօգնության բուռն գործընթացներ: Տեխնոլոգիական նոր գործընթացների ներգրավումը արտադրության, տրանսպորտի մեջ, կենցաղում և այլ բնագավառներում իր հետ բերում է բազմաթիվ խնդիրներ, որոնց լուծումները մասնագետներից պահանջում են սերունդների բազմակողմանի պատրաստվածություն: Դա բացատրվում է նաև այն հանգամանքով, որ նոր զարգացումներին զուգակցվում են նաև նորանոր սպառնալիքներ ու վտանգներ: Հատկապես մեծ քաղաքներում, որտեղ կենտրոնացված են տրանսպորտի, առևտրի, արտադրամիջոցների ու էներգակիրների հսկայական միջոցներ, որոնք իրենց մեջ պարունակում են նաև բազմաթիվ սպառնալիքներ, առաջնային պլան է մղվում մարդկանց հոգեբանական անվտանգության հիմնախնդրին առնչվող գործոնների ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը:

Անձի հոգեբանական անվտանգությունը նրա բազային պահանջմունքներից մեկն է [1]: Այդ իսկ պատճառով, միջավայրի յուրաքանչյուր անցանկալի փոփոխություն, անբարենպաստ իրավիճակ գիտակցության կողմից առաջին հերթին ընդունվում է որպես անձնական տարածքին, կենսակերպին ու առողջությանն ուղղված սպառնալիք: Անձի նորմալ կենսագործունեության համար անհրաժեշտ են բարենպաստ միջավայր, կենսակերպի կայունություն, օրգանիզմի և միջավայրի միջև կայուն հավասարակշռվածություն, օրգանիզմի կենսական բոլոր համակարգերի միջև ներդաշնակ համագործակցություն: Դրանցում առանցքային տեղ են գրավում անձի ընդհանուր և հոգեկան առողջության հոգեֆիզիոլոգիական բնութագրերի բարենպաստ ընթացքն ու նրա ընտանիքի, հարազատների կյանքին ուղղված սպառնալիքների և վտանգների բացակայությունը, ապահով ու բարեկեցիկ կյանքի առկայությունը:

Մասնագիտական գրականության վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ հասարակության սոցիալ-տնտեսական, ռազմաքաղաքական լարվածության պայմաններում անձի հոգեբանական անվտանգության հիմնախնդրի ոչ բոլոր կողմերն են ուսումնասիրված [2, 3]: Մասնավորապես դեռևս հայտնի չեն, թե սոցիալական լարվածության, ապրելակերպի անբարենպաստ փոփոխությունների պայմաններում ինչ գործոններ են ընկած սովորողների հոգեբանական անվտանգության զգացումների, դրանց կորստի հիմքում, ինչ գործոններ են ազդում նրանց ընդհանուր և հոգեկան առողջության վրա, որոնք են այն հոգեֆիզիոլոգիական բնորոշ հակազդումները, որոնք բնութագրվում են որպես սովորողների հոգեբանական անվտանգության ապահովվածության կամ կորստի ցուցանիշներ: Այս և բազմաթիվ այլ հարցերի պատասխանները հնարավորություն կտան պարզաբանումներ մտցնել հիմնախնդրի դեռևս չլուսաբանված հարցերի մեջ:

Հոգեբանական անվտանգության հիմնախնդրի ուսումնասիրությունը անմիջապես առնչվում է անձի ամբողջականության պահպանման և «Ես կոնցեպցիայի» կառուցվածքի ֆունկցիոնալ համագործակցության մեխանիզմների ճանաչողության հետ: Ու. Ջեյմսը անձի ամբողջականությունն ու լիարժեքությունը դիտարկում է «Ես կոնցեպցիայի» կառուցվածքի հետևյալ հիմնական չորս բաղադրիչների լիարժեք համագործակցության շրջանակներում: Այն է՝ «ֆիզիկական Ես», «սոցիալական Ես» և «ոգեղեն Ես» [4]: Հոգեհիգիենայի առումով անձի համար դրանց միջև իմաստաբանական, հուզական, զգայական կապերի համագործակցության խափանումներն ու անգամ դրանց ուղղված սպառնալիքները,

վտանգները հանգեցնում են ինչպես իրադրական, այնպես էլ անձի ընդհանրական հոգեբանական անվտանգության կորստի [5, 6]:

Հոգեբանական անվտանգության հիմնախնդրի ուսումնասիրման շրջանակներում հետազոտողների կողմից գնահատվել են սոցիալ-հոգեբանական գործոնների բազմազանությունն ու դրանց ազդեցության հավանական դրսևորումները: Միևնույն ժամանակ, ըստ հետազոտվողների վրա գործոնների ազդեցության առաջնահերթության կարևորվել են անձի կառուցվածքային այն բաղադրամասերը, որոնք կյանքի կոնկրետ ժամանակահատվածում իրենց նշանակալիությամբ ավելի առաջնային տեղ են գրավում:

Սոցիալական տագնապի պայմաններում սովորողների հոգեբանական անվտանգության սուբյեկտիվ զգացումները անցյալի, ներկայի ու ապագայի կտրվածքով ու դրանց պատճառականություններն ուսումնասիրելու նպատակով հետազոտել ենք տարիքային երեք խմբերում գտնվող 16-24 տարեկան ավագ դպրոցում և ԲՈՒՀ-երում սովորող պատանիների և երիտասարդների (ընդամենը 90 տղաներ և աղջիկներ): Էքսպերտ հարցման շնորհիվ հետազոտվողների կողմից առանձնացվել են երեք տասնյակից ավելի նշանակալի գործոններ, որոնք հարցվողների կողմից կարևորվել են անցյալում, ներկայում և հավանական ապագայում որպես իրենց անձի ամբողջականությանն ու հոգեբանական անվտանգությանն ուղղված սպառնալիքներ: Հրահանգի համաձայն՝ այդ հասկացությունները՝ որպես անձի հոգեբանական անվտանգության սուբյեկտիվ ընկալումների առանձնահատկություններ ըստ ժամանակի երեք փուլերում (անցյալի, ներկայի, ապագայի) անձի հոգեկան ոլորտի վրա ազդեցության հետևանքների և դրանց տրված գնահատականների, համարակալվել և խմբավորվել են համապատասխան սյունյակներում: Դրանց ազդեցության հետևանքները գնահատվել են երեք բալանոց սանդղակի շրջանակներում՝ շատ վատ՝ 5 միավոր, վատ՝ 2 միավոր, քիչ թե շատ վատ՝ 1 միավոր: Հոդվածը չծանրաբեռնելու նպատակով հետազոտվողների կողմից 30-ից ավել առանձնացված հասկացություններից առանձնացվել և քննարկման են ենթարկվել առաջին տասնյակում տեղ գտած տաս գործոնները, որոնք իրենց ազդեցությամբ և նշանակալիությամբ հետազոտվողների համար առավել կարևոր նշանակություն են ունեցել մյուս գործոնների համեմատ: Դրանք են՝

1. **անձի հոգեհիգիենայի ապահովմանն ուղղված,**
2. **կյանքի իմաստի՝ գոյաբանական բնույթի,**
3. **կիրառական (ինստրումենտալ),**
4. **քաղաքային ապրելակերպին ուղղված,**

5. զանազան աղբյուրներից պարտադրվող տեղեկատվական ճնշումներ,

6. կենսական նշանակություն,

7. երկրում տեղի ունեցող փոփոխություններին վերաբերող,

8. տարածաշրջանային,

9. թավշյա հեղափոխության հավանական հետևանքներին,

10. ապագայի զարգացումներին ուղղված գործոններ:

Անձի հոգեբանական անվտանգության զգացումը իր մեջ ներառում է ընդհանուր և հոգեկան առողջության, երջանկության, լիարժեքության, ապահովվածության և բավարարվածության սուբյեկտիվ գնահատականներ: Դրանց վերաբերյալ պատկերացումները անվերապահ արտացոլվում են անձի կողմից ժամանակի երեք փուլերի գնահատման բնութագրերում և խիստ անհատական են [7]: Անձի հոգեբանական անվտանգության սուբյեկտիվ զգացումները պայմանավորված են մի շարք սոցիալ-հոգեբանական գործոնների ազդեցության բնութագրերով: Այդ իսկ պատճառով նպատակահարմար ենք գտել ուսումնասիրել տարիքային տարբեր խմբերում գտնվող մարդկանց անցյալում, ներկայում և ապագայում անձի կառուցվածքային բաղադրամասերի վրա բացասական գործոնների ազդեցության սուբյեկտիվ գնահատականները, գործոնների նշանակալիության վերաբերյալ նրանց սուբյեկտիվ պատկերացումները, օրգանիզմում առաջացող բացասական երևույթների ընկալման սուբյեկտիվ գնահատականների դրսևորումները:

Հետազոտվող առաջին խմբում ներառվել են 16-18 տարեկան պատանիներն ու աղջիկները, երկրորդ խմբում՝ 19-21 և երրորդ խմբում՝ 22-24 տարեկան աղջիկներն ու երիտասարդները: Յուրաքանչյուր խմբում ընդգրկվել են 30սովորողներ (15 աղջիկ և 15 տղա): Տարիքային խմբերի այսպիսի ընտրությունը պայմանավորված է ավագ դպրոցում, բակալավրիատի առաջինից չորրորդ և մագիստրատուրայի առաջին ու երկրորդ կուրսերում սովորող ուսանողների հոգեբանական անվտանգության զգացումների ուսումնասիրման անհրաժեշտությամբ, որոնք հանգամանքների բերումով մշտապես առնչվում են քաղաքային ապրելակերպի դժվարությունների հետ:

Անձի հոգեբանական անվտանգության ապահովվածության սուբյեկտիվ զգացումը, իր անձին ուղղված բացասական գործոնների վերաբերյալ պատկերացումներն ու իր հետ կատարվող հոգեֆիզիոլոգիական տեղաշարժերի, ինչպես նաև սեփական ապրումների վերաբերյալ ունեցած գնահատականը հոգեհիգիենայի ապահովման առումով

անփոխարինելի տեղեկություն են: Կենսագործունեության անկյունն, հաճախ դժվար պայմաններում անձի հետ տեղի ունեցող նշված և բազմաթիվ այլ միջնորդավորված զգայական, հուզական տեղաշարժերի սուբյեկտիվ գնահատականը ժամանակի երեք փուլերի ընթացքում հոգեբանական անվտանգության բնութագրերի ճանաչման առումով առանձնակի նշանակություն և կարևորություն է ձեռք բերում: Այս տեսանկյունից կարևոր գիտական հետաքրքրություն է ներկայացնում անձի հոգեբանական անվտանգության ապահովման հոգեֆիզիոլոգիական համակարգերում երեք ժամանակների ընթացքում տեղի ունեցող փոփոխությունների սուբյեկտիվ պատկերացումների նկարագիրը:

Հետազոտության արդյունքների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ տարբեր տարիքային խմբերում անձի հոգեբանական անվտանգության ապահովվածության զգացումների հիմքում ընկած են նրանց լավատեսական հայացքների, սոցիալական հմտությունների, կյանքին պատրաստվածության, կենցաղային խնդիրների լուծման կարողությունները: Դրանցում հատկապես կարևոր տեղ են գրավում անհատական փորձի և գործնական գիտելիքների արդյունավետ համագործակցությունը, կամային ոլորտի ակտիվացման սուբյեկտիվ հնարավորությունները, որպես դրանց ցեմենտող հանգամանք՝ գրանցված հաջողությունների նկատմամբ վստահությունը, ապագայի նկատմամբ հավատը: Որպես օրինաչափություն երեք խմբերում էլ առանձնացնում են այն հանգամանքը, որ հոգեբանական անվտանգության զգացումը, դրա նկատմամբ համոզվածությունը հանգում է անցյալի փորձի ու ներկայում գրանցվող հաջողությունների ապահովման կայունությանը, հեռանկարի տեսանելիության ու նպատակների իրականացման հնարավորությունների առկայության հանգամանքին: Հոգեբանական անվտանգության ապահովվածության զգացումը՝ որպես անձի ամբողջականության, լիարժեքության, կյանքում իր տեղը գտած երջանիկ մարդու՝ ըստ հետազոտվող խմբերում ընդգրկված անձանց սուբյեկտիվ գնահատականների, ունի արտահայտված ժամանակային կախվածություն:

Այսպես՝ պատանիների (16–18 տարեկանների) խմբում հետազոտվողները առանձնացված հասկացությունների հետ ունեցած զգացումներն ու ապրումները կապում են ներկա ժամանակի հետ: Անցյալում նրանց ունեցած ապրումներն ու զգացումները գնահատվում են որպես երջանիկ կյանքի, անձի ձևավորման անհրաժեշտ ու հետաքրքիր հոգեբանական, կենսաբանական փորձ: Ներկան նրանց համար հանդիսանում է հետաքրքիր գործընթացներով հագեցած օգտակար ժամանակաշրջան: Նրանց կողմից կարևորվում են **անձի հոգեհիգիենայի ապահովմանն ուղղված**

գործոնները, կիրառական (ինստրումենտալ), կենսական նշանակություն ունեցող, տարածաշրջանային գործոնները, երկրում տեղի ունեցող փոփոխություններին, թավշյա հեղափոխության հավանական հետևանքներին, ապագայի զարգացումներին ուղղված գործոնները և այլն:

Բակալավրիատի ուսանողական խմբում գտնվողները (18–22 տարեկանները) անցյալ ժամանակաշրջանը համարում են անձնական հասունացման ու արժեհամակարգի հստակեցման, իրականության մեջ երևույթների իմաստավորման, դեպի ապագան ուղղված ծրագրերի հստակեցման ու նպատակների իրականացման նախապատրաստական ժամանակաշրջան: Նրանք կարևորում են ընտանիքի, հարազատների ու ընկերների հետ ակտիվ կապերը, աշխատանքային հաջողությունները, աշխատավարձը, ընտանիքի անդամների կենսակերպի անհրաժեշտ մակարդակն ու նյութական ապահովվածությունը: Առանձնակի կարևորություն են տալիս երկրում տեղի ունեցող սոցիալ տնտեսական իրավիճակին, դրանց զարգացման հեռանկարին, **զանազան աղբյուրներից պարտադրվող տեղեկատվական ճնշումներին, կենսական նշանակություն ունեցող, երկրում տեղի ունեցող փոփոխություններին վերաբերող, տարածաշրջանային գործոններին**:

Մագիստրոսների խմբում (22-24 տարեկանները)՝ ի տարբերություն մյուս երկու խմբերի, կարմիր թելով անցնում է ապագայի արժևորումն ու դրանում իրենց ապահով կյանքով ապրելու ցանկությունը: Իրենց և հարազատների ապահովության, կյանքի իմաստի, բովանդակալից ապրելակերպին ուղղված բնութագրերն ու գնահատականները նույնպես կապված են ապագայի հետ: Ընդ որում՝ նրանց հոգեկան հակազդումներում գերակշռում են տագնապի, լարվածության, սթրեսային ռեակցիաները, որոնք կապված են հասարակության մեջ իրենց տեղը գտնելու, ինքնահաստատման ու աշխատանք գտնելու դժվարությունների հետ: Ներկա ժամանակներում նրանք իրենց գտնում են դեռևս չկայացած: Նրանք մշտապես զգում են իրենց չբավարարված կարիքների, անձնային պահանջմունքների ու անձի ինքնահաստատման պայմանների անհրաժեշտությունը, որոնց իրականացման ուղիներն ու միջոցները նրանց համար աղոտ են կամ առայժմ բացակայում են: Մագիստրոսների խմբում կարևորվում են **կյանքի իմաստի՝ էքզիստենցիոնալ, քաղաքային ապրելակերպին ուղղված, մասնագիտական աշխատանք գտնելուն, ընտանիք կազմելուն, հասարակության մեջ իրենց դիրքն ու տեղն ունենալու գործոնները և այլն: Առանձնակի կարևորվում են զանազան աղբյուրներից պարտադրվող տեղեկատվական ճնշումները, հավանական պատերազմի**

վտանգը, երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման հեռանկարի անորոշությունը, տարածաշրջանային և տնտեսական զարգացման հեռանկարները և այլն:

Հատկանշական է, որ երեք խմբերում էլ աղջիկները գերադասում են ներկա ժամանակահատվածն ու դրանում իրենց ու հարազատների կյանքի բարօրությանն ու երջանկությանը, ընտանիքի անդամների առօրյային ու կենցաղի բարելավմանն ուղղված արժեքները: Առանձին արդյունքներում ուսանողների երկու խմբում էլ դիտարկվում են ներկա ժամանակի հետ կապված դրական եղելությունների ու անձնային հաջողությունների ակնկալման արժևորում, սոցիալ-մշակութային ու բարոյական արժեքների կարևորում: Առանձնակի կարևորվում է կայուն դրական հույզերի անհրաժեշտությունը՝ որպես անձի ինքնահաստատման, բավարարվածության, կայուն ապրելակերպի ու երջանկության ցուցանիշ: Այն ընդգծում է նաև դրական հույզերի անհրաժեշտության կարևորման հանգամանքը՝ որպես հոգեբանական անվտանգության, ապահով երջանիկ կյանքի ձգտման ցանկություն: Հատկանշական է այն հանգամանքը, որ հոգեբանական անվտանգության կորստի սուբյեկտիվ զգացման դրսևորումները զուգակցվում են հուզական ֆոնի ակտիվացմամբ, որում դիտարկվում են նաև սովորողների դյուրազգացության, սեփական հնարավորությունների ու միջավայրի փոփոխությունների նկատմամբ կասկածի, անվստահության դրսևորումները և այլն:

Հետազոտության արդյունքում հանգել ենք այն եզրակացության, որ սովորողների հոգեբանական անվտանգության հիմքում ընկած են իրենց անցյալի և սոցիալական հարաբերություններում ներկայի բացասական եղելությունների հետ կապված ապրումների փորձը, ապագայում ինքնահաստատման, ինքնադրսևորման հնարավորությունների հեռանկարի բացակայությունը: Սովորողների հոգեբանական անվտանգության ապահովվածությունը ուղիղ կախվածություն ունի ներկա ժամանակահատվածում հնարավորությունների, պայմանների բացակայության հետ. պայմանավորված անձի անբավարարվածության, անլիարժեքության, անկարողության զգացման կայուն ֆոնի տևողության հետ՝ սովորողների հոգեկան ոլորտում ձևավորում է հուզական երևույթների անկարողության, սեփական ուժերի նկատմամբ անվստահության, կասկածամտության, անապահովության հոգեբանական անվտանգության կորստի զգացման ընդհանուր վիճակ և այլն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. *Райгородский Д.Я.* Психология личности. Т.1. Хрестоматия. Самара: Изд. Дом «Бахрах М», С. 387.
2. *Մկրտումյան Մ. Պ.* Արտակարգ իրավիճակների հոգեբանության կանխարգելման և վերականգնողական հիմնախնդիրները: Եր., 2008. էջ. 107–108:
3. *Лебедь Л.* Страхи и стрессы большого города. Ростов-на-Дону, Феникс, 2004. 320с.
4. *Райгородский Д.Я.* Психология личности. Т.1. Хрестоматия. Самара: Издательский Дом «Бахрах М». С. 387.
5. *Баева И.А.* Психологическая безопасность образовательной среды: теоретические основы и технологии создания. Автореферат дисс. на соиск. уч. ст. доктора психолог. наук. С-Пб. 2002. С. 3.
6. *Куликов Л.В.* Психогигиена личности. Вопросы психологической устойчивости и психопрофилактики: Учебное пособие. С-Пб.: Питер. СС. 292–293.
7. *Մկրտումյան Մ.Պ., Մկրտումյան Լ. Յու.* Անձի հոգեբանական անվտանգության համակարգի հուզական հակազդումները: Եր., 2017, էջ. 35–36:

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ СУБЕКТИВНЫХ ОЩУЩЕНИЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УЧАЩИХСЯ

М.П. Мкртумян, Л.Ю. Мкртумян

АННОТАЦИЯ

В статье обсуждаются социально-психологические предпосылки проблемы обеспечения психологической безопасности учащихся в условиях социальной напряженности. Экспериментальным путем выявлена система факторов, угрожающих обеспечению психологической безопасности, а также субъективные оценки последствий их воздействия, социально-психологические предпосылки субъективных ощущений изменений психологической безопасности, целостности личности в трех периодах времени и оценка их значимости.

Ключевые слова: психологическая безопасность, эмоциональный фон, субъективная оценка.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL PREMISES OF THE PROBLEM OF THE PSYCHOLOGICAL SECURITY OF THE STUDENTS' SUBJECTIVE EMOTIONS

M. Mkrtumyan, L. Mkrtumyan

ABSTRACT

The article discusses social-psychological premises of the problem of psychological security support of the students' in the social tension conditions. The experiment reveals the system of several factors that threatens the support of psychological security as well as some subjective assessments of the subsequent interrelation, social-psychological premises of subjective emotional changes of psychological security, and the wholeness of personality in three periods and the evaluation of their significance.

Keywords: psychological security, emotional background, subjective assessment.

ЗНАЧЕНИЕ СМЫСЛОЖИЗНЕННЫХ ОРИЕНТАЦИЙ ДЛЯ ФАКТОРОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА ЗДОРОВЬЕ ЛИЧНОСТИ

С.С. Мусаелян

УДК 159.9

Поступила: 15.05.2019г.
Сдана на рецензию: 15.05.2019г.
Подписана к печати: 03.06.2019г.

Российско-Армянский университет
sedamusayelyan@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье представлено определение смысложизненных ориентаций и предпринята попытка определить связь смысложизненных ориентаций со здоровьем личности. В нашей современности особое значение придается здоровью как состоянию физического, психологического и социального благополучия, а не только как отсутствие болезней. В связи с этим исследуются проблемы здоровья и факторов, влияющих на его поддержание. Последние исследования позволяют предположить, что смысложизненные ориентации могут быть фактором, влияющим на здоровье личности.

Ключевые слова: смысложизненные ориентации, здоровье, смысл, цель.

Актуальность данного исследования заключается в необходимости определения факторов здоровья личности и определения возможностей его поддержания и предотвращения нарушений здоровья.

Целью данного исследования является выявление связи смысложизненных ориентаций со здоровьем личности.

Смысложизненные ориентации – это центральные личностные смыслы, которые организуют цели, определяют поведение, руководят использованием конечных личных ресурсов. МакНайт и Кащдан считают, что следование смыслу жизни не является необходимым условием жизни, однако следование собственным смыслам дает личности источник личностных значений в достижении целей [1]. Проблема смысла жизни рассматривалась с точки зрения взаимоотношения индивида с обществом в работах Бердяева, Кареева, Соловьева и др. В работах Леонтьева, Петровского и Рубинштейна смысл жизни определяется как структурный элемент деятельности, в свою очередь, предстающий в качестве способа существования человека в мире. Поэтому смысл жизни представляется смыслом социальной деятельности и нравственной самореализацией личности. Асмолов, Братусь и др. понимают смысл жизни как внутриличностный феномен и структурный элемент сознания. В таком понимании

смысл жизни становится психологическим способом переживания жизни. Чудновский рассматривает смысл жизни как присвоенную извне и ставшую целью жизни ценность высшего порядка, служению которой человек может посвятить всю свою жизнь [2]. Леонтьев предложил иерархию уровней смысловой регуляции жизнедеятельности личности. Первый иерархический уровень образуют личностные смыслы и смысловые установки конкретной деятельности, второй уровень представлен мотивами, смысловыми конструктами и диспозициями, высший уровень преставляют смыслообразующие по отношению ко всем остальным структурам ценности [3]. Леонтьев также ввел термин «смысловые ориентации» и разделил их на два уровня: уровень общих смысловых ориентаций представляют потребности, личностные ценности, смысл жизни и самоотношение, мировоззрение, позволяющие осуществлять процесс свободного выбора и саморефлексии в изменении смысловых ориентаций. Второй смысловой уровень – это содержательная сторона отношений личности с миром, производящее смысловую ориентацию в процессе реализации отношений личности с миром.

Смысложизненные ориентации следует различать от религиозного предназначения и личностных смыслов. Концепция «смысла» существует в литературе в качестве религиозного [4], духовного предназначения [5], либо личностных смыслов (meaning) [6,7]. Предназначение в большинстве концепций рассматривается как предопределенная цель личности, необходимая для его существования. Личностные смыслы же представляют собой индивидуальное отношение личности к объектам, значение знаний о мире, понятиях, умениях, действиях, нормах, ценностях и идеалов [8]. Как видно из определения, данного Леонтьевым, личностные смыслы, в отличие от смысложизненных ориентаций, не предполагают активности личности. Некоторые ученые считают, что смысложизненные ориентации могут быть доступны не каждой личности, и некоторые индивидуальные различия, как, например, когнитивные возможности, могут ограничивать их формирование. Личность, ограниченная в возможности восприятия абстрактных концепций, затрудняется в формировании смысложизненных ориентаций, поскольку они требуют интроспекции, инсайтов и планирования.

Смысложизненные ориентации и жизненные цели также не синонимичны. Цели более определенно воздействуют на проксимальное, непосредственное поведение [9]. Цели сфокусированы больше на специфической точке завершения данного поведения и направляют поведение индивида к этой точке [10]. Смысложизненные ориентации обеспечивают значительно более

масштабную мотивацию, которая стимулирует цели и воздействуют на поведение, не предполагают конкретного результата, но мотивируют личность на достижение целей и не предполагают временного промежутка для реализации и конкретного результата. Смысложизненные ориентации организуют иерархию жизненных целей. Вопреки распространенному мнению, что смысл жизни можно рассматривать как цель высшего порядка [11], смысложизненные ориентации организуют цели как высшего, как и низшего порядка.

Исходя из вышесказанного, можно предположить, что смысложизненные ориентации являются бинарным состоянием, т.е. личность может иметь либо не иметь сформированную систему смысложизненных ориентаций. Однако это предположение ошибочно. Смысложизненные ориентации определяются тремя измерениями: объем, сила и осведомленность.

Объем указывает на то, насколько всеобъемлющи смысложизненные ориентации личности. Центральный смысл жизни оказывает влияние на все действия, мысли и эмоции, и характеризуется большим объемом. Объем указывает, насколько смысложизненные ориентации будут воздействовать на поведение в различных условиях. В каком-то смысле, объем определяет организованность и чувствительность к контексту. Смысложизненные ориентации большого объема будут менее организованы и будут влиять на больший поведенческий репертуар в широком контексте [12, 13].

Сила представляет собой тенденцию смысложизненных ориентаций воздействовать на действия, мысли и эмоции в сферах, соответствующих их объему. Сильные ориентации имеют большое воздействие на поведение, соотносящееся со смыслом. Объем и сила определяют насколько смысложизненные ориентации будут воздействовать на продолжительность жизни, здоровье и благосостояние. Смысложизненные ориентации, характеризующиеся большим объемом и силой, будут иметь более выраженное воздействие на данные показатели. Таким образом, чем более центральное место занимает смысл в жизни личности, тем более выражено его воздействие на действия, мысли и эмоции личности, тем более выражена польза от данного смысла для личности. Люди, не имеющие структуры, интегрирующей и организующей цели, демонстрируют более низкие показатели здоровья и благосостояния [14]. Большая сила и объем смысложизненных ориентаций выстраивают структуру целей, таким образом косвенно воздействуя на здоровье человека. Сила и объем не являются взаимозаменяемыми понятиями, хотя чаще всего они связаны. У личности может быть единственный смысл жизни с большим

объемом и силой воздействия. Тем не менее, для среднего человека более характерны несколько смыслов с меньшим объемом и силой воздействия на поведение.

Наконец, осведомленность отражает то, насколько человек осознает и может сформулировать свои смысложизненные ориентации. Сила и объем смысложизненных ориентаций воздействуют на осведомленность. Смысложизненные ориентации большого объема и силы воздействия будут доступны для осознания личности, активируя соответствующее поведение и мотивацию для действий без сознательной осведомленности.

Таким образом, смысложизненные ориентации являются системообразующим фактором психологического и физического здоровья и благосостояния. Предоставляя возможности пластичности реакций, управления эмоциями, а также регулируя перераспределение ресурсов и воздействуя на качество иммунного ответа, смысложизненные ориентации могут играть центральную роль в поддержании здоровья личности. Предположительно, именно наличие смысла жизни определяет субъективную оценку качества жизни, а также ментальное и физическое здоровье личности, что можно объяснить мотивацией личности прожить долгую жизнь и удовлетворенностью жизнью при наличии стойкой системы смысложизненных ориентаций. Исходя из теоретического анализа, мы можем вывести гипотезу, что условно здоровые личности обнаруживают более стойкую систему смысложизненных ориентаций, чем личности, имеющие нарушения здоровья.

Для проверки гипотезы были отобраны 60 респондентов, 30 из которых являются условно здоровыми, 30 имеют различные нарушения здоровья и являются амбулаторными пациентами. В исследовании использовались тест «Смысложизненные ориентации» Леонтьева и шкала «Осмысленность жизни» из Шкал психологического благополучия Риффа в адаптации Шевеленковой-Фесенко.

Первичная обработка результатов по шкале «Осмысленность жизни» выявила низкий показатель осмысленности жизни у 25-ти респондентов в группе с нарушениями здоровья, и только у троих – в группе условно здоровых. Такие люди обычно оценивают свою жизнь как лишенную смысла, с преобладанием чувства бесцельности существования и отсутствия жизненных перспектив. У одного респондента в группе с нарушениями здоровья обнаружен критически низкий показатель осмысленности жизни, 30-ти при средних значениях 54–75. Средние показатели обнаружены у 4 респондентов из группы с нарушениями здоровья и у 11-ти условно здоровых респондентов, причем, у 8-ми из них показатель более приближен к высшей границе, в то

время как у респодентов в группе с нарушениями здоровья показатели ближе к низшей границе. Наконец, высокие показатели обнаружены у 1-ого респондента из группы с нарушениями здоровья и 16-ти в группе условно здоровых. Люди с такими показателями оценивают свою жизнь как осмысленную, признают наличие целей и смыслов в жизни и считают себя целеустремленными людьми.

При сравнении мы видим, что осмысленность жизни в нашем исследовании значительно чаще встречается у респондентов, не имеющих нарушений здоровья. Средние значения в группах также указывают на признание условно здоровыми респондентами своей жизни как более осмысленной (73,8), чем в группе с нарушениями здоровья (48,6).

Первичная обработка результатов теста «Смысложизненные ориентации» Леонтьева обнаруживает низкие показатели по шкале цели в жизни у 18-ти респондентов с нарушениями здоровья и 4-х условно здоровых, средние – у 9-ти с нарушениями и 5-ти условно здоровых, высокие – у 3-х с нарушениями и 21-ого – условно здорового респондента. Данная шкала указывает на наличие долгосрочных целей в жизни, придающих ей временную перспективу. Как видно из результатов, респонденты с нарушениями здоровья более склонны к жизни в настоящем или прошлом, без нацеленности на будущее, в то время как респондентов, не имеющих нарушений здоровья, можно охарактеризовать как «целеустремленных». Их деятельность чаще направлена на будущее. Значительные различия средних показателей в группах также подтверждают данный вывод (40,7 в группе условно здоровых и 25,67 в группе с нарушениями здоровья).

По шкале процесс жизни низкие показатели обнаруживаются у 13-ти респондентов в группе с нарушениями здоровья и 4-х условно здоровых. Респонденты, имеющие нарушения здоровья, чаще отмечали неудовлетворенность своей жизнью в настоящем. Средние показатели обнаруживают примерно одинаковое количество респондентов в обеих группах: 12-ти респондентов с нарушениями здоровья и 10-ти условно здоровых. Высокие показатели значительно чаще отмечают условно здоровые респонденты (16), чем респонденты с нарушениями здоровья (5), следовательно, условно здоровые респонденты чаще воспринимают процесс жизни интересным, эмоционально насыщенным, придают смысл жизни «здесь-и-сейчас».

По шкале «результативность жизни» или «удовлетворенность самореализацией» низкие показатели регистрируются у 10-ти респондентов с нарушениями здоровья и 4-х условно здоровых, средние – у 12-ти с нарушениями и

9-ти условно здоровых, и высокие – у 7-ми респондентов, имеющих нарушения здоровья, и 17-ти – условно здоровых респондентов. Как видно, условно здоровые респонденты чаще оценивают свою жизнь как продуктивную на данном этапе жизни, считают пройденный отрезок жизни осмысленным и результативным, в то время как респонденты, имеющие нарушения здоровья, чаще склонны обесценивать прожитую жизнь и продукты своей деятельности.

По шкале «Локус контроля-Я» 2 респондента с нарушениями здоровья и 5-ть условно здоровых обнаружили низкие показатели, средние показатели зарегистрированы у 16-ти респондентов первой и 18-ти второй группы и высокие – у 12-ти и 7-ми, соответственно. Таким образом, значительных различий в данной группе обнаружено не было, однако в группе респондентов, имеющих нарушения здоровья, несколько чаще отмечались высокие показатели, указывающие на представление о себе как о личности, имеющей свободу выбора и контролирующей собственную жизнь. Несмотря на частые низкие показатели по предыдущим шкалам, респонденты с нарушениями здоровья стремяться к контролю своей жизни и предсказуемости, зависящей от их выборов и решений.

Следующая шкала, «Локус контроля-жизнь», отражает убеждение человека в возможности контролировать и изменять свою жизнь либо склонности к фатализму. Респонденты, имеющие нарушения здоровья, чаще склонны к фатализму, убежденности в бессмысленности планирования будущего и иллюзорности контроля над своей жизнью, чем условно здоровые. Так, высокие показатели, свидетельствующие о убежденности личности в свободе своих выборов и решений, чаще отмечают здоровые респонденты (14-ть против 4-х, имеющих нарушения здоровья), в то время как низкие показатели, указывающие на убежденность в несвободе выбора и фатализм, чаще встречаются в группе респондентов, имеющих нарушения здоровья (16-ть против 6-ти здоровых). На первый взгляд, такой результат может показаться парадоксальным в связи с результатами предыдущей шкалы, однако мы предполагаем, что респонденты, имеющие нарушения здоровья, стремятся контролировать и упорядочивать свою жизнь в противовес обстоятельствам болезни, которые составляют значительную часть обстоятельств их жизни и не являются их выбором, чем и объясняется фатализм в восприятии.

Проведенный статистический анализ с помощью пакета обработки данных “IBMSPSS–22” выявил значительную сопряженность фактора нарушения здоровья с такими показателями, как «осмысленность жизни» (r=0,733; p=0,000), шкалы «цель» (r=0,664p=0,000) и «процесс жизни» (r=0,503, p=0,000), слабовыраженную сопряженность со шкалой «результативность

жизни» (r=0,351, p=0,000). Как видно из статистического анализа, осмысленность жизни действительно статистически значимо связана с фактором наличия у респондента нарушения здоровья. Следовательно, условно здоровые респонденты имеют статистически значимый более высокий показатель осмысленности жизни, чем респонденты, имеющие нарушения здоровья. Поскольку данная связь является значительно выраженной, можно утверждать наличие связи данных факторов. Кроме того, средневыраженные связи фактора здоровья с наличием цели жизни и удовлетворенностью процессом жизни указывают на то, что условно здоровые респонденты чаще имеют временную перспективу и направляют свои действия в будущее и воспринимают жизнь на данном этапе как интересную, в то время как респонденты, имеющие нарушения здоровья, не имеют стойко выраженных целей в жизни и менее удовлетворены жизнью. Связь здоровья с удовлетворенностью жизнью вполне закономерна, так как наличие заболевания снижает качество жизни. Средневыраженная связь с показателем шкалы «процесс жизни» можно объяснить тем, что ввиду ухудшения качества жизни и утраты осмысленности жизни, респонденты с нарушениями здоровья воспринимают жизнь значительно менее насыщенной эмоционально, склонны недооценивать положительный эмоциональный опыт и фокусироваться на негативном. Исходя из теоретического и статистического анализа мы можем сделать следующие выводы:

1. Респондентов, имеющих нарушения здоровья, отличают отсутствие временной перспективы в жизни, склонность жить в настоящем или прошлом, меньшая удовлетворенность жизнью и меньшая ее эмоциональная насыщенность, фатализм и, при этом, необходимость упорядочивания и контроля над своей жизнью.

2. Восприятие жизни, как осмысленной и результативной, более присуще условно здоровым респондентам, что позволяет говорить о связи осмысленности жизни со здоровьем.

3. Обнаруженная статистически значимая корреляция факторов здоровья и осмысленности жизни, а также целей жизни и удовлетворенности ее процессом позволяют утверждать, что условно здоровые личности обнаруживают более стойкую систему смысложизненных ориентаций, чем личности, имеющие нарушения здоровья. Это подтверждает нашу гипотезу.

ЛИТЕРАТУРА

1. *McKnight and Todd B. Kashdan,* Purpose in Life as a System That Creates and Sustains Health and Well-Being: An Integrative, Testable Theory // Review of General Psychology © 2009 American Psychological Association 2009, Vol. 13, No. 3. PP. 242–251.

2. *Donahue E.M., Robins R.W., Roberts B.W. & John, O.P.* (1993). The divided self: Concurrent and longitudinal effects of psychological adjustment and social roles on self-concept differentiation // Journalof Personality and Social Psychology, 64. PP. 834–846.
3. *Леонтьев Д.А.* Психология смысла: природа, структура и динамика смысловой реальности. М.: Смысл, 1999. 487с.
4. *Warren, R.* The purpose driven life: What on earth am I here for? Grand Rapids, MI: Zondervan. 2002.
5. *Emmons, R.* The psychology of ultimate concerns: Motivation and spirituality in personality. New York: GuilfordPress. 1999.
6. *King L.A., Hicks J.A., Krull J. & Del Gaiso A.K.* Positive affect and the experience of meaning in life. Journal of Personality and Social Psychology, 90, 2006. PP. 179–196.
7. *Klinger E.* Meaning and void. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. 1977.
8. *Басалаева Н.В.* Проблема смысла в контексте деятельностного подхода // Психологические проблемы смысла жизни и акме // Материалы XII симпозиума Психологического института РАО.
9. *Carver C.S., & Scheier M.F.* On the self-regulation of behavior. New York: Cambridge UniversityPres. 1998.
10. *Elliot, A.*. The hierarchical model of approach-avoidance motivation. Motivationand Emotion, 30, 2006. PP. 111–116.
11. *Carver C.S. & Scheier, M.F.* Control processes and self organization as complementary principles underly in gbehavior // Personality and Social Psychology Review, 6, 2002. PP. 304–315.
12. *Rogers, C.* Client-centered therapy; its current practice, implications, and theory. Boston: Houghton Mifflin, 1951.
13. *Sheldon K. &Kasser T.* Coherence and congruence: Two aspects of personality integration // Journal of Personality and Social Psychology, 68, 1995. PP. 531–543.
14. *House, J., Landis, K., &Umberson, D.* Social relationships and health. Science, 241, 1988. PP. 540–545.

MEANING OF LIFE-PURPOSE ORIENTATIONS FOR FACTORS AFFECTING PERSONAL HEALTH

S. Musayelyan

ABSTRACT

The article presents the definition of meaningful life orientations and attempts to determine the connection of meaningful life orientations with the health of the individual. In our modern times, special importance is attached to health as a state of physical, psychological, and social well-being, and not only as the absence of disease. In this regard, health problems and factors affecting its maintenance are investigated.
Keyword: life purpose orientation, health, purpose, meaning.

ԿԱԴՐԱՇԱՐԻ ՄՈՆՏԱԺԱՅԻՆ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ե.Հ. Ռումյան

УДК 159.9

Поступила: 14.06.2019г.
Сдана на рецензию: 15.06.2019г.
Подписана к печати: 25.06.2019г.

Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան
ervandrumyan@gmail.com

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Այն, որ կինոարվեստն օժտված է հանդիսատեսի վրա հոգեբանական ազդեցություն գործելու հնարավորությամբ, շատերին է հայտնի: Այս տեսանկյունից կարևոր է կինոյի հոգեբանական ներգործման գործիքակազմի և սկզբունքների ուսումնասիրությունը: Ըստ ներկայացվող ուսումնասիրությունների՝ ֆիլմի հոգեբանական ազդեցությունը և ասելիքի դիպուկությունը պայմանավորված են կադրաշարի իմաստային կառուցվածքով: Իսկ վերջինս ձեռք է բերվում կանխամտածված մոնտաժի արդյունքում: Անկասկած, հոդվածում տեղ գտած վերլուծությունները, թեզերը և պնդումները ենթակա են առավել մանրամասն ուսումնասիրման՝ հատկապես ընդհանուր հոգեբանության տեսանկյունից: Սակայն կասկածից վեր է այն, որ հանդիսատեսի հոգեկանում ընթացող մի շարք գործընթացներ պայմանավորված են կադրաշարի մոնտաժային կառուցվածքով: Վերջինս, սահմանափակելով կինոընկալման գործընթացը, հանդիսատեսի հոգեկան ակտիվությունը կենտրոնացնում է դեպի ֆիլմը և ազդեցություն գործում հանդիսատեսի հոգեկան գործընթացների վրա:

Հիմնաբառեր՝ կադրաշարի մոնտաժային կառուցվածք, հոգեբանական սկզբունքներ, հոգեբանական ազդեցություն, կադրային ինֆորմացիա, կինոընկալում, հոգեկան գործընթացներ:

Արվեստն ու հոգեբանությունն իրար կապակցված համադրություն են. առնչվել արվեստին և չտիրապետել մարդկային հոգեբանությանը կնշանակի չհասկանալ իրականությունը ճշգրիտ և համոզիչ շարադրելու բանաձևը: Իսկ ամենայն խորությամբ ուսումնասիրել շրջապատող աշխարհը և այն մատուցել ճշմարիտ արվեստի միջոցով բնորոշ է հանճար-

ներին: Ուսումնասիրելով իտալացի քանդակագործ և գեղանկարիչ Միքելանջելո Բոունարոտիի աշխատանքներից՝ անհնար է անգամ երևակայել, որ Միքելանջելոն խորապես ուսումնասիրած չլինի մարդկային անատոմիան. մարմարյա հերոսների երակներն անգամ իրական են թվում: Նույն կերպ և կինոյում. անհնար է չճանաչել մարդկային հոգեբանությունը և կարողանալ ստեղծել ֆիլմ մարդկանց մասին: Իսկ մարդկանց մասին խոսելու համար նախ և առաջ հարկավոր է ճանաչել նրանց ոչ միայն ընդհանուր սահմանումների, այլև դետալների մեջ, այն, ինչ ամփոփում է հոգեբանությունը: Սերգեյ Էյզենշտեյնը «Արվեստի հոգեբանություն» աշխատության մեջ գրում է. «Արվեստագետը՝ լինի ռեժիսոր, թե դերասան, գրող, թե նկարիչ, պետք է մարդկային տեսության մեջ ապավինի ոչ միայն իր փորձին և ինտուիցիային, այլև կիրառական հոգեբանական գիտական մեթոդների կարգ ու կանոնին» [1]: Իսկ Էյզենշտեյնի մտերիմ ընկերներից Լև Վիգոտսկին հոգեբանության ներկայությունը արվեստում դիտում է որպես անհրաժեշտ պայման. «Շատ հեշտ է ցույց տալ, որ արվեստի որոշակի ուսումնասիրություն միշտ և անխուսափելիորեն ստիպված է օգտվել այս կամ այն հոգեբանական նախապայմաններից և տվյալներից» [2]: Այս ամենը փաստում է արվեստ-հոգեբանություն սերտ կապվածության մասին:

Մարդկային հոգեբանության խոր իմացություն. սա այն մեխն է, որը խրված է կինոարվեստի հիմքում: Հոգեբանության նշանակությունը կինոյում կարևորվում է ոչ միայն պատկեր-ձայնի համադրման, դերասանական խաղի, կադրում առկա երաժշտության, գույնի և լույսի ընտրության, կադրաշարի իմաստային կառուցման, այլև կինոարվեստի ամբողջական ազդեցության գործում:

Ֆիլմի հաջողության բանալին պայմանավորված է հանդիսատեսի հետ անմիջական և ազնիվ զրույցի կայացմամբ: Այս գործընթացի իրականացման համար անհրաժեշտ է ազդեցիկ և հետաքրքիր հաղորդակցություն: Ֆիլմ-հանդիսատես շփումը պետք է զերծ լինի ավելորդություններից, սկսվի և շարունակաբար ընթանա հոգեբանական որոշակի միջավայրում և, հստակորեն զարգանալով, ձգվի մինչև տրամաբանական ավարտը: Որպեսզի հանդիսատեսը հաղորդակցվի այդ ամենին, նրա մեջ պետք է արթնանան զուգորդվող զգացողություններ, ապրումներ, մտքեր՝ այդպիսով կայացնելով անհրաժեշտ զրույցը, որը հենց կինոն է: Իսկ այս հաղորդակցության կայացման և արդյունավետության գործում կարևոր են այն գիտության սկզբունքները, որը նկարագրում է մարդու հոգեկան կառուցվածքը և բացահայտում հոգեկան գործընթացների դրսևորման պատճառները: Ֆիլմում հոգեբանական սկզբունքների օգտագործումը

գլխավորապես հետապնդում է մեկ նպատակ՝ ներգործել հանդիսատեսի հոգեկան գործընթացների վրա և դրանք կենտրոնացնել դեպի ֆիլմը: Եթե այս ներգործությունը բացակայի և հանդիսատեսի հոգեկան ակտիվությունը կենտրոնանա մեկ այլ գործողության վրա, կկորչի ֆիլմ-հանդիսատես հաղորդակցությունը:

Ինչպես արդեն նշվեց, կինոյի առանձնահատկությունը կամ կինոլեզուն պատկեր-ձայն համադրումն է և կադրերի միացմամբ խոսելու արվեստը: Կադրերի որոշակի դասավորությամբ ռեժիսորը հանդիսատեսին է փոխանցում ֆիլմում զետեղված ասելիքը: Կադրերի որոշակի դասավորության ընկալման գործընթացում հանդիսատեսը ստանում է ազդակներ՝ այդպիսով կամածին կամ ոչ կամածին կերպով հոգեկան կենտրոնացումն ուղղելով դեպի ֆիլմը: Ըստ այդմ, կինոյի հոգեբանական ազդեցությունը նախ և առաջ անհրաժեշտություն է առաջանում պարզել կադրաշարի իմաստային կառուցվածքում, որի կայացման միջոցը մոնտաժն է:

Կարևոր ենք համարում հետևյալ հասկացությունների ամրագրումը՝

• կադր՝ պատկերի և ձայնի համադրության արդյունք,

• մոնտաժ՝ մտավոր-տեխնիկական գործընթաց, որով պայմանավորված է ֆիլմի կադրաշարի իմաստային կառուցվածքը:

Կադրերն իրար միացնելու գործընթացը պարզապես կադրերի հավաքագրման աշխատանք է, իսկ այդ գործընթացի որոշակի իմաստային արդյունքը՝ մոնտաժ: Այլ կերպ ասած, մոնտաժը ոչ թե միայն կադրերի տեխնիկական միացման աշխատանք է, այլ գլխավորապես մտավոր-ստեղծագործական գործընթաց, որի արդյունքում առաջանում է կադրաշարի իմաստային արտահայտումը:

Գնալով կինեմատոգրաֆիայի ակունքներ՝ տեսնում ենք, որ նույնիսկ սկզբնավորման փուլում կինոյի կադրայի կառուցվածքը հիմնվել է հոգեբանական սկզբունքների վրա: 1917թ. ռուս ռեժիսոր Լև Կուլեշովը կատարեց մի գիտահետազոտական փորձ, որը ցույց տվեց կադրերի համադրման արդյունքում ստացվող ասելիքի բազմազանությունը և ընկալման ազդեցության տարբերությունները: Այս փորձը հայտնի է «Կուլեշովյան ազդեցություն» (Эффект Кулешова) անվամբ: Գիտափորձի արդյունքում ապացուցվեց այն թեզը, որ նույն կադրը ստանում է տարբեր մեկնաբանություն՝ պայմանավորված հաջորդ կադրի բովանդակությամբ: Այլ կերպ ասած՝ երկու կադրերի փոխկապակցման արդյունքում ծնվում է նոր բովանդակություն, որը չի արտացոլվում ո՛չ առաջին, ո՛չ երկրորդ կադրում առանձնաբար [3]: Հետագայում արդեն Սերգեյ Էյզենշտեյնն

ավելի ամրապնդեց իր ուսուցչի տեսությունը. «Երկու կադրեր իրար միանալու արդյունքում ստեղծում են իրենց մեջ եղած իմաստային պարունակությամբ պայմանավորված ամբողջովին նոր միտք» [4]: Նա այնուհետև ծավալում է այս թեզը՝ անդրադառնալով նաև դրա հոգեբանական նշանակությունը. «Էկրանին պատկերված դիմային արտահայտությունը միշտ էլ հարաբերական է և պայմանավորված է նրանով, թե ինչ է հաջորդելու: Եթե մենք ցույց ենք տալիս ժպտացող հայացք, ապա խոշոր պլանով երեխայի հայացք, դուք կպատասխանեք, թե դա մեծահոգի տղամարդ կամ բարեգութ կին է՝ լի հայրական կամ մայրական զգացողություններով: Իսկ եթե մենք ցուցադրենք նույն ժպտացող հայացքը, ապա դրան հաջորդենք մարդասպանություն պատկերող կադր, այդ դեմքի արտահայտությունը սադիստի երանգ կստանա» [5]: Ուրեմն, կադրային սինթեզներով հնարավոր է ստանալ ոչ միայն նոր բովանդակություն, այլև փոխանցել հոգեբանական տարբեր ազդակներ՝ հանդիսատեսի մեջ առաջացնելով զանազան հույզեր: Ահա այս սինթեզների իմաստային կառուցվածքը պայմանավորվում է մոնտաժով:

Ֆիլմի կադրաշարը հոգեբանական ճիշտ մթնոլորտ ձևավորելու միջոցով ուժեղացնում է փոխանցվող ասելիքի ազդեցությունը: Իսկ հոգեբանական մթնոլորտ ապահովելու համար հարկավոր է մտորել հետևյալ մոտեցումների շուրջ. ֆիլմի տեսարանը կառուցել ընդհանու՞ր պլաններով, թե՞ այն դիտել դետալների մեջ, գործողությանը հաղորդել դինամիկա՞, թե՞ նվազեցնել կադրային տեմպոռիթմը, դիմել երաժշտական դադարների՞, թե՞ սրել ձայնային անցումները և այսպես շարունակ: Այս սկզբունքները քննենք օրինակով. օլիմպիական վազք պատկերող կադրերից պետք է ստանալ երկու տարբեր վիճակներ՝ դինամիկ և պասիվ գործողությամբ կառուցված կարճ տեսարաններ: Վազքի տեսարանը նկարահանված է երեք տեսախցիկով, որոնցից մեկը նկարահանել է ընդհանուր պլան, երկրորդ տեսախցիկը միջին պլան, իսկ երրորդը՝ խոշոր պլանային կադրեր: Եթե վազքի տեսարանը կառուցենք առավելապես օգտագործելով ընդհանուր պլաններ, իսկ որպես ֆոնային երաժշտություն ընտրենք որևէ պասիվ կատարում, ապա կստացվի ոչ ակտիվ և ոչ դինամիկ գործողություն և դիտողին կփոխանցվի պասիվ տրամադրություն: Իսկ եթե վազքի տեսարանը կառուցվի հնարավորինս խոշոր պլաններով, կադրերը արագորեն հաջորդեն իրար, իսկ ընթացքը ընդգծվի ակտիվ երաժշտությամբ, գործողությունը կլինի դինամիկ, հետևաբար հանդիսատեսն էլ լարված կհետևի «վազող» կադրերին: Երկու դեպքում էլ կադրում նույն օբյեկտներն են, գործողությունը կատարվել է նույն պահին, նույն վայրում, հետևաբար այս երկու մոտեցումների տարբերությունը

միմիայն կադրաշարի կառուցման մեջ է: Ընկալումների այդ երկակիությունը բացատրվում է նրանով, որ ի տարբերություն ընդհանուրի՝ խոշոր պլաններն իրենցում պարունակում են ռիթմ և լարվածություն. երբ հանդիսատեսը չի ունենում կատարվող գործողությունների ընդհանուր պատկերը տեսնելու հնարավորություն, ապա նրա հոգեկանում սկսվում է իմացական գործընթացի մեկնարկ: Հանդիսատեսը մտածողությամբ կատարում է ընակլումների վերլուծական աշխատանք՝ այդպիսով փորձելով բավարարել իմացական պահանջները: Իսկ ընդհանուր պլանների դեպքում նման հոգեկան գործընթացների աշխատանք չի պահանջվում, ըստ այդմ հանդիսատեսը հանդարտորեն հետևում է ֆիլմի ընթացքին: Հետևաբար՝ կադրաշարի կառուցվածքը հանգեցնում է հոգեկան գործընթացների որոշակի դրսևորման:

Իսկ ի՞նչ ասել է «ֆիլմի հոգեբանական մթնոլորտ»: Վերջինս յուրաքանչյուր ֆիլմում տիրող միջավայրային և հերոսների ներքին զգացողություններն ու ապրումները փոխանցող միակ միջոցն է, որի բացակայության դեպքում ֆիլմ-հանդիսատես հաղորդակցությունը նվազում է՝ այդպիսով թուլացնելով կինոազդեցության և կինոընկալման գործընթացները:

Երբ այցելում ենք որևիցե մի գյուղ, այսպես ասած գյուղական կոլորիտն է, որ մեզ անմիջապես իր մեջ է ներքաշում և դարձնում ընդհանուրի մասնակից: Իսկ այդ գործում կարևոր դեր են խաղում առանձին ատրիբուտները՝ կովերի կամ ոչխարների արածելու գործընթացը, ամենուր լսելի բառաչը կամ աքաղաղի կանչը, փայտե փառարանների՝ տանիքներից դուրս ելած ծխնելույզները, գյուղական կոկիկ տնակները, փողոցներում տարածված գոմահոտը, գյուղացիների՝ քեզ նայող անկեղծ ու պարզ հայացքները և այլն: Առանց այս բաղադրիչների գյուղական միջավայրային մթնոլորտը կբացակայի: Նույն կերպ և կինոյում է: Եթե էկրանի ներսում չկա իրական մթնոլորտ, որը հանդիսատեսին կփոխանցի իրական զգացողություններ և հաղորդակիցը կդարձնի կատարվող իրադարձությունների, ապա տվյալ ֆիլմն ի զորու չի լինի անգամ հանդիսատեսի հետաքրքրությունը և ուշադրության կենտրոնացումը շարժելու: Ռեժիսորը անպայման պետք է գտնի հոգեբանական մթնոլորտն ապահովելու միջոցները, որոնք կարտահայտվեն կադրային որոշակի դասավորությամբ:

Կադրաշարային կառուցվածքի միջոցով հոգեբանական մթնոլորտ ապահովելու առեսքելությունը դրված է մոնտաժի վրա: Կարելի է ընտրել տիպիկ երաժշտական կատարում կամ որևիցե ձայն, վերջինս համադրել համապատասխան պատկերի հետ, իսկ արդյունքում փոխանցել որոշակի

մթնոլորտ: Բացի այն, որ Արտավազդ Փելեշյանի ֆիլմերում առկա կադրային մոնտաժն է բացառիկ, նաև յուրատիպ է պատկեր-ձայն համադրությունը: Համադրության արդյունքը տեսնելուց հետո տպավորություն է ստեղծվում թե դրանք անբաժանելի են, մինչդեռ արդյունքը ստացվել է մոնտաժի միջոցով:

Կադրային մոնտաժը ֆիլմում «հոգեբանական մթնոլորտ» առաջացնող գլխավոր միջոցն է:

Կինոյում հոգեբանական ներգործությունն ամենուր է՝ կադրերում, կադրային միացումներում և կադրային ամբողջականության մեջ: Արտավազդ Փելեշյանի «Կյանք» ֆիլմը ծննդաբերող մոր հոգեբանական և ֆիզիկական ապրումներ արտահայտող ամենազդեցիկ պատկերներից է: Ֆիլմի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ այստեղ ցուցադրված չէ բժշկական գործողության որևէ կադր: Ֆիլմը կառուցված է խոշոր պլաններով, որոնք պատկերում են մոր դիմային ապրումները. կադրերի ներքո լսվում են սրտի տրոփյունի ձայներ, որոնց զուգահեռ ընթանում է պասիվ երաժշտություն: Այս երեք գործոնների՝ պատկերի, ձայնի և երաժշտության միջոցով ռեժիսորին հաջողվել է դիտողին փոխանցել ծննդաբերության ողջ հոգեբանական և միջավայրային մթնոլորտը և հաղորդակից դարձնել նոր կյանքի հրաշքին: Փելեշյանի ֆիլմերում նկատելի են կադրային այնպիսի կառուցվածքներ, որոնք ունակ են հանդիսատեսին փոխանցելու հազարավոր զգայություններ, նույնիսկ այն դեպքում, երբ ոչ միշտ են դրանք ընկալվում գիտակցական մակարդակում: Կինոյի ներուժը կայանում է նրանում, որ կադրային ընկալումը կարող է ընթանալ ոչ միայն գիտակցական, այլև մյուս մակարդակներում: Իհարկե, Ջեյմս Ուայքերին պետք է որ լավ գիտակցեր այս մասին, որպեսզի կարողանար հասկանալ կադրային կառուցման միջոցով հանդիսատեսի ենթագիտակցության վրա ազդելու հնարավորությունը [6]:

Արդյո՞ք կինոազդեցության հոգեբանական հիմքերը դրված են գլխավորապես մոնտաժի վրա: Պատկերացնենք ֆիլմի տեսարան, որտեղ դերասանը գտնվում է կերպարային կատարյալ հոգեվիճակում և կատարում է չափազանց տպավորիչ դերասանական խաղ, ուր հատկապես ազդեցիկ են դիմային միմիկաները: Տվյալ տեսարանը ցուցադրելու համար ռեժիսորը նախընտրել է գործողությունները կառուցել օգտագործելով միջին և ընդհանուր պլաններ: Արդյունքում կինոընկալման ժամանակ հանդիսատեսը բացառապես զրկվում է դերասանական նրբությունները տեսնելու հնարավորությունից: Հետևաբար կադրային ազդեցությունը նվազում է: Ստացվում է, որ դերասանը ինչքան էլ փորձի հնարավորինս ազդեցիկ կատարել իր դերը, մեկ է, եթե ընտրված է սխալ

մոնտաժային մոտեցում, կադրի հոգեբանական ազդեցությունը թուլանում կամ էլ ընդհանրապես բացակայում է:

Կինոյում հոգեբանական ներգործությունն ամենուր է՝ կադրերում, կադրային միացումներում և կադրային ամբողջականության մեջ: Արտավազդ Փելեշյանի «Կյանք» ֆիլմը ծննդաբերող մոր հոգեբանական և ֆիզիկական ապրումներ արտահայտող ամենազդեցիկ պատկերներից է: Ֆիլմի առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ այստեղ ցուցադրված չէ բժշկական գործողության որևէ կադր: Ֆիլմը կառուցված է խոշոր պլաններով, որոնք պատկերում են մոր դիմային ապրումները. կադրերի ներքո լսվում են սրտի տրոփյունի ձայներ, որոնց զուգահեռ ընթանում է պասիվ երաժշտություն: Այս երեք գործոնների՝ պատկեր, ձայն և երաժշտություն, միջոցով ռեժիսորին հաջողվել է դիտողին փոխանցել ծննդաբերության ողջ հոգեբանական և միջավայրային մթնոլորտը և հաղորդակից դարձնել նոր կյանքի հրաշքին: Փելեշյանի ֆիլմերում նկատելի են կադրային այնպիսի կառուցվածքներ, որոնք ունակ են հանդիսատեսին փոխանցելու հազարավոր զգայություններ, նույնիսկ այն դեպքում, երբ ոչ միշտ են դրանք ընկալվում գիտակցական մակարդակում: Ֆիլմի ամբողջ գաղտնիքը կայանում է հոգեբանական յուրատիպ մթնոլորտ ձևավորելու մեջ, որն ամբողջությամբ փոխանցվում է հանդիսատեսին:

Մոնտաժային հնարամտության լավագույն օրինակներից է Կառլ Թեոդոր Դրեյերի «Ժաննա դ'Արկի չարչարանքները» ֆիլմը: Ռեժիսորը, որպեսզի հնարավորինս փոխանցի գլխավոր հերոսուհու հոգեկան ապրումները, տեսարանները կառուցել է առավելապես խոշոր պլանների միջոցով՝ ընդգծելով նրա տառապանքը և ըստ այդմ արթնացնելով դիտողի զգայական արձագանքը: Համր այս ֆիլմը իրենում պարունակում է մի շարք հոգեկան ապրումներ: Միմյանց հաջորդող խոշոր պլաններն իրենցում պարունակում են ռիթմ և լարվածություն, որոնք անմիջապես փոխանցվում են հանդիսատեսին: Անդրեյ Տարկովսկին «Ստալկեր» ֆիլմում, հիմնականում օգտագործելով ներկադրային մոնտաժ, ստեղծել է հոգեբանական պասիվ մթնոլորտ. չկան կադրային արագ փոփոխություններ և կտրուկ անցումներ: Եվ որ առավել հետաքրքրական է՝ ռեժիսորը դիմել է գունային հնարքների և ըստ մտքի բնույթի ու խորության՝ որոշ կադրեր թողել է գունավոր, իսկ մի քանիսը՝ վերածել սև և սպիտակի: Սրանք պայմաններ են, այսպես ասած ինտելեկտուալ խաղադրություն ստեղծելու համար, որպեսզի մատուցվի միտքը և հնարավոր լինի այն ըմբռնելու մտավոր ճիգը. ռեժիսորը կադրային հանգիստ շարադրանքով

վերարտադրել է մի միջավայր, որտեղ իշխում են մտքերը, խորհրդանիշները, և հապաղող ժամանակի մեջ դիտողը կարողանում է մտածել և ընկալել ֆիլմի ուղերձները: Վերլուծելով նման տեսակի ֆիլմեր՝ պարզ է դառնում, որ կադրն իր առավելագույն ազդեցության գագաթնակետին է հասնում մոնտաժային ճիշտ տրամաբանության դեպքում: Հետևաբար հոգեբանական մթնոլորտ ապահովելու առաջնային դերակատարությունը դրված է մոնտաժի վրա:

Բազմաթիվ են ֆիլմերը, որոնց ուսումնասիրմամբ կարելի է անդադար վերլուծել կինոարվեստում հոգեբանական միջոցների և սկզբունքերի առկայությունը, սակայն միանշանակ է, որ ցանկացած ֆիլմ հոգեբանական որոշակի միջավայր է, որտեղ հանդիսատեսը տեսնում և ընկալում է այն ամենն, ինչ դրված է կադրաշարի մոնտաժային կառուցվածքում: Իսկ ընդհանուր առմամբ կարող ենք փաստել, որ այն ժամանակահատվածից սկսած, երբ գիտակցվեց երկու տարբեր կադրերի միացմամբ նոր բովանդակություն և նոր զգայություններ առաջացնելու հնարավորությունը, այդ իսկ պահից ակնհայտ դարձավ կադրային կառուցվածքում ամփոփված հոգեբանական սկզբունքների առկայությունը:

Ե՛վ դրամատուրգիան, և՛ դերասանական խաղը, և՛ երաժշտական ձևավորումը, և՛ օպերատորական աշխատանքը, և՛ թե այլ բաղադրիչներ կարող են հանդիսատեսի ընկալման գործընթացում առավելագույն ազդեցություն գործել կադրաշարի հստակ կառուցման միջոցով, որը կադրհանդիսատես կապն ուժեղացնելու նպատակով պետք է օգտագործի բոլոր հնարավոր հոգեբանական գործոնները: Կադրային դասավորությունը պետք է ստիպի հանդիսատեսին կենտրոնանալ դեպի ֆիլմը և հետևել կատարվող իրադարձությունների զարգացմանը: Յուրաքանչյուր ֆիլմի կայացման հիմքում դրված է հոգեբանական որոշակի դաշտ ձևավորելը, որտեղ զրուցում են հեղինակն ու հանդիսատեսը, և այս զրույցի բացառիկ միջոցը կադրաշարի մոնտաժային կառուցվածքն է: Վերջինս միտված է ներգործելու հանդիսատեսի ընկալման գործընթացի վրա և հետևաբար ամբողջությամբ կառուցված է հոգեբանական սկզբունքների վրա:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. *Эйзенштейн С.М.* Психологические Вопросы Искусства. М., 2002. С. 33.
2. *Выготский Л.С.* Психология искусства. М., 1968. С. 34.
3. *Соколов А.Г.* Монтаж. Телевидение, кино, видео. М.: 2005. Гл. 1. СС. 14–16
4. Там же. С. 16.
5. *Эйзенштейн С.М.* Психологические Вопросы Искусства. М., 2002. С. 33.

6. *Florea M.* (2016). History of the 25th Frame. The Subliminal Message. Communication and Globalization, 6(3), 261–266. Retrieved on March 1, 2019 from: http://www.ijcr.eu/articole/330_07%20Maria%20FLOREA.pdf.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МОНТАЖНОГО ПОСТРОЕНИЯ ВИДЕОРЯДА КАДРОВ

Е.А. Румян

АННОТАЦИЯ

То, что киноискусство может оказать влияние на аудиторию, известно многим. С этой точки зрения важно изучить принципы и инструменты психологического воздействия фильма. Согласно представленному исследованию, полное влияние фильма и точность слова обусловлены смысловым строением кадра. Последнее выстраивается в результате заранее задуманного монтажа. Несомненно, анализ, тезисы и утверждения, содержащиеся в статье, подлежат дальнейшему, более детальному изучению, особенно с точки зрения общей психологии. Тем не менее, нет сомнений в том, что ряд процессов в сознании аудитории обусловлен построением кадрового монтажа. И последнее, ограничивая процесс восприятия, фокусирует психическую активность зрителя на фильме и влияет на психические процессы аудитории.

Ключевые слова: монтажная структура кино-видеоряда, психологические принципы, психологическое влияние, кадровая информация, киновосприятие, психические процессы.

PSYCHOLOGICAL PRINCIPLES OF THE EDITING CONSTRUCTION OF THE MOVIE FRAME SERIES

Y. Rumyan

ABSTRACT

That cinema can exercise an influence on the audience is known to many. From this point of view, it is important to study the principles and tools of the psychological impact of the film. According to the presented studies, the full impact of the film and the sharpness of the speech are based on the meaningful structure of the frames, which is acquired as a result of deeply analyzed and deliberate editing. Undoubtedly, the analyzes, theses and allegations of the article should be analyzed deeper and in greater detail and, especially in terms of general psychology. However, it is beyond doubt that the processes in the mind of the audience are largely conditioned by the structure of the frame editing. The latter, limiting the perception process, focuses the audience's psychological activity on the film and influences the audience's mental processes.

Keywords: editing structure of the movie frame series, psychological principles, psychological influence, frame's information, film perception, mental processes.

ПРОБЛЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПРОЦЕССОВ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В АРМЕНИИ И БЕЛАРУСИ

УДК 378(476)
Поступила: 03.04.2019г.
Сдана на рецензию: 04.04.2019г.
Подписана к печати: 26.04.2019г.

Л.Г. Титаренко

Белорусский государственный университет
larisa166@mail.ru

АННОТАЦИЯ

В рамках международного сотрудничества ученых Республики Беларусь и Республики Армениябыл реализован целый ряд исследований, связанный с изучением модернизации высшего образования. Акцент исследования был сделан на успехи и проблемы каждой страны в сферах интеграции и интернационализации систем образования. Анализ полученных данных позволил выявить особенности развития высшего образования каждой страны и общие черты, обусловленные историческим прошлым этих стран, их современным социально-экономическим уровнем развития, а также необходимостью отвечать на глобальные вызовы. Показаны направления интеграции и интернационализации систем высшего образования в Армении и Беларуси и достигнутые результаты.

Ключевые слова: высшее образование, интеграция, интернационализация, Армения, Беларусь.

Важным вызовом глобализации, на который вынуждена отвечать сфера высшего образования всех стран, включая постсоветские республики, стал рост глобальной конкуренции и борьбы за иностранных студентов. Для того чтобы успешно отвечать новым вызовам глобализации, система высшего образования страны неизбежно требует модернизации форм образовательной деятельности, его содержания и управления. Выдержать конкуренцию помогают различные формы международной кооперации и интеграции, посредством которых страны и регионы стараются встроиться в процессы интернационализации высшего образования.

Международная интеграция – это процесс трансформации национальных практик взаимодействия институтов, которая ведет к созданию особой, многоуровневой системы управления различными социальными системами с множеством центров принятия решений, к эффективному взаимодействию между представителями разных стран в различных сферах. В сфере международной образовательной интеграции могут проводиться реформы национальных систем образования, развертываться различная интегративная деятельность институтов образования на межстрановом уровне. Создаются образовательные консорциумы и ассоциации, призванные сблизить образовательные национальные приоритеты, сделать высшее образование стран-участниц более унифицированным по форме, чтобы облегчить процессы студенческих обменов, интернационализации рынка высшего образования в региональном и мировом масштабе.

Под интернационализацией образования понимается процесс встраивания систем высшего образования разных стран в мировую практику, который позволяет обеспечить международную академическую мобильность, сделать учебные программы и всю систему образования сопоставимыми, обеспечить эффективное международное взаимодействие на практике с целью повышения качества образования на региональном и международном уровнях. Международная интернационализация высшего образования позитивно влияет на конкурентоспособность стран и регионов, способствует притоку финансов из-за рубежа в конкретные университеты и страну, в целом.

Образовательная интернационализация и международная интеграция систем высшего образования неизбежны: без них национальные университеты могут потерять даже собственных студентов, которые теперь могут выбирать вуз как внутри своей страны, так и в мире. При этом студенты ориентируются на репутацию университета, международные рейтинги, международную аккредитацию, возможности будущего трудоустройства. Не случайно, в ведущих вузах США и Канады до 80% студентов составляют иностранцы. Международный диплом котируется при приеме на работу: работодатели все чаще обращают внимание на наличие международного опыта обучения и работы у молодого специалиста, поскольку высоко ценится умение адаптироваться к новым условиям и знание мирового культурного разнообразия.

Важнейшие особенности процессов интернационализации сегодня включают: (1) акцент на экономические мотивы (желание вузов заработать дополнительные средства для собственного развития, системы образования – повысить конкурентоспособность и привлекать больше иностранцев, студентов – получить престижный диплом и обеспечить будущее трудоустройство),

(2) превращение образовательных услуг в бизнес, в международную торговлю услугами, (3) потребность в разработке правовой основы интернационализации высшего образования, принятии стандартов его оценивания, организации и регулирования, (4) образование союзов и объединений университетов разных стран, усиление роли государственных институтов, становящихся субъектами интернационализации образования, (5) развитие не только рынка образовательных услуг для студентов, но и совместных научных исследований, других форм международного сотрудничества (последнее пока мало развито в Армении и Беларуси), (6) внедрение разнообразных форм интернационализации высшего образования, рассчитанных на разных потребителей. Единой эффективной модели интернационализации высшего образования нет: каждая страна, регион ориентируются на образцы, которые могут дать эффект в их конкретных социально-экономических и культурных условиях. Однако в любой модели, при сохранении национальных центров принятия решений в системе высшего образования, появляются возможности эффективного взаимодействия университетов и на межнациональном уровне.

Республики Армения и Беларусь развивают интернационализацию систем высшего образования посредством участия в процессах международной интеграции, главные из которых – европейская (включение стран в Болонский процесс) и евразийская (в рамках стран Евразийского экономического союза). Двух- и междусторонние связи развиваются также со странами вне этих объединений в так называемом «восточном» направлении, включающем главным образом страны Азии и Африки. Основываясь на полученных в ходе сравнительного исследования данных рассмотрим, какое практическое развитие получили разные формы интернационализации университетов Армении и Беларуси.

В настоящее время, как выявило проведенное социологическое исследование, практическая реализация международного сотрудничества в указанных направлениях в Армении и Беларуси имеет свои плюсы и минусы. Прежде всего, эти два направления отличаются по целям и методам воплощения. Так, Болонский процесс требует существенной унификации форм и содержания высшего образования стран-участниц, имплементации общих принципов развития институтов высшей школы, ибо первоначально он был задуман для унифицированной подготовки квалифицированных кадров для единого рынка труда в Европейском Союзе. Поскольку Армения и Беларусь не являются членами Евросоюза, их национальные интересы связаны, прежде всего, с подготовкой кадров с высшим образованием для своего внутреннего рынка труда. Беларусь в качестве национальных приоритетов выдвигает

укрепление национальной государственности, поддержание национальных традиций культуры и образования. Среди ключевых принципов армянской государственной политики в области образования – признание того, что образовательная система Республики Армения направлена на укрепление духовного и интеллектуального потенциала армянского народа, сохранение и развитие национальных и общечеловеческих ценностей. Обе страны поддерживают идею интеграции в международную образовательную систему. Сильными сторонами армянской модели управления высшим образованием выступает поддержка со стороны государства интереса к национальной культуре, а также связь с обширной армянской диаспорой. Сильными сторонами белорусской модели управления высшим образованием являются акцент на поддержание хороших отношений с соседними государствами, исключение шагов, которые позволили бы втянуть государство в международные конфликты, а также стабильная политическая ситуация и наличие четко сформулированной на высшем уровне стратегии развития высшего образования.

Национальные приоритеты могут вступать в противоречие с болонскими принципами, что вызывает необходимость в вариативности в имплементации Болонских соглашений. Даже при желании полностью интегрироваться в Болонский процесс, у обеих стран возникают трудности. Например, Армения, вступившая в Болонский процесс в 2005 году, полностью следовала Болонским принципам и уже провела необходимые законодательные реформы образования: была принята трехуровневая система образования, внедрены академические кредиты и мобильность студентов, созданы внутренние и внешние структуры по обеспечению качества образования, предоставлены определенные академические свободы в составлении предметных программ. Однако некоторые инструменты были внедрены поспешно, что привело к огромному разнообразию существующих систем начисления кредитов, образовательных программ, требований к качеству в разных учебных заведениях страны. Процесс накопления кредитов часто происходит формально, так как кредиты одного армянского вуза не засчитываются другим, если программы учебных курсов различаются в часах. То же относится и к кредитам, полученным за рубежом: их часто не засчитывают, если изученные предметы не совпадают с теми, которые изучаются в армянском вузе. Вызывает вопросы наполнение полноценным содержанием учебы на уровне магистратуры [1]. Что касается Беларуси, здесь проблем еще больше, ввиду того, что процесс внедрения Болонских соглашений охватывает всего около четырех лет. По мнению руководства Министерства образования республики, ее система высшего образования должна сохранять все национальные приоритеты и опыт,

накопленный за прежние годы. Поэтому идеи и положения Болонских соглашений, не совпадающие с национальными приоритетами, не реализуются в полной мере либо подвергаются существенной модификации, что вызывает критику либеральных сторонников европеизации Беларуси и ее системы высшего образования [2].

Развитие кооперации и интеграции в рамках второго направления интернационализации (в рамкахЕвразийского экономического союза),напротив, не требует следования общим принципам, что облегчает его реализацию. Последняя базируется на двух- и многосторонних связях между странами и отдельными университетами и охватывает как сферу обучения, так и науки. В рамках СНГ функционирует Сетевой университет, который объединяет университеты стран-участниц и предполагает обмен студентами на межстрановом уровне. Многие их них обучаются за счет грантов этого университета.

Возможно, самой популярной формой интернационализацииобразования в рамках обоих направлений является международная мобильность студентов. Что касается европейского направления, в Армении и Беларуси студенческая мобильность осуществляется, прежде всего, через программы «Эразмус плюс» и Болонские соглашения. Однако обмены остаются малочисленными в обеих странах, так как квоты на нее выдаются небольшие. В Армении, по данным за 2012г., 37% вузов не имели программ по академической мобильности. Основным препятствием для развития мобильности являются ограниченные финансовые возможности государств и населения. Довольно развита самостоятельная мобильность студентов в другие страны вне указанных программ. В Беларуси по таким каналам в 2014/2015 учебном году за рубежом обучалось 36 тыс. чел. В том же году в США училось 15% всех армянских студентов, обучающихся за рубежом [3]. Иногда такие программы предоставляют стипендии студентам-иностранцам, чаще студенты платят сами – в надежде на будущее трудоустройство в странах ЕС. Поэтому многие студенты хотят получать образование на английском языке, считая такой диплом самым перспективным. Исходя из соотношения мобильности по государственным и частным каналам можно сделать вывод, что в обеих республиках на процесс мобильности студентов больше влияют рыночные процессы, чем государственная политика. Возможно, по этой причине растет проблема утечки мозгов: после обучения за рубежом молодежь не возвращается на родину. Всего по программам въездной мобильности в 2016/2017 учебном году в Армении учились 3794 иностранных студента [4], а в Беларуси – 15971 студент [5]. Это

меньше 5% общего числа студентов в каждой республике, тогда как по европейским стандартам развития рынка образовательных услуг желательно иметь 10–15% иностранцев: тогда мобильность будет выгодна государству.

Мобильность преподавателей в обеих республиках также развита недостаточно: преобладают краткосрочные поездки, мало способствующие повышению квалификации преподавателей. К сожалению, мобильность в рамках евразийского направления тоже не сильно развита ввиду недостаточных финансов, выделяемых на ее реализацию.

Программы студенческой и преподавательской мобильности развиваются в целях стимуляции интернационализации учебных планов и программ, внедрения изменений в учебные планы сотрудничающих университетов. Однако разнообразие университетов даже внутри одной страны слишком велико, поэтому процесс интернационализации проходит не без проблем. Одна из них состоит в том, что каждая республика не хочет слепо перенимать чужие стандарты и отказываться от национальных традиций. В то же время, безусловно, необходимым является внедрение новейших информационных технологий, обновление информации, учет запросов рынка. Еще одна большая проблема в Беларуси – внедрение ступени магистратуры без достаточной проработки ее содержания и качественного отличия от первой ступени образования.

Поскольку стратегическая цель интернационализации образования состоит не в росте мобильности как таковой, а в повышении качества национального образования, акцент нужен на преобразования именно в национальных реформах, чтобы студенты и преподаватели, не выезжая массово за рубеж, имели в своем национальном университете качественные образовательные программы, соответствующие международным стандартам. Для обеспечения доступности качественных образовательных программ, которых нет в наличии в том или ином университете, рекомендуется шире развивать дистанционное образование (например, MOOC), подключаться к международным дистанционным программам на английском языке. Такой положительный опыт уже есть. Он позволяет студентам одновременно совершенствовать знание иностранного языка и изучать новые дисциплины.

Интернационализация проявляется в открытии филиалов своих университетов за рубежом, когда преподаватели едут к потенциальным студентам, а не наоборот. Пока такая форма не получила развития в Армении и Беларуси. Открытие филиалов за рубежом или внедрение совместных с зарубежными вузами программ обучения повышает конкурентоспособность национальных университетов, хотя и требует дополнительных финансовых затрат и времени на согласование таких программ, разработку систем управления качеством

этих программ, их международной аккредитации, подготовку и переподготовку преподавателей для работы в таких условиях.

Наконец, международные университеты, открытые в Армении и Беларуси, которые выдают дипломы двух университетов двух стран, становятся привлекательны. В Армении действуют Российско-Армянский, Американский и Французский университеты, в Беларуси открыт Белорусско-Российский университет. В таких университетах легче внедрять разные инновационные программы, т.к. обычно они работают достаточно гибко. Иногда выдаются двойные дипломы. В Беларуси студенты сами выбирают, по какой программе – российской или белорусской – они хотят учиться, т.к. двойной диплом не выдается.

Для эффективной интернационализации национальных университетов необходима гармонизация систем высшего образования в рамках тех международных образовательных союзов, куда входят Армения и Беларусь. Прежде всего, это – единое пространство высшего образования стран, входящих в Болонский процесс, которое предполагает, кроме унификации образовательных программ и ступеней образования, взаимное признание дипломов выпускников стран-участниц, процессуальную легкость их устройства на работу (равный доступ к ней всем выпускникам с аналогичными дипломами). Именно на эти цели непосредственно направлены документы в рамках Болонских соглашений, которые способствуют подготовке специалистов в рамках единого рынка труда и свободного перемещения рабочей силы в странах Евросоюза. Студенты постсоветского региона, включаясь в эту систему, должны быть ориентированы на применение своих квалификаций на родине, поэтому в рамках ЕАЭС тоже следовало бы больше внимания обращать на важные аспекты унификации высшего образования, позволяющие без проблем признавать дипломы в разных странах этого союза. Поскольку легче всего стандартизировать структуру учебного года и систему оценок знаний, было бы целесообразно начать с этих аспектов. В настоящее время в Беларуси действует 10-балльная система оценок, в Армении имеется несколько систем оценок в баллах, а в России сохраняется 5-балльная система оценивания. Подобные различия могут затруднять гармонизацию университетов внутри ЕАЭС. Качество образования также может оцениваться различно, поскольку общепринятых критериев его оценки не существует.

Что касается перехода на систему образовательных циклов по формуле 4+2, или 3+2, некоторые университеты Армении и Беларуси сохранили и 5-летний курс обучения специалиста, т.к. медицина и ряд естественных наук требуют более длительного срока обучения. В Беларуси обсуждается также

целесообразность двухлетней магистратуры, которая интерпретируется Министерством образования как ступень для подготовки научных кадров на последующей ступени получения образования. Да и в Евросоюзе не все университеты следуют общей формуле, сохраняя право самостоятельно решать такие вопросы. Единого европейского стандарта высшего образования, пригодного для всех специальностей во всех странах, нет.

Гармонизация второго уровня высшего образования вызывает много проблем и в Армении, и в Беларуси как по форме, так и по наполнению его конкретным содержанием. А главное – на рынке труда этих стран нет четкого представления о том, как должны отличаться специалисты с дипломом первой и второй ступени, какие конкретные преимущества дает вторая ступень ее обладателям.В целом, имплементация проектов интернационализации систем высшего образования Армении и Беларуси проходит во многом противоречиво и требует значительных усилий для практического повышения своей эффективности. В условиях ограниченных финансовых средств обеих республик обе они ориентируются, прежде всего, на такие результаты интернационализации, которые принесут дополнительные средства за счет роста числа иностранных студентов, обучающихся в высших учебных заведениях этих стран, а также за счет широкой кооперации внутри евразийского экономического союза, которая бы способствовала обогащению опытом других стран при реализации совместных образовательных программ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Модернизация систем высшего образования Беларуси и Армении в контексте процессов евразийской и европейской интеграции: проблемы и перспективы / Под общ. ред. Л.Г. Титаренко, М.И. Заславской. Минск: Изд-во БГУ, 2019. СС. 44–62.
2. Белая книга 2018. Европейские перспективы белорусского высшего образования. Вильнюс: Изд-во “Socialinės ir politinės ekspertizės agentūra”, 2018.
3. *Закарян Л.* Развитие системы образования Армении в контексте Болонского процесса // Регион и мир. 2015. № 2. С. 83.
4. Статистический ежегодник Армении 2017г. Ер.: Статистический комитет Республики Армения, 2018. СС. 140-141.
5. Статистический ежегодник Республики Беларусь. Минск: Изд-во «Белстат», 2018. С. 155.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE INTERNATIONALIZATION PROCESSES OF HIGHER EDUCATION IN ARMENIA AND BELARUS

L. Titarenko

ABSTRACT

In the framework of international cooperation of scientistsof the Republic of Belarus and the Republic of Armenia the number of researchesrelated to the study of the modernization of higher education was carried out. The focus of the study was on the successes and problems of each country in the areas of integration and internationalization of education systems. The analysis of the obtained data allowed us to reveal the peculiarities of the development of higher education in each country and the general features caused by the historical past of these countries, their current socio-economic level of development, and the need to respond to global challenges. The directions of integration and internationalization of higher education systems in Armenia and Belarus and the results achieved are shown.

Keywords: higher education, integration, internationalization, Armenia, Belarus.

ЖУРНАЛИСТИКА

ПРОБЛЕМЫ РУССКОГО ЯЗЫКА В ЖУРНАЛИСТИКЕ: ОСОБЕННОСТИ МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ СОВРЕМЕННОСТИ

М.Э. Авакян

УДК 070+ 811.161.1

Поступила: 23.04.2019г.
Сдана на рецензию: 24.04.2019г.
Подписана к печати: 16.05.2019г.

Российско-Армянский университет
marvolskaya@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются проблемы русского языка, используемого в русскоязычной прессе Армении, выделяются основные коммуникативные функции СМИ, ставится акцент на типологии средств массовой коммуникации. Выделяется роль СМИ в сфере информационных или дистанционных отношений, а также в формировании общественного мнения.

Ключевые слова: русский язык, речь, массовая коммуникация, СМИ, информация.

В научной литературе повседневная речь рассматривается как «один из видов коммуникативной деятельности человека – использование необходимых средств языка для общения с другими членами языкового сообщества. Обычно под словом «речь» понимается не только и не столько процесс говорения (т.е. речевая деятельность), но, в первую очередь, его результат (речевые произведения, зафиксированные памятью или на письме) [1]. Обычно принимается, что речь в журналистике должна восприниматься не как просто процесс написания или говорения, а в своем втором, очень важном, словарном значении, то есть как результат коммуникативного процесса, воспроизводимый в виде газетно- или журнальных публикаций, аудио- и аудиовизуальных материалов. Исходя из данного постулата, ученые дают ей такую дефиницию: «речь считается объектом восприятия, состоящим из диалектического единства мысли и языковых единиц, необходимых для выражения данной мысли»: Р=М+Я (Р – речь, М – мысль, Я – язык). С журналистской точки зрения, под словом «речь» должна пониматься публикация в прессе, радио- и телепередача, под словом «мысль» – факты, составляющие основу журналистского

произведения. В учебнике «Культура русской речи» под редакцией профессоров – А.К. Граудиной и Е.Н. Ширяева, средства массовой информации подразделяются на визуальные (периодическая печать), аудиальные (радио), аудиовизуальные (телевидение, документальное кино). «Несмотря на все различия между ними, СМИ объединяются в единую систему массовой коммуникации благодаря общности функций и особой структуре коммуникативного процесса. Среди функций СМИ обычно выделяют следующие:

- информационную (сообщение о положении дел, разного рода фактах и событиях);
- комментарийно-оценочную (часто изложение фактов сопровождается комментарием к ним, их анализом и оценкой);
- познавательно-просветительную (передавая многообразную культурную, историческую, научную информацию, СМИ способствуют пополнению фонда знаний своих читателей, слушателей, зрителей);
- функцию воздействия (СМИ неслучайно называют «четвертой властью»: их влияние на взгляды и поведение людей достаточно очевидно, особенно в периоды так называемых инверсионных изменений общества или во время проведения массовых социально-политических акций, например, в ходе всеобщих выборов главы государства);
- гедонистическую (речь здесь идет не просто о развлекательной информации, но и о том, что любая информация воспринимается с большим положительным эффектом, когда сам способ ее передачи вызывает чувство удовольствия, отвечает эстетическим потребностям адресата)» [2].

Кроме того, в некоторых исследованиях, посвященных языку СМИ, вводится понятие так называемой *генеральной функции*, «которая представляет собой процесс создания и сохранения “единства некоторой человеческой общности, связанной с определенным видом деятельности”» [3].

Обычно исследователи СМИ объединяют их в особую типологию коммуникации (дискурс), некоторые из которых называют их «дистантными», «ретиальными» (когда подразумевается передача сообщения неизвестному – количественно и социально неопределенному – потребителю информации), которые имеют непосредственное (прямое) отношение к индивидуально-коллективному субъекту (т.е. в данном случае рассматривается не только соавторство журналистов, но и, например, общая позиция издания, редакции, радио- или телеканала и пр.) с массово-рассредоточенным адресатом. В зависимости от смысловой наполненности и целей, которые ставятся в процессе общения в СМИ, выделяются различные типы информации: «...различаются два

вида информации: предметно-логическая (она же интеллектуальная, дескриптивная, объективная, концептуальная, фактульная), не связанная с ситуацией и участниками общения, и прагматическая (оценочная/субъективная), функцией которой является воздействие на реципиента и передача ему своего отношения к предмету речи» [4]. В иных классификациях концептуальная, фактуальная, оценочная, комментарийная, развлекательная информация и др. рассматриваются как самостоятельные разновидности коммуникации.

Как мы понимаем, роль СМИ в жизни общества, особенно сегодня, неоценима. Сейчас мы можем получать любую информацию о происходящем как в своем городе или стране, так и из самой отдаленной части Земного шара. И не только узнать, но и получить оценку (комментарий) журналистов посредством очевидцев или экспертов, так сказать, из «первых рук». Роль СМИ невозможно переоценить, ведь теперь уже сложно представить какую-нибудь сферу нашей жизни без информационных или дистанционных отношений. Особую роль играет пресса в формировании общественного мнения, тем более, в современных условиях бурного развития информационных технологий. По этой причине все большее и большее внимание уделяется проблемам массово-коммуникативных процессов[1]. По этой причине резко сократился уровень достоверности современных СМИ, а вместе с этим, и авторских материалов и аналитических текстов, которыми так «гордилась» советская пресса. Даже если активные представители прессы и сами СМИ, т.е. редактора, журналистиы, репортеры и др., стараются быть предельно объективными и беспристрастными в освещении происходящего, так или иначе, им это почти не удается. Как правило, руководствуясь интересами целевой аудитории, и, как следствие, политикой самого издания или его непосредственных владельцев, средства массовой информации формируют «повестку дня» из различных событий, делая особый упор на одних и часто целеноправленно затемняя другие. При этом, в современной прессе на второй план уходит классические жанры заметки или статьи-хроники, уступая место репортажу, потому что наиболее важным сегодня считается фактор «включенности», непосредственного присутствия и своего рода участия в происходящих событиях. Т.е. репортерство,

---

[1] В последние десятилетия информационные потоки приобрели очень мощный импульс для развития – за счет непрерывного увеличения количества персональных компьютеров, баз данных, а также человеческих ресурсов, привлеченных в сферы коммуникативной деятельности и технологий массовых коммуникаций. Современные исследователи все громче говорят о наступившей эпохе «медиакратии» – т.е. власти СМИ, которые уже не только отражают и интерпретируют действительность, но, согласно собственным правилам, конструируют ее.

бывшее когда-то, так сказать, «низкой ступенькой» в журналистике (предназначенной для начинающих), сегодня выдвинулось чуть ли не на первое место.

Используя намеки и полунамеки, или прямой текст, различные аннотационные или иные элементы языка, журналист современных СМИ заставляет либо задуматься в нужном ему направлении, либо неоднозначно дает понять, какой именно точки зрения он и, с ним его издание, придерживаются. Все это возможно сделать, не «выдавая» непроверенной или заведомо ложной информации, не пороча фигурантов материала, не нарушая строгих ограничений, предусмотренных законом страны в осуществлении деятельности журналиста и СМИ.

Многие получатели информации подчас не понимают значимости выбора СМИ той или иной позиции. И поэтому становятся объектами воздействия со стороны СМИ, т.е. целенаправленной манипуляции, и, в конечном счете, в их сознании формируется такая картина мира, которая выгодна определенным СМИ или тем, кто их контролирует.

ЛИТЕРАТУРА

1. Советский энциклопедический словарь/ Гл. ред. А.М. Прохоров. 4-е изд. М.: Сов. Энциклопедия, 1989. 1632 с.
2. Культура русской речи. Учебник для вузов. Гл. VI. Средства массовой информации и культура речи: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/graud/06.php
3. Там же.
4. *Воеводина Л.,* Русский язык и культура речи. Тюмень, 2011. С. 4.

RUSSIAN LANGUAGE ISSUES IN JOURNALISM: CHARACTERISTICS OF CONTEMPORARY MASS COMMUNICATION

M.Avakyan

ABSTRACT

The current paper looks at the problems of the Russian language used in Russian-language press in Armenia; the main communicative functions of mass media are defined; typology of means of mass communication is emphasized. The role of mass media in the field of informational or distance relations as well as in the formation of public opinion is explored.

Keywords: Russian language, speech, mass communication, mass media, information.

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

ДИФФУЗИЯ КУЛЬТУР

А.Р. Аракелян

УДК 77

Поступила: 12.03.2019г.
Сдана на рецензию: 13.03.2019г.
Подписана к печати: 20.04.2019г.

Российско-Армянский университет
arsarm2001@yahoo.com

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена диффузии культур Армении и Ирана в сфере кинематографа. Рассматривая армянскую и иранскую культуры, на протяжении тысячелетий, взаимопроникавших сквозь барьеры политических, военных, религиозно-культовых противостояний, можно с уверенностью сказать – невозможно народам так долго жить рядом и не оказывать воздействия друг на друга во всех сферах человеческого бытия. А в нашем случае редко можно найти подобное долголетие непростых, часто кровопролитных отношений, и в то же самое время такое противоречивое и взаимополезное соседство в политической истории мира. Каждый из нас, народов Ирана и Армении, живут своей жизнью и просто уже не замечают, насколько мы приросли друг к другу в пластах народного творчества, ремесел, быта, морально-этических, лексических параллелей, физического облика и других.

Ключевые слова: культура, кинематограф, Армения, Иран, взаимодействие, диффузия.

Если на мраморный стол поставить серебряный кувшин и дать им некоторое время, то наступит момент, когда кувшин невозможно будет отделить от столешницы.

Произойдет взаимное проникновение молекул мрамора и серебра, то есть диффузия различных веществ, а это – универсальный закон материального мира. В несколько ином, более иррациональном, воплощении, такое же наблюдается в сфере культур, волею исторических судеб, вошедших в соприкосновение. Самый важный фактор и необходимое условие для этого явления – это время.

Если провести сравнительный анализ поведенческих параметров, то можно с уверенностью утверждать, что показатель бытовой совместимости

армянского и иранского народов очень высок. Такой баланс отношений обеспечивают сохранность этнических особенностей двух очень древних народов, живущих в шаговой доступности друг от друга.

Армяне, в силу исторически сложившейся генетической неуемности, испокон веков умели весьма динамично принимать законы государств, в составе которых им приходилось жить. Этим объясняется наличие армянских общин в самых отдаленных от Армении уголках земного шара.

Представьте: тысячи оторванных от родной земли людей с семьями оказались в незнакомой местности, где все надо было начинать с нуля. И они начали, а через незначительный промежуток времени уже были выстроены армянские церкви, школы, успешно работали многочисленные ремесленные мастерские, магазины, образовались купеческие гильдии, пробившие коммерческие маршруты от Индии, Китая, Тибета до Швеции и Норвегии, России и Великобритании.

Сегодня армянская диаспора Ирана имеет иной психологический настрой, нежели армянские общины, возникшие во множестве стран и сформировавшиеся в результате синдрома «беженства». Иранские власти на протяжении веков позволяли армянам сохранить национальное самосознание, конфессиональную независимость и совокупное достоинство.

Возможно, имеет смысл вспомнить своеобразный «манифест» основателя первой персидской Империи Кира Великого, династии Ахеменидов, увековеченный клинописью на глиняном цилиндре. Там на аккадском языке записаны положения, которые можно считать первой Хартией прав человека, провозглашенной в VI-ом веке до нашей эры.

Одержав победу над Вавилоном, Кир провозгласил порабощенным вавилонянами народам отмену рабства и обещал строить свою политику в соответствии с заветами основателя персидской государственности. А также объявил о приверженности принципам гуманности, свободы и справедливости безотносительно к этническому и конфессиональному происхождению людей, на которых действие этих принципов распространялись.

Логическим продолжением политики Кира Великого являются действия иранских правителей, которые в завоеванном Тифлисе построили друг против друга мечеть и христианскую церковь. На каждой был установлен указ Шаха уважать веру прихожан дома Божьего, находящегося напротив.

И сегодня на улицах Еревана можно встретить тысячи иранцев, особенно на праздник Навруз. Их можно отличить от армян исключительно по одежде женщин. Мы полагаем, что Армения, являющаяся редкой по монона-

циональности страной, не заболела ксенофобией и с радостью принимает гостей со всех сторон света. В центре города стоит прекрасно отреставрированная иранскими строителями Голубая мечеть, уникальная по определенным архитектурным и композиционным качествам.

Иран является мощной державой, объединившей в нацию множество этнических сообществ и сумевшей мудрым руководством централизованной власти минимизировать возможные несоответствия этих групп по традиционно-историческим и религиозным особенностям. Это обеспечивает их гармоничное сосуществование и равные для всех иранцев гражданские и политические права и свободы.

Невозможно даже пытаться изъять из армянской истории «персидский след», настолько необратимы события истории, произошедшие в силу одновременного присутствия в них армянского и иранского факторов.

В свете сказанного с полной уверенностью можем утверждать, что взаимное влияние армянского и иранского кинематографа не может не иметь места по определению. Говоря об иранском и армянском кинематографе в контексте диффузии культур, то не стоит искать ее свидетельства в поверхностных слоях восприятия. Там нет места для прямолинейных аналогий, примитивного сходства и заметных параллелей.

Еще раз мысленно просмотрим фильмы иранского режиссера Аббаса Киаростами и Генриха Маляна, в частности, «Вкус вишни»[1] и «Наапет»[2].

Иранский кинорежиссер, сценарист и продюсер, один из лидеров иранской новой волны, стал обладателем множества кинематографических наград, в числе которых «Золотая пальмовая ветвь» 50-го Каннского фестиваля 1997-го года за фильм «Вкус вишни».

Редкий, странный фильм. Не работают никакие технологические карты производства кинопродукции, знакомой и привычной массовому потребителю. Нет там фазы экспозиции, где надо в течение нескольких минут представить «что-где-когда-почему-куда». Нет кульминации в общепринятом смысле, которую подают зрителю на озаренном ореолом подносе. Не преподносят также ни картины эффектного падения героя в бездну трагедии и, уж подавно, привычного эйфорического хепиэнда. Не чувствует режиссер за собой прерывистого дыхания нетерпеливого зрителя… или очень умело притворяется. И, вообще, обычный зритель, испорченный мировыми киностандар-

[1] «Наапет» – армянский драматический фильм 1977г., реж. Генрих Малян.

[2] «Вкус вишни» – франко-иранский художественный фильм, 1997г., реж. Аббас Киаростами.

тами, как участник, замыкающий цикл кинопроизводства, для Киаростами отсутствует. Фильм, уникально бедный по внешней атрибутике и операторским приемам, нарочито нудный в раскадровке и выбору локаций. По формату отношения режиссер-зритель с Киаростами может сравниться только Сехэй Имамура, создателем киночуда «Легенда о Нараяме»[3]. Оба эти режиссера идут вперед за осенившей их идеей, не оглядываясь и не замедляя шага, чтобы дождаться замешкавшегося зрителя. И неслучайно, что они одновременно оказались на престижной сцене Каннского кинофестиваля в качестве обладателей «Золотой пальмовой ветви» 1997-го года.

Киаростами в своей картине «показал» красоту мира, бесконечно прекрасного, аутентичного, повторяющегося бытия, где люди глубоки и одиноки – обратите внимание – посредством монолога ага Багари, человека весьма обычного с виду, а слово его звучало как глас с небес. И, слыша медитативный голос, уже видишь за пустынным монохромным пейзажем прекрасные восходы и закаты, а на губах чувствуешь сладкий вкус туты. Ага Багари даже о смерти говорит таким образом, что его слова звучат как гимн жизни. Когда слушаешь этот фильм (это не оговорка, «Вкус вишни» надо слушать), слышишь голос из древнейшей дали, далекой, невидимой, но слышимой. Ага Багари, простой человек, сáмой что ни на есть заурядной наружности, силой произнесенных слов на глазах преображается в пророка, за которым можно и хочется следовать.

Киаростами описывает все это *своим* каноном, фольклором *своей* вселенной. Вкус вишни – это тот флешбек, который рефреном звучит всю нашу жизнь, отдает кисловатым, прекрасным привкусом. Встречая попутчиков разных возрастов, религий, национальностей, выражающих изумление, когда предложение ага Бади ставит их на грань между жизнью и смертью, хоть и чужой, но все равно – страшной, герой в эти моменты, кажется, ощупью, по крупицам собирает драгоценные осколки ценности и самоценности жизни. И когда в кабине его автомобиля из ниоткуда «материализуется» гипнотический голос ага Багари, он находит единение между природой и собой. Только так человек, единожды заглянувший в бездну небытия, отрекается от разрушительного влечения к смерти и, хотя бы еще на некоторое время, утверждается на этом берегу реки Жизни.

Возникает ощущение, что упорное стремление соблюсти ритуал захоронения собственного тела было подсознательной отсрочкой сакрального момента совершения греха беред Богом. Боги не любят самоубийц, потому что

[3] “Легенда о Нараяме” – художественный фильм 1983г., реж. Сехэй Имамура.

они своими действиями подменяют божественный промысел, ускользают от власти Вседержителя.

Роуд-муви, вечное скитание странного человека за рулем, картинки, люди и вечное небо наверху и земля под ногами. Ритуал будет совершен, река жизни продолжила свое вечное течение, услышавший – услышал, увидевший – увидел, а старенький Рендж Ровер, «альтер эго» ага Бади, продолжил свой путь по бесконечной спирали никуда не ведущих дорог. В этом, по сути, и есть одна из главных тайн нашей жизни.

Рискну высказать мысль, возможно кощуственную, но я готов за нее постоять: Золотая пальмовая ветвь Каннского фестиваля, присужденная фильму Киаростами, оказала бóльшую честь репутации и престижу самого Каннского фестиваля, чем иранскому режиссеру.

Аналогичное особенное скитание, осмысленный путь совершают герои фильма Маляна «Наапет», которые после великой трагедии в своей жизни, оказавшись на грани смерти и пережив утрату близких, родной земли и дома, вынуждены строить все заново… Река жизни и в этом фильме течет дальше, и эстетика фильмов, о которых шла речь, говорит об одном очень важном обстоятельстве – общем для двух народов-долгожителей, судьбоносном качестве – не предаваться унынию, не сдаваться, жить, несмотря на страдания и мучительные испытания и слиться с вечным ходом времени и бытия.

Обращаем ваше внимание на фильмы «Развод Надера и Симин»[4] иранского режиссера Азгара Фархади и «Здравствуй, это я!»[5] Фрунзе Довлатяна.

Большинство читателей, дошедших до этих строк, прочитав последнее название фильма, скажут: «А-а, это я знаю…». И я был того же мнения, пока меня не надоумили перешагнуть через это заблуждение.

И моим глазам открылось совершенно новое чудо, фильм-чудо 1965-го года. Я замер перед экраном компьютера, с трудом осознавая, что это снимали более пятидесяти лет назад, такой свежестью «запахло» оттуда. Какое отражение духа времени, извините за клише, какое трогательное пространство высоких человеческих отношений, какое достоверное актерское исполнение, как органично раскрыты характеры персонажей. У меня было ощущение, что в душной комнатушке рыночного кино открылась форточка, и оттуда повеял чистый, свежий, прохладный ветерок высоких отношений человека к человеку, человека к любви, человека к науке, человека к потере. Сколько юноше-

[4] «Развод Надера и Симин» – художественный фильм 2011г., реж. Асгар Фархади.
[5] «Здравствуй, это я!» – художественный фильм 1965г., реж. Фрунзе Довлатян.

ского жизнеутверждения в одном только названии с замечательным восклицательным знаком в конце. Восхитительный сценарий, литературный, грамотный, без «завитушек», целенаправленная, заточенная на основную мысль авторов фильма – невидимая составляющая души любого человека – ожидание. Ожидание рождения, ожидание взросления, ожидание любви. Разлука у людей не в чести, а ожидание возвращения, встречи, понимания – фундаментальные смыслы человеческой жизни. Эту идею авторы провели через фильм с ювелирной точностью. Но она, точность, не инженерная, математическая, а проистекает из чуткой, эмоциональной, интеллигентной души большого мастера. И пронзительная сцена прощания Пономаря и Артема, прощания навсегда, – это уже не ожидание, а осознанный шаг навстречу небытию.

Фильм, переполненный драматизмом без единого отрицательного героя, без конфликтных ситуаций, без скандалов, драк, погонь, убийств и сексуальных сцен. А смотришь со спертым дыханием.

Великая эпоха физиков и лириков великой страны увековечена фильмом «Здравствуй, это я!», снятого в годы, когда на экраны кинотеатров в Советском Союзе в основном выходило кино о производственных планах, райкомах и трудовых подвигах. И надо было прожить полвека, оказаться в условиях незрелого капитализма, чтобы по-новому, с неожиданной болью безвозвратной потери, смотреть на свою же жизнь – на кинопленке.

В отношении фильма «Здравствуй, это я!» не имеет смыла вникать в детальный анализ по законам киноведения, потому что все его знают наизусть, и не стоит вмешиваться в гештальт-восприятие зрителем этого произведения киноискусства.

Многие из нас неоднократно бывали в Иране. У нас много друзей и знакомых армян, живущих там. И в нашей помяти запечатлелись интересные детали из тамошней действительности.

Не пытайтесь сравнивать Иран с другими мусульманскими странами. Нам кажется, это – особый случай в мусульманском мире. Пусть вас не вводит в заблуждение ни традиционные одеяния женщин и их скованное поведение в общественных местах. Статус женщины в Иране очень высок, и, возможно, этот фактор является и причиной, и следствием всеобщей благовоспитанности и благородства народа Ирана. Эти качества пронизывают всю социальную вертикаль – от уличных продавцов до высших слоев общества. И это заметно на каждом шагу.

Говорят, много лет назад, одного из имамов, претендующих на высокий государственный пост, во время интервью корреспондент спросил (после многословных извинений):

– Кому принадлежит последнее слово в вашем доме?

– Конечно, мне, – с юмором ответил имам, – В конце я всегда говорю «Как скажешь, ханум…»

В обеспеченных семьях в Иране к детям обращаются на «вы», чтобы с детства приучить к уважению по отношению к себе. «Если ты не будешь уважать себя, как ты можешь надеяться на уважение других?»

Фильм сценариста и режиссера Азгара Фархади «Развод Надера и Симин» довольно смелый, начиная с выбора названия. Развод по-ирански далеко не простое дело и связан с определенным риском для будущего женщины и достоинства мужчины. Тем не менее, Азгар Фархади решился и снял интереснейший фильм об изнанке иранской действительности, скрытой даже от проживающих там христиан завесой религиозных ограничений. Одно то, что инициатором развода в фильме является жена, активная, сильная и целеустремленная, уже как-то создает неуютную позицию для зрителя, уважающего мусульманские традиции, ограждающие семейные отношения от посторонних каноническими табу.

Драматическая ситуация в семье Надера и Симин возникла на почве желания Симин уехать из страны.

Очень впечатлила завязка фильма – сидят рядом Надер и Симин в пустом зале суда. Неподвижная камера, не отрываясь, смотрит на них, внимательно слушает и говорит словами и интонацией скорее доброжелательного учителя, чем судьи на бракоразводном процессе. Что не устраивало Симин на родине, представлено несколько размыто – отсутствие перспектив, желание обеспечить дочери лучшую жизнь. На эти аргументы судья безучастным голосом задает вопрос:

– Вы считаете, что у детей в нашей стране нет будущего?

– Я хочу, чтобы моя дочь росла в других условиях, – уклончиво отвечает Симин.

– В каких условиях, уважаемая? Неужели ребенку будет лучше расти без отца? – вкрадчивым голосом спрашивает судья.

– Поэтому я хочу уехать всей семьей.

– Я не могу все бросить и поехать. Сколько можно повторять? – устало говорит Надер.

– Что же мне делать, господин судья?

– Ничего, бросьте эту затею.

Круг замкнулся.

Но Симин настроена решительно, судя по ее намерению оставить мужа и дочь. Камнем преткновения стал старый и больной отец Надера, которого сын ни под каким предлогом не мог оставить.

Из этого замкнутого круга сценарист открыл дверь в серьезную драму болезненных проблем современного иранского общества – трудности с работой, неустроенность и отсутствие надежды на улучшение в определенных слоях социума. По касательной затронуты религиозные аспекты жизни простых людей.

Главная героиня фильма – дочь Надера и Симин, Терме, честная, ранимая девочка, с повышенным чувством ответственности, оказавшаяся в центе скандала. Она отказалась оставить отца и дедушку, к которому относилась с величайшей заботой. Настал момент, когда развивающийся конфликт «повис» на ее детских плечах. И она выдержала эту нагрузку, мужественно, благородно и непоколебимо – в отношении соблюдения моральных принципов. Все остальные герои так или иначе скомпрометировали себя, хотя у них у всех были свои тяжеловесные причины нарушить заповеди Бога, но это не снимает с них ответственности за содеянные прегрешения.

И Терме, девочка одиннадцати лет, невольно вникая в детали неблаговидной истории, с болью ощущала разочарование в людях, которых любила и уважала. Но она пронесла весь груз грехов своего взрослого окружении через весь фильм, довела до финальной сцены, где драматизм доведен до высшей точки – в невербальной форме – отречения от родителей.

На первый взгляд, в сфере армянского и иранского нет прямых аналогий, но ведь взаимное проникновение культур, их диффузию, как уже было отмечено, следует искать в глубинных пластах.

А для наглядности вернемся к чарующим образам первых строк: вот стоит красивый серебряный кувшин на красивом мраморном столе. Стоит долго-долго, очень долго. Смотришь издали – вроде бы кувшин сам по себе, а стол стоит себе и стоит.

А вы попробуйте оторвать кувшин от мрамора стола – не получится.

DIFFUSION OF CULTURES

A. Araqelyan

ABSTRACT

Examining Armenian and Iranian cultures, that throughout thousands of years have permeated through the barriers of political, military, religious and idolatry confrontations, it can be said with certainty that nations cannot live side by side for so long, without mutually influencing every domain of human existence. And in our case such a longevity

of complex, often bloodstained relationships, and at the same time such a contradictory and mutually beneficial neighborhood in the political history of the world can be rarely found. Both nations, Iranians and Armenians, live their lives and already don't notice how interwoven we are by the threads of folk art, crafts, everyday life, socio-ethical and lexical parallels, appearance and other aspects.
Our work is devoted to the diffusion of cultures of Armenia and Iran in the field of cinematography.
Keywords: culture, cinematography, Armenia, Iran, interaction, diffusion.

Из университетской жизни

* * *

Старший преподаватель кафедры русского языка и профессиональной коммуникации РАУ, соискатель Российско-Армянского университета Евгения Арефьева (специальность – «Славянские языки») и лаборант кафедры русской и мировой литературы и культуры, аспирант Венера Аветисян (специальность – «Русская литература») заняли призовые места по итогам конкурса молодых ученых стран СНГ. Конкурс был организован Государственным институтом русского языка имени А.С. Пушкина.

В конкурсе приняли участие более 100 молодых исследователей в области русского языка и литературы: преподаватели, научные сотрудники, специалисты, аспиранты и магистры в возрасте до 35 лет, являющиеся гражданами СНГ. Как заверили организаторы конкурса, присланные на конкурс работы отличались научной новизной, высокой актуальностью и широким охватом исследуемого материала.

Евгения Арефьева представила научную работу на тему «Применение инфографики на проектных занятиях по русскому языку как иностранному с китайскими студентами» и заняла II место по направлению «Методика преподавания русского языка».

Работа Венеры Аветисян «Об интертекстуальных связях романов “Пенелопа” Г. Маркосян-Каспер и “Пена дней” Б. Виана»также была высоко оценена жюри: аспирант РАУ заняла III место по направлению «Исследования в области русской литературы, в том числе в сопоставлении с литературой страны заявителя».

Среди целей конкурса – выявление и поддержка талантливых молодых исследователей в области русистики, привлечение молодых ученых к исследованию актуальных вопросов, проблем и перспектив преподавания русского языка и литературы в странах СНГ, популяризация и продвижение перспективных и значимых достижений молодых ученых в области русистики в странах СНГ с использованием ресурсов Интернет-портала «Образование на русском».

* * *

По приглашению Университетского Агентства Франкофонии Центральной и Восточной Европы доцент кафедры теории языка и межкультурной коммуникации РАУ, руководитель секции по французскому языку Жаклин Минасян с 10 по 13 февраля 2019г. приняла участие в работе ежегодной конференции преподавателей французского языка в Бухаресте (Румыния).

Приветствуя участников конференции, директор Университетского Агентства Франкофонии Центральной и Восточной Европы Мохамед Кетата отметил высокий уровень подготовленности XVII саммита франкоязычных стран, который состоялся в Ереване в октябре 2018 года и выделил успешно стартовавший в июле VII франкоязычный студенческий фестиваль «Разные, но вместе».

По словам Жаклин Минасян, двухдневная конференция была очень насыщенной и полезной. Участники рассмотрели вопросы, касающиеся интернационализации высшего образования, механизмовсотрудничества в сфере высшего образования, европейской академической мобильности, признания дипломов, повышения качества преподавания французского языка и т.д. «Конференция прошла на высоком уровне, докладчикам были заданы интересные вопросы, которые привели к эффективным дискуссиям», – добавила она.

Университетское агентство Франкофонии включает в себя 884 высших учебных заведения из более чем 100 стран. Основной задачей агентства является продвижение французского языка и расширение его преподавания во всем мире. Для успешного осуществления своей деятельности Агентство франкоязычных университетов сотрудничает с ЕС, ЮНЕСКО, неправительственными организациями, частными предприятиями и др.

* * *

В апреле 2019г. в конференц-зале РАУ состоялся междисциплинарный круглый стол на тему «Протестные движения в современном мире: политика, право, медиа».

В рамках мероприятия спикеры и гости обсудили актуальные проблемы и вопросы, связанные с протестными движениями в Армении и других странах, в контексте политики, права и медиа.

«*Такого права, как право на восстание, также известное, как право на сопротивление угнетению, в международном праве прав человека нет. И это не отрицание того, что в какой-то период происходили восстания и они были оправданными*», – подчеркнула Первый Омбудсмен РА, преподаватель кафедры конституционного права и муниципального права ИПП РАУ Лариса Алавердян.

Организаторами мероприятия выступили кафедра политологии Института политики и права, кафедра журналистики Института медиа, рекламы и кино и Лаборатория стратегических исследований в области национальной безопасности Российско-Армянского университета.

* * *

В апреле 2019г. кафедра русского языка и профессиональной коммуникации Института гуманитарных наук Российско-Армянского университета, совместно с кафедрой Русского языка Инженерной академии Российского университета дружбы народов, провела II Международную студенческую онлайн-конференцию «Лингвострановедение: Родина глазами студента» («О Родине по-русски»).

Конференция проходила в формате телемоста между студентами РАУ и РУДН в кабинете им. Д.С. Лихачева. Во время конференции студенты из 10 стран: Абхазии, Армении, Грузии, Замбии, Иордании, Индонезии, России, Таджикистана, Туркменистана, Японии – рассказывали о достопримечательностях своей родины, ее истории и культуре, праздниках и экологии и о многом другом. Всего участвовало 17 докладчиков и 14 научных руководителей, было представлено 15 докладов, из них 9 – со стороны РАУ.

РАУ и РУДН в полном соответствии со своими названиями и медиативным, связующим предназначением вновь выступили местом пересечения – перекрестком языков и культур, мостом дружбы, а русский язык, в полном соответствии со своим международным статусом, обеспечил межкультурную коммуникацию и предстал как язык-интегратор культурно-цивилизационного пространства.

* * *

Торжественное открытие студенческой годичной научной конференции Российско-Армянского университета состоялось 26-го апреля 2019г. В работе конференции приняли участие как студенты, магистранты, аспиранты и преподаватели РАУ, так представители Армянского государственного экономического университета, Ванадзорского государственного университета, Горисского государственного университета, Арцахского государственного университета, Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета, филиала Армавирского механико-технологического института ФГБОУ ВО «Кубанский государственный технологический университет» и др.

По словам проректора по науке РАУ, д. филос.н., профессора П.С. Аветисяна, в развитии университета научно-исследовательская деятельность занимает весомую концептуальную позицию, составляя ядерную часть качества образования.

«Этот год весьма успешный, наши студенты проявили научную активность, заявив большое количество тем и докладов на участие в данной конференции, – подчеркнул П.С. Аветисян.– *Мощная плеяда молодых исследователей является локомотивом университетского научного движения*».

Профессор Аветисян особо отметил участие студентов РАУ на Международной конференции «Ломоносов-2019»:«*Наши студенты продемонстрировали блестящий научный задел, достойно выступив в стенах Московского государственного университета и удостоившись дипломов и грамот. Это – большая заслуга в том числе руководителей научных направлений РАУ, всего профессорско-преподавательского состава университета*».

Конференция традиционно проводится по двум направлениям: физико-математические и естественные науки (математика; информатика и технические науки; физико-технические науки, биологические и химические науки) и общественные и гуманитарные науки (философские, политические и исторические науки; экономические науки; юридические науки; филологические науки; социально-психологические науки; востоковедение). В блоке по физико-математическим и естественным наукам представлено 35 докладов, по общественным и гуманитарным наукам – 150.

В рамках I пленарного заседания с докладами выступили студенты РАУ, призеры конференции «Ломоносов-2019» Нарек Абелян («In silico скрининг низкомолекулярных ингибиторов кворум сенсинга антибиотико-резистенстной бактерии Pseudomonas aeruginosa, активирующих иммунный ответ хозяина»), Сусанна Тадевосян («Особенности пятого поколения мобильной связи»), Александра Авакян («Идиллический топос в структуре романа Л. Улицкой “Медея и ее дети”»), Ирма Джагарян («Теоретические основы рассмотрения искусственного интеллекта в качестве субъекта права. Вопросы правовой ответственности») и Вардуи Геворгян («Тенденция возрождения национальных государств как акторов международных отношений в условиях кризиса глобализации») и др.

Все представленные научные работы были предварительно заслушаны и одобрены на соответствующих кафедрах, заверены заведующими кафедрами и научными руководителями. По итогам конференции будет издан электронный сборник научных работ.

* * *

XXVI Международная научная конференция студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов-2019» состоялась в Московском государственном университете им. М.В. Ломоносова 8–12 апреля. Конференция проходила

в рамках Международного молодежного научного форума «Ломоносов» и проводилась по 38 секциям, отражающим все основные направления современной фундаментальной и прикладной науки.

Международная научная конференция «Ломоносов-2019» – крупнейший съезд научной молодежи в пространстве СНГ, который по численности участников и охватываемых научных направлений не имеет аналогов в мире.

В этом году научная конференция студентов, аспирантов и молодых ученых собрала более 19 тысяч участников со всего мира. Российско-Армянский университет представили 23 участника: «За лучшие доклады» 2 исследователя были награждены Дипломами, 11 удостоились Грамот.

Победители и призеры конференции «Ломоносов-2019»:

ГегинеПетросян, кафедра математики и математического моделирования, ИМИ. Доклад на тему «Мультианизотропные интегральные операторы, определяемые регулярными уравнениями». Диплом за лучший доклад на секции «Математика и механика». Вручал ректор МГУ В.А. Садовничий.

Нарек Абелян, кафедра биоинженерии, биоинформатики и молекулярной биологии, ИБФ. Доклад на тему «In silico скрининг низкомолекулярных ингибиторов кворум-сенсинга антибиотико-резистенстной бактерии Pseudomonasaeruginosa, активирующих иммунный ответ хозяина». Диплом за лучший доклад на секции "Биоинформатика". Вручал ректор МГУ В.А. Садовничий.

СусаннаТадевосян, базовая кафедра телекоммуникации, ИФИ. Доклад на тему «Особенности пятого поколения мобильной связи». Грамота за лучший доклад на секции «Физика» /подсекция «Радиофизика». Татевик Геворгян, Мариам Петросян, кафедра медицинской биохимии и биотехнологии, ИБФ. Доклад на тему «Исследование генотоксичных свойств "зеленых" наночастиц серебра». Грамота за лучший стендовый доклад на секции «Биология» / подсекция «Биофизика и Бионанотехнологии», по другим направлениям –Ани Мартиросян, Ирина Ерицян,Александра Авакян, Кима Ванескегян,Давид Саргсян и др.

Основной целью конференции является развитие творческой активности студентов, аспирантов и молодых ученых, привлечение их к решению актуальных задач современной науки, сохранение и развитие единого международного научно-образовательного пространства, установление контактов между будущими коллегами.

* * *

Согласно результатам мирового рейтинга вузовARESза 2019 год, опубликованным в мае, Российско-Армянский университет вошел в группу уни-

верситетовс рейтингом A+. Улучшив свои прошлогодние показатели, РАУ достиг одного из самых высоких уровней и разделил с Ереванским государственным университетом категорию A+. В рейтинг ARES-2019 вошли 32 вуза РА.

Рейтинг ARES позволяет оценить способность вузов обеспечивать студентов необходимыми знаниями. Высшие учебные заведения оцениваются по таким критериям, как востребованность выпускников на рынке труда, взаимодействие с работодателями, научная деятельность и другие. Важными параметрами являются также международная деятельность университета и его роль в социально-экономическом и культурном развитии региона. В рейтинге исключен человеческий фактор: все данные обрабатываются автоматически.

Чтобы рассчитать оценку каждого университета, ARES установил пятибалльную шкалу: A – показатели высокого качества, B – показатели хорошего качества, C – адекватные показатели качества, D – обнаружены серьезные недостатки, F – отсутствие качественного образования.

«*В 2019 году в категорию “A” вошли лишь 3 армянских университета*, – подчеркнула руководитель департамента международного сотрудничества РАУ Светлана Машурян. – *Идея ARES– сделать рейтинг максимально прозрачным. Международный рейтинг высших учебных заведений ARES нацелен на повышение уровня успеваемости и достижений нации, развитие социальных навыков, которые положительно влияют на развитие сообщества. Мировые рейтинги – US News&World Report (Лучшие глобальные университеты), The Times Higher Education (World Reputation Rankings),QSTopUniversities(Мировые рейтинги университетов) и Центр мировых рейтингов университетов – сравнивают свои результаты с ARES*».

Европейская программа составления мирового рейтинга высших учебных заведений “Academic Ranking of World Universities: European Standard” (ARES), проводимая по европейскому стандарту Европейской научно-промышленной палатой (European Scientific Industrial Chamber – ESIC, Бельгия, г. Брюссель), впервые была запущена в ноябре 2013 года. В данном рейтинге был применен сетевой подход, основанный на работе с организаторами других мировых рейтингов (таких как ARWU, QS) и национальных рейтингов, и учтены их недостатки. При этом были добавлены такие европейские параметры, как роль университета в регионе, мониторинг научного и учебного процессов, использование современных технологий информатизации учебного процесса, роль студентов в оценке качества преподавания, внутренняя политика вуза по повышению качества и др.

* * *

Сотрудники кафедры политологии Российско-Армянского университета приняли участие в работе Международной арменоведческой конференции, посвященной 90-летию академика Сена Аревшатяна – известного философа, ученого, директора Матенадарана с 1982 по 2007гг. Мероприятие состоялось 22–23 мая 2019г. в Матенадаране (Ереван).

Конференция собрала как ведущих ученых из Армении, так и известных арменоведов из других стран. С первым пленарным докладом на тему «Сен Аревшатян как историк и методолог средневековой армянской философии» выступил профессор кафедры политологии РАУ К.А. Мирумян. Профессор кафедры политологии РАУ Р.А. Мирумян выступила с докладом «Философское наследие Гладзор-Татевского университета как средство укрепления автокефальности Армянской Апостольской церкви», а заведующий кафедрой О.Л. Саркисян – с докладом «Армянская философия V–VII веков в контексте программы развития национальной идентичности».

«*Сен Аревшатян по праву считается одним из основателей научного направления "История армянской философии". Именно его усилиями армянская философия стала восприниматься как неотъемлемая часть арменоведения. Заслуга именитого ученого в том, что он рассматривал средневековую армянскую философию в общем контексте духовной культуры эпохи*», – подчеркнул О.Л. Саркисян.

Конференция была организована Институтом древних рукописей имени Месропа Маштоца (Матенадаран) и Институтом философии, социологии и права НАН РА.

* * *

Заведующий кафедрой Политологии Российско-Армянского университета Оганес Лаврентьевич Саркисян принял участие в Международном форуме «Северный Кавказ: публичная власть и гражданское общество», состоявшемся 16–18 мая 2019г. в Пятигорске.

Форум собрал около 300 участников из более чем 10 стран. Формат мероприятия предполагал подиумные дискуссии, а также ряд круглых столов и экспертных обсуждений. Заведующий кафедрой О.Л. Саркисян был приглашен на форум для участия в экспертной сессии «Интернационализация конституционного права: современные тенденции», в рамках которой выступил с докладом «О некоторых аспектах правовых оснований протестных движений (на примере процессов в Республике Армения)».

Форум был организован Северо-Кавказским институтом-филиалом РАНХиГС при поддержке Аппарата полномочного представителя Президента РФ в СКФО и Министерства РФ по делам Северного Кавказа. Как подчеркнули организаторы, форум призван содействовать выстраиванию диалога между публичной властью и гражданским обществом, росту доверия гражданского общества к власти и власти к гражданскому обществу, развитию гражданских инициатив. Особое внимание было уделено вопросам интеграции усилий власти и общества в обеспечении сбалансированного пространственного развития страны и развития местного самоуправления.

* * *

26-го июня 2019г. в Российско-Армянском университете состоялось открытие “The First CESAI Conference on Afghan Studies” (Первая конференция ассоциации CESAI по изучению Афганистана).

Мероприятие было организовано Международной ассоциацией по изучению Афганистана CESAI совместно с Институтом востоковедения РАУ, Институтом археологии и этнографии НАН РА, Института по изучению коренных народов Кавказско-каспийского региона и платформой ARMACAD.

Конференция собрала исследователей из ведущих университетов и научных центров Великобритании, Германии, Индии, Ирана, Италии, Польши, России, США, Франции и др. Среди участников были также лекторы, студенты и аспиранты РАУ.

Участников конференции приветствовали секретарь оргкомитета конференции Ваге Бояджян и проректор РАУ по науке, профессор Паргев Аветисян. Профессор Аветисян особо отмел важность проведения данного мероприятия в контексте развития направления востоковедения как в РАУ, так и Армении в целом.

Директор Института востоковедения РАУ, профессор Гарник Асатрян также выступил с приветственным словом:«*The First CESAI Conferenceon Afghan Studies – действительно первая конференция в Армении, посвященная вопросам изучения Афганистана. Исследования по Афганистану представляют большой интерес для армянской науки. В рамках деятельности Института востоковедения РАУ мы активно продвигаем научные статьи по исследованиям Афганистана в журнале “IranandtheCaucasus”*».

В свою очередь, директор CESAI Сергей Андреев подчеркнул, что цель конференции – предоставить междисциплинарную платформу для научной

дискуссии по широкому кругу исследований не только посамому Афганистану, но и по соседним странам, составляющим уникальный регион между иранским миром, тюркской Центральной Азией и Южной Азией.

Работа международной конференции “The First CESAI Conference on Afghan Studies” будет продолжаться несколько дней. В рамках конференции участники обсудят широкий спектр вопросов, затрагивающих исторические, антропологические, лингвистические и культурные аспекты афганистики.

По итогам конференции лучшие доклады должны быть опубликованы в международном междисциплинарном научном журнале «Иран и Кавказ», который издается в Нидерландах под руководством директора Института востоковедения РАУ Г.С. Асатряна.

* * *

12-го июля 2019г. в Российско-Армянском университете состоялся научный семинар “Europe Goes Silk Road through Armenia”. Организаторами семинара выступили Совет по политическим и стратегическим исследованиям «Китай-Евразия», кафедра Мировой политики и международных отношений Института права и политики РАУ и австрийская научная экспедиция “Europe Goes Silk Road”. Среди участников семинара – инициаторы проекта “Europe Goes Silk Road” Себастиян Холлер, Себастиян Майер, Флориан Крендль и Максимилиан Ауэр.

Присутствующих приветствовал советник посольства Китая в Армении Чжоу Хунью, отметив, что проект «Один пояс, один путь» носит долгосрочный характер. По его словам, дипломатические отношения между Арменией и Китаем развиваются стабильно:«Мы рассматриваем Армению в качестве важного партнера».

С приветственным словом выступил также заведующий кафедрой Мировой политики и международных отношений, чрезвычайный и полномочный посол Арман Навасардян. Он подчеркнул, что проведение дискуссии важно как с теоретической точки зрения, так и с практической: «*Армения была частью “Шелкового пути”, поэтому сегодня ее участие в “новом Шелковом пути” целесообразно*».

Важность изучения данного вопроса отметил также руководитель Совета по политическим и стратегическим исследованиям «Китай-Евразия», член Британской ассоциации китаеведения Мгер Саакян:«*Этот семинар призван содействовать обмену информацией по темам исследований, представляющих взаимный интерес, а также способстовать междисциплинарному диалогу*».

В рамках мероприятия австрийские ученые представили достигнутые по итогам экспедиции из Вены в Шанхай результаты, касающиеся политических и экономических аспектов инициативы «Один пояс, один путь». Армянские ученые, в свою очередь, представили перспективы участия Армении в инициативе «Один пояс, один путь» и ряд других вопросов относительно политики Китая в регионе.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Авакян М.Э. – к.филол.н., доцент, гл.специалист Департамента науки Российско-Армянского университета

Акопян А.В. – аспирант кафедры Уголовного права и уголовно-процессуального права Российско-Армянского университета

Акопян Т.С. – аспирант кафедры Управления Армянского Государственного экономического университета

Аракелян А.А. – д.т.н., проф., заведующий кафедрой Мат.моделирования в экономике Ереванского государственного университета

Аракелян А.Р. – к.искус.н., руководитель телестудии РАУ

Багдасарян Н.Э. – доцент кафедры Истории Арцахского государственного университета.

Башкирева Т.В. – д. биол. наук, профессор кафедра общей психологии Рязанского государственного университета им. С. Есенина.

Башкирева А.В. – к. биол. н., доцент кафедры Медико-биологических и психологических основ физического воспитания Рязанский государственный университет им. С. Есенина

Бдоян В.М. – аспирант факультета Экономики и управления Ереванского государственного университета

Берберян Э.С. – аспирант по направлению «Психология» Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики»

Берберян А.С. – д. псих. н., проф., заведующая кафедрой Психологии Российско-Армянского университета

Давтян Т.М. – специалист Отдела операций на внешних рынках ЦБ РА.

Карамян Т.С. – магистр кафедры Математического моделирования в экономике факультета Экономики и менеджмента Ереванского государственного университета

Кочарян Л.А. – аспирант кафедры Банковское дело и страхование Армянского Государственного экономического университета

Мартиросян Т.Л. – соискатель и преподаватель кафедры Гражданского права и процесса Российско-Армянского университета

Мкртумян М.П. – д.псих.н., проф. кафедры Психологии АГПУ им. Хачатура Абовяна

Мкртумян Л.Ю. – к. псих.н., доцент кафедры Психологии АГПУ им. Хачатура Абовяна

Мусаелян С.С. – аспирант кафедры Психологии Российско-Армянского университета

Румян Е.А. – аспирант кафедры Психологии АГПУ им. Хачатура Абовяна

Титаренко Л.Г. – д.соц.н., проф. кафедры Социологии Белорусского государственного университета

Цагикян С.Ш. – д.ю.н., проф., заведующий кафедрой Уголовного права и уголовно-процессуального права Российско-Армянского университета

Главный редактор *– М.Э. Авакян*

Редактор *– Ш.Г. Мелик-Адамян*

Компьютерная верстка *– А.С. Бжикян*

Адрес Редакции научных изданий
Российско-Армянского университета:

0051, г. Ереван, ул. Овсепа Эмина, 123
тел./факс: (+374 10) 27-70-52(внутр. 42-02)
e-mail: redaction.rau@gmail.com

Заказ № 35
Подписано к печати 15.07.2019г.
Формат 60x84$^{1}/_{16}$. Бумага офсетная № 1.
Объем усл. 11,2 п.л. Тираж 100 экз.